

ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ
Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ

Ελληνισμός

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός Ελληνισμός

«ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

2/3

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

**Ο Αλβανικός
Εθνικισμός και ο
Οικουμενικός
Ελληνισμός**

«ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

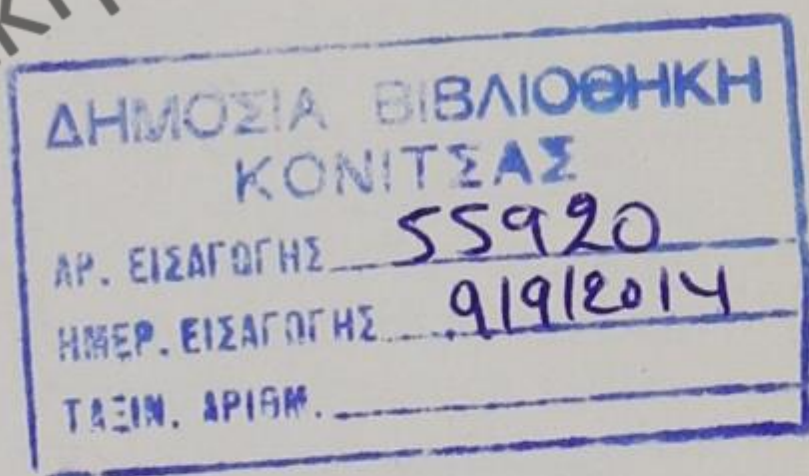
Επιμετοσύνη Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός Ελληνισμός

«ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

* ΣΥΛΛΟΓΗ *
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΙΩΝΗ
ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ
ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» - Α. Α. ΛΙΒΑΝΗ
ΑΘΗΝΑ 1992

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Τίτλος: «ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

Συγγραφέας: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Επιμέλεια: ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΧΑΤΖΗΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ

Εξώφυλλο: ΚΩΣΤΑΣ ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ

Στοιχειοθεσία: LEXIGRAM

Μοντάζ: ΤΟΞΟ Ο.Ε.

Copyright © 1992

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ» - Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ & ΣΙΑ Ε.Ε.,

Σόλωνος 94, Αθήνα. Τηλ. 3600398

ISBN 960-236-231-6

ΠΡΟΛΟΓΟΣ στη Β' ΕΚΔΟΣΗ

Η δεύτερη έκδοση αυτού του βιβλίου, μέσα σε λίγους μόνο μήνες, πιστοποιεί το ενδιαφέρον και την ανταπόκριση του αναγνωστικού κοινού. Την καλή αυτή υποδοχή δε θα σπεύδαμε να τη θεωρήσουμε και αποδοχή, αν τα ραγδαία γεγονότα, που μεσολάβησαν στο σύντομο διάστημα ανάμεσα στις δύο εκδόσεις, δε δικαίωναν και επαλήθευαν με τραγικά πανηγυρικό τρόπο τις θέσεις και τις εκτιμήσεις μας.

Έτσι, λοιπόν, οι αλληπάλληλες εκρήξεις του ενεργού ηφαιστείου στο χώρο της πρώην Γιουγκοσλαβίας, τα γεγονότα στο Κόσσοβο, οι αυτονομιστικές κινήσεις στο αλβανόφωνο Τέτοβο των Σκοπίων, αλλά και οι ανιστόρητες διακηρύξεις των Αλβανών ηγετών για Τσαμουριά και αλβανική μειονότητα στην Ελλάδα τι άλλο αποτελούν, παρά προεκτάσεις και επαναβεβαιώσεις όσων υποστηρίξαμε για τον αλβανικό μεγαλοϊδεατισμό.

Και θα πρέπει ίσως εμφαντικά να τονιστεί ότι πρόκειται για έναν εθνικισμό έξωθεν υποκινούμενο, υποδαυλιζόμενο και προκατασκευασμένο. Όχι όμως και λιγότερο υπαρκτό και επικίνδυνο. Αντίθετα, μάλιστα, αφού επενδύεται με σκοτεινά συμφέροντα και υποκρύπτει άνομες βλέψεις.

Απέναντι σ' αυτόν ακριβώς τον εισαγόμενο σοβινισμό, η χώρα μας έχει να αντιτάξει το γένος και το σθένος ενός οικουμενικού πολιτισμού που σφυρηλατήθηκε μέσα στους αιώνες.

Ένα βιβλίο γράφεται μια φορά μονάχα. Η Ιστορία

γράφεται στο διηνεκές. Σημασία έχει πότε διαβάζεται.
Γι' αυτό δεν έχει σημασία αν είναι επίκαιρο ένα βιβλίο
Ιστορίας. Σημασία έχει να μην είναι άκαιρο. Κι ελπίζω
τούτο το μικρό πόνημα να ήρθε στην ώρα του.

Αλέκος Παπαδόπουλος
Σεπτέμβριος 1992

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Στη μνήμη του πατέρα μου,
Κώστα Παπαδόπουλου, που πρώτος συντόνισε
τους χτύπους της καρδιάς μου στον παλμό της
ηπειρωτικής γης, και στη μνήμη του Χρήστου
Παπασταύρου, του οποίου η έκφραση της αγάπης
του για τον τόπο μας θέρμανε τις σκέψεις που
ψελλίζω στις σελίδες που ακολουθούν.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επιμετοσύνη Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Λίγα λόγια του συγγραφέα

«Άπειρος», η Ήπειρος του Πινδάρου, είναι η τραχιά σάρκα της ελληνικής γης και το καρπερό χωράφι του ελληνικού πνεύματος. Είναι ο αχός και ο στεναγμός που φέρνει το βουνίσιο αγέρι μέσα από τα έγκατα της ιστορίας. (Κει έλαχε και ο δικός μου κλήρος — παροχή προγονική).

«Άπειρος» είναι ολάκερη η ελληνική πατρίδα. Αιώνια ερωμένη των Θεών. Μήτρα, φύτρα και γεννήτρα του πολιτισμού. Μάνα με θυγατέρες ακριβές, τις Μούσες, τη Δημοκρατία, τη Φιλοσοφία.

«Άπειρος» είναι η χώρα απ' όπου ο άνθρωπος ξεκίνησε ταξιδευτής και στρατοκόπος τη συναρπαστική του περιπλάνηση μέσα σε τόπους, σε αιώνες και ιδέες.

Ειλικρινά αμφιβάλλω, αν αρκούν τα λίγα ετούτα να συνοψίσουν όσα μπορεί ένας τίτλος να σημαίνει. Κι ακόμα περισσότερο αμφιβάλλω, αν όσα ακολουθούν αρκούν για να τον δικαιώσουν.

Όμως χρωστάω, θαρρώ, κάποιες ακόμα εξηγήσεις, που 'χουν να κάνουν με το έργο αυτό και τις προθέσεις τις δικές μου. Κι αυτό, γιατί πιστεύω πως όποιος κάνει την αποκοτιά δημόσια να πει τους στοχασμούς του, πρωταρχικό του χρέος είναι να κοιτά κατάματα το συνομιλητή του.

Το ερώτημα, λοιπόν, κι η δυσκολία είναι πόσο τον αναγνώστη υπολογίζεις, δίχως να τον κολακεύεις. Πόσο το θέμα σου γνωρίζεις, χωρίς να λησμονάς την άγνοιά σου. Πόσο την αλήθεια φανερώνεις, χωρίς να κρύβεις

και το ψέμα. Κι ακόμα, πόσο κατέχεις την αυτογνωσία, χωρίς να σε κατέχει η έπαρση.

Τότε μονάχα, ως «δότης ιλαρός» την ταπεινή σου καταθέτεις εισφορά, προσμένοντας την κρίση σαν αντίδωρο. Όχι σαν τιμωρία.

Ας γίνει αποξαρχής, λοιπόν, ξεκάθαρο πως όλη μου η έγνοια είναι μην κι απ' ανημποριά δική μου δεν γίνει φανερός ο λόγος και ο στόχος αυτής μου της προσπάθειας. Γι' αυτό με τρόπο οικείο και προσωπικό, λυχνάρι ανάφτω ετούτες τις κουβέντες μου, πάνω στα χνάρια και τα μονοπάτια που εγώ ακολούθησα να φτάσω στο σκοπό μου.

Υστερα, ας διαλέξει ο αναγνώστης το δικό του δρόμο.

Σε καιρούς που διακυβεύεται η εδαφική μας αρτιμέλεια, που διεκδικούνται και λεηλατούνται οι ιστορικές μας μνήμες, που ο ελληνισμός πληγώνεται, έργα σαν και τούτο είναι, ελπίζω, χρήσιμα. Κι ίσως δεν θα 'βρισκα κουράγιο να αρθρώσω το δικό μου λόγο για θέμα τόσο αψηλό, αν είχα άλλον τρόπο ν' αλαφρώσω το χρέος, να μερέψω τον πόνο, να γλυκάνω το νόστο για την Ελλάδα. Εκείνον το συλλογικό καημό, που όμως καθένας μας στη ράχη του τον φέρνει σαν τον προσωπικό σταυρό του. Την ατομική ευθύνη και οδύνη, που έρχεται από τα βάθη των καιρών. Κι ακόμη τ' ολοδικό σου όνειρο, που αφήνεις λεύτερο κι ασύδοτο. Σαν το παιδί που, όταν υψώσει το χαρταετό στον ουρανό, το σπάγκο αφήνει και κρύβει ύστερα τα μάτια του, να μην τον βλέπει να γκρεμίζεται.

Δεν γράφω ιστορία, κι ας ανασκαλεύω τα κιτάπια της. Ούτε μελέτη κάνω με σύστημα και μέθοδο, κι ας κόπιασα και για στοιχεία και για ντοκουμέντα. Ούτε για δόγματα και θέσεις και απόψεις κάνω λόγο, κι ας ξεθαρρεύουν πότε πότε κάποιες γνώμες μου. Μαγείες και σοφίες δεν γνωρίζω, κι ας αποθέτω εδώ και κει και κανένα

στοχασμό. Σίγουρα δεν «πουλάω» πατριωτισμό και εθνικοφροσύνη, κι ας κρύβω την ασυμμάζευτη λαχτάρα μου.

Τίποτα απ' όλα αυτά δεν είναι τούτο το βιβλίο (έστω κι αν είναι κάτι απ' όλα). Μακάρι επιστήμονες και ειδικοί ν' αδράξουν τέτοια θέματα. Να τ' αναλύσουν, να τα φωτίσουν. Να πλουτίσουν από της γνώσης το περίσσευμα ό,τι εμείς δροσίζουμε από της καρδιάς το υστέρημα.

Μοιάζει κάπως παράδοξο, κι όμως δεν είναι, πώς το βιβλίο αυτό λέει τόσα για την Αλβανία κι όμως για θέμα του έχει την Ελλάδα. Κι ακόμα ελάχιστα μιλά για την ιστορία της Αλβανίας, παρά ιστορεί τον εθνικισμό των Αλβανών. Και τούτο έχει το λόγο του, αφού κάθε στρεβλός, τυφλός κι ανόητος εθνικισμός κάνει την ιστορία ιστόρημα, το μύθο μύθευμα και το λόγο λόγια.

Κι ακόμα πιο παράδοξο είναι πως ενώ κάποιοι λόγιοι Αλβανοί σκόπιμα προσπαθήσανε να βλάψουν την Ελλάδα, κάποιοι δικοί μας λόγιοι, δίχως να θέλουν, τα κατάφεραν να την βλάψουν. Εκείνοι παραχάραξαν την ιστορία μας, οι άλλοι την καπηλεύτηκαν. Εκείνοι έγραψαν την ιστορία λάθος, οι άλλοι έπραξαν ιστορικό λάθος.

Φαίνεται πως το 'χει η μοίρα μας να υπερασπίζουμε τούτο τον τόπο από τους εχθρούς μας, για να μπορούμε να τον ρημάζουμε μονάχοι μας.

Αλέκος Παπαδόπουλος
Αθήνα, Μάρτιος 1992

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΑΠΟΔΑΤ/ΚΕ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ
ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Οι αλβανικές διεκδικήσεις κατά της Ελλάδος

Στο πλαίσιο της οργανωμένης προσπάθειας για την αναβίωση ή καλύτερα τη δημιουργία εθνικής αλβανικής συνείδησης, οι εκπρόσωποι της αλβανικής Αναγέννησης (1850-1913) ανέλαβαν παράλληλη εκστρατεία διαφώτισης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης για τα «εθνικά δίκαια» των Αλβανών, επιδιώκοντας και ελπίζοντας ότι με αφορμή τη διαφαινόμενη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας με το τέλος του ρωσοτουρκικού πολέμου το υπό σύσταση νέα αλβανικό κράτος θα εκτεινόταν σε περιοχές των Βαλκανίων, τις οποίες οι Αλβανοί της εποχής εκείνης προσδιόριζαν ως «εθνικό τους χώρο».

Οι συστηματικές προσπάθειες, στην κατεύθυνση αυτή, του αλβανικού πολιτικού και πολιτιστικού κινήματος της αλβανικής Αναγέννησης θα αναλυθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

Στο σημείο όμως αυτό θα παρατεθούν αυτούσιες οι απόψεις και ισχυρισμοί των Αλβανών εθνικιστών σε σχέση με την Ήπειρο και τις διεκδικήσεις τους εις βάρος της Ελλάδος, όπως τις προβάλλουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο στο δεύτερο μισό του δέκατου ένατου αιώνα.

Οι αλβανικοί ισχυρισμοί για την Ήπειρο

Α) Την 7η Απριλίου 1878 δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Βασιρέτ» της Κων/λης διπλωματική ανταπόκριση με την υπογραφή «ο βουλευτής των Ιωαννίνων Αβδούλ».

Ο Αβδούλ βέης Φράσερι, ενεργώντας δήθεν για λογαριασμό όλων των συμπολιτών του, Αλβανός το γένος και μωαμεθανός το θρήσκευμα, επιχειρεί να «διδάξει» μεν τους ομοθρήσκους του, να «φωτίσει» δε και όλο τον κόσμο κάνοντας έκκληση προς την Ευρώπη. Έτσι ισχυρίζεται ότι όλοι οι κάτοικοι της Ηπείρου, πλην εκείνων της Άρτας, «...λαλούσιν πάντες την αλβανικήν γλώσσαν», επομένως, ισχυρίζεται ο Φράσερι, πρέπει να συσταθεί μέγα κράτος ισχυρόν αλβανικόν, υπό την αιγίδα των βέηδων».

Η Αλβανία —κατ' αυτόν— γεωγραφικά εκτείνεται κατά μήκος μεν μέχρι των ορίων Δαλματίας, Μαυροβουνίου, Βοσνίας και Σερβίας, ανατολικά δε περιλαμβάνει τις επαρχίες Βράνιας, Κιουκρού Περλεπέ, Βιτωλίων και Καστοριάς, νοτίως δε κατέρχεται μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο και την ελληνική μεθόριο.

Κατοικείται από δύο εκατομμύρια και πλέον, από τους οποίους τα μισά είναι μουσουλμάνοι και οι υπόλοιποι χριστιανοί. Φυλετικά διακρίνονται στους Γκέγκηδες, που κατοικούν στα βόρεια, και στους Τόσκηδες, στο νότιο μέρος της Αλβανίας. Σε μερικά μέρη προς τη Βουλγαρία καθομιλουμένη γλώσσα είναι η βουλγαρική, σε μερικά δε μεσόγεια κοντά στην ελληνική μεθόριο όλοι είναι γεωργοί (ζευγίτες) που μιλούν την ελληνική, όλοι οι άλλοι την αλβανική και ανήκαν πάντοτε στο αλβανικό γένος.

Σύμφωνα με την ιστορία —συνεχίζει ο Αβδούλ Φράσερι— οι Έλληνες κατοικούσαν τη σημερινή Ελλάδα, (σ.σ. εννοεί την Ελλάδα του 1878), τη Θεσσαλία, τα παράλια και τα νησιά, στην Αλβανία δε και στα ενδότερα της Μακεδονίας πουθενά δεν υπήρχαν Έλληνες· οι

Βούλγαροι και Σλάβοι μετανάστευσαν στην Τουρκία κατά τον έβδομο αιώνα.

Οι Πελασγοί κατοικούσαν στην Αλβανία, στη Μακεδονία, στη Δυτική Βουλγαρία, στο Μαυροβούνιο, στη Βοσνία και στη Δαλματία μέχρι την Τεργέστη. Των Πελασγών λοιπόν είναι απόγονοι οι Αλβανοί, των οποίων και τη γλώσσα μιλούν και τα ήθη και τα έθιμα διατηρούν μέχρι και σήμερα. Πολλά μέρη της αλβανικής χώρας άρπαξαν οι Σλάβοι, οι Έλληνες και οι Αυστριακοί. Είκοσι πέντε χιλιάδες (25.000) Αλβανοί ζουν στο Μαυροβούνιο, άλλοι τόσοι στη Δαλματία (Αυστρία). Ήδη θρυλείται, συνεχίζει, ότι πρόκειται να προσαρτηθεί μέγα μέρος στο Μαυροβούνιο μέχρι του Βογιάννα καθώς και η Νομαρχία Νίσσης με τη Βράνια και την περιοχή της που συνορεύει με τη Σερβία. Μεγάλο δε μέρος της στην υπό ίδρυση νέα βουλγαρική ηγεμονία. Σημειώνει δε ακόμα ο βουλευτής Αβδούλ ότι η Ήπειρος δεν είναι τίποτε άλλο παρά η «εσχατία της Αλβανίας», δηλαδή η χώρα κυρίως των Τόσκηδων, που περιλαμβάνει τις διοικήσεις Ιωαννίνων, Πρεβέζης, Αργυροκάστρου και Βερατίου, που κατοικούνται από Τόσκηδες. Σε όλους αυτούς τους τόπους, με εξαίρεση την Άρτα και τα Γρεβενά, όλοι οι κάτοικοι μιλούν την αλβανική!...

Στη συνέχεια ο Φράσερι στο άρθρο αυτό μνημονεύει τα κατορθώματα των Αλβανών, ελπίζει δε ότι η Ευρώπη δεν θα παραδώσει την Ήπειρο στην Ελλάδα, με την οποία η Αλβανία δεν έχει καμία συγγένεια. Διαφορετικά οι κατοικούντες στους Ηπειρωτικούς τόπους και το Μαυροβούνιο, τη Σερβία, τη Βουλγαρία και τη Δαλματία θα ξεσηκωθούν με μια φωνή για να μην απολέσουν τα πολιτικά και εθνικά τους δικαιώματα με το να αφεθούν στην αιχμαλωσία και την εκδίκηση «αλλότριων φυλών».

Β) Την 18η Μαΐου 1878 καταχωρήθηκαν στην εφημερίδα «Messenger de Wien» με τον τίτλο «Αλβανία» δύο ανταποκρίσεις από τα Γιάννενα με ημερομηνία 12 και

19 Απριλίου, ανώνυμες. Στην αρχή ο άγνωστος αρθρογράφος πλέκει το εγκώμιο της εφημερίδας, διότι αυτή —λέει— υποστηρίζει τα δικαιώματα των εθνοτήτων της Ανατολής *sine ira e studio*. Μετά με τρόπο δογματικό αποφαίνεται: Η ιστορία της «Ευρωπαϊκής Τουρκίας» κατά τους αρχαίους χρόνους αποδεικνύει σαφώς ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Ιλλυρικής Χερσονήσου ήταν οι Αλβανοί, οι οποίοι δεν ήταν τίποτε άλλο παρά οι αρχαίοι Ιλλυριοί, που κατοικούσαν όχι μόνο στις δυτικές χώρες της Χερσονήσου, από την Ελλάδα μέχρι τον κόλπο της Τεργέστης, αλλά, πιθανώς, και στη Μακεδονία και τη Μοισία, με άλλα λόγια στο μεγαλύτερο μέρος της Χερσονήσου. Η ιστορία κάνει μνεία του μυθολογικού έθνους των Πελασγών, το οποίο ιστορικοί πίστευαν ότι, όταν αφανίστηκε από τη γη, άφησε μόνο ίχνη στην ελληνική και λατινική γλώσσα. Αυτοί όμως οι ιστορικοί «πλάνην επλανήθησαν», ισχυρίζεται ο αρθρογράφος, διότι οι Πελασγοί υπάρχουν ακόμα και είναι το αλβανικό έθνος, με τη γλώσσα τα ήθη και τα έθιμά τους και ακόμα την αρχαία περιβολή!...

Ο πατέρας της ιστορίας, συνεχίζει ο αρθρογράφος της εφημερίδας της Βιέννης, λέει ότι τα περισσότερα ονόματα των θεών του Ολύμπου ανήκουν στην πελασγική γλώσσα. Αυτά τα ονόματα συναντάμε και σήμερα στην αλβανική γλώσσα όπως π.χ. *deti* = θάλασσα, *Θέτις* δε ήταν η θεά της θάλασσας, *Afrodhiti* = Αφροδίτη, που σημαίνει στα αλβανικά «πλησίον της μέρας». Οι Έλληνες, κατά τον ανώνυμο αρθρογράφο, ισχυρίζονται ότι η αλβανική γλώσσα είναι διάλεκτος της ελληνικής και ότι οι Αλβανοί είναι αυτόχρημα Έλληνες, αλλά εάν οι Έλληνες καταδέχονταν να σπουδάσουν την αλβανική γλώσσα, ευχερώς θα εννοούσαν, όπως έκαναν οι σοφοί της Γερμανίας, της Γαλλίας και της Αγγλίας, ότι η αλβανική γλώσσα δεν είναι κλάδος της ελληνικής αλλά απεναντίας «...το στέλεχος, εξ ου και εφύτρωσαν αι δύο κάλλισται γλώσσαι, η ελληνική και η λατινική...»

Οι Αλβανοί δεν είναι Έλληνες, είναι μείγμα από αρχαίους Αλβανούς, δηλαδή Πελασγούς, και κάποιου ξένου λαού που καλείται ελληνικός, συνεχίζει η ανταπόκριση.

Με υπερηφάνεια ανακαλύπτουν οι Αλβανοί στη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμά τους ομοιότητα με τα ελληνικά και τη γλώσσα του Ομήρου και του Ησιόδου, όχι όμως και με τη γλώσσα των σημερινών Ελλήνων· αλλά η ομοιότητα αυτή είναι μεγαλύτερη ως προς τους Λατίνους, άρα δεν μπορεί το αλβανικό έθνος να θεωρηθεί ως κλάδος του ελληνικού, αλλά ως έθνος ιδιαίτερο, το αρχαιότερο από τα ευρωπαϊκά και η μητέρα των Ελλήνων και των Λατίνων! Η αρχαία ιστορία, συνεχίζει το δημοσίευμα, θαυμάζει την αρετή και τη γενναιότητα των Αλβανών υπό το κράτος του ένδοξου βασιλιά τους Πύρρου.

Ο Μέγας Αλέξανδρος είναι Αλβανός (!) γιατί η μητέρα του ήταν πριγκίπισσα από την Αλβανία· επίσης ο Φίλιππος ήταν Αλβανός! Ο Μέγας Αλέξανδρος οφείλει τις κολοσσιαίες κατακτήσεις του στα αλβανικά όπλα! Τα ηρωικά κατορθώματα του Σκεντέρμπεη και των άλλων Αλβανών κατά των κατακτητών Τούρκων, που κατέπληξαν την Ευρώπη, είναι πασίγνωστα. Πάνω από δέκα Αλβανοί ανεβιβάσθησαν στη μεγάλη Βεζιρία. Η σημερινή Αλβανία, συνεχίζει το δημοσίευμα, συνορεύει προς βορράν με το Μαυροβούνιο, τη Βοσνία και τη Σερβία, ανατολικά με το Λιάσκοβο μέχρι Βιτωλίων, με τους Βούλγαρους και τους Τούρκους της Ρούμελης, νότια με τους Έλληνες της Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και ενός μέρους της Ηπείρου, (οι περιοχές Τζουμέρκων, Ρατοβιζίου και Καλαρρυτών είναι οι μόνες που δεν κατοικούνται από Αλβανούς).

Από τους 1.750.000 Αλβανούς κατοίκους της χώρας αυτής, οι 150.000 είναι Σλάβοι Βούλγαροι που κατοικούν γύρω από την Πριστίνα και Αχρίδα και μερικές χιλιάδες Έλληνες γύρω από τα Γιάννενα, το Δέλβινο

και τους Φιλιάτες. Και οι Σλάβοι και οι Έλληνες είναι μετανάστες ή, εάν τους κρίνουμε φυσιογνωμικά, είναι Αλβανοί εκχριστιανισθέντες λόγω του Ευαγγελίου σε Σλάβους και Έλληνες, οι οποίοι αποδέχθηκαν τη γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το Ευαγγέλιο.

Αυτά αναφέρονταν στο δημοσίευμα, στη βιεννέζικη εφημερίδα, του ανώνυμου ανταποκριτή από τα Γιάννενα.

Γ) Την ίδια εποχή ένα τρίτο δημοσίευμα εμφανίσθηκε στο τεύχος 879 της «Κλειούς» με τίτλο «Ο Ελληνισμός παρά τοις Αλβανοίς», που υπέγραφε κάποιος Αλβανός της Τεργέστης με κάπως υψηλότερη μόρφωση από τους προηγούμενους. Σ' αυτό κατηγορούνται οι Έλληνες αρθρογράφοι και ανταποκριτές που δημοσίευαν κείμενα στην «Κλειώ», (σύγγραμμα-περιοδικό που εξέδιδε στη Λειψία ο Π.Δ. Ζυγούρης μέχρι το 1890 και κυκλοφορούσε στα Γιάννενα και σε όλη την Ήπειρο), ότι «κάθε αισχρό, φαύλο, αχρείο και αντιχριστιανικό προσάπτουν στο όνομα του Αλβανού και του Γκέκα». Ο υπογράφων το δημοσίευμα ισχυρίζεται σ' αυτό ότι διαπράττουν έτσι μέγα αδίκημα και βλάπτουν την πατρίδα τους, καταρώμενοι και προπηλακίζοντες αδιακρίτως μια φυλή εκ των συγγενεστάτων τους, η οποία δεν προσέφερε και λίγες υπηρεσίες στην Ελλάδα. Αναρωτιέται εν συνεχεία ο ανταποκριτής «τις άλλος υπέρ ταύτης επί τρία έτη όλα εκινδύνευσε και επολέμησεν ή ο Αλβανός στο γένος Αλή Πασάς;.....» Μήπως — συνεχίζει το δημοσίευμα — δεν ανέγραψαν διά του ιδίου αίματος τις ενδοξότερες της ελληνικής ιστορίας δέλτους οι Βοτσαραίοι, οι Τζαβελλαίοι, οι Καραϊσκάκαι; Τον στόλον μήπως δεν κινούν καθ' ολοκληρίαν οι Αλβανοί;»

Με όλα τα παραπάνω ο ελληνομαθής Αλβανός της Τεργέστης ακολουθεί τους δύο προηγούμενους, Αβδούλ Φράσερι και τον άγνωστο εξ Ιωαννίνων ανταποκριτή. Οι τρεις αυτοί φαίνεται ότι αποτελούσαν μια ενιαία ομάδα με κοινό καθοδηγητικό κέντρο κατά τη διάρκεια της αλβανικής Αναγέννησης. Έτσι και αυτός

υπολαμβάνει την Ήπειρο ως Αλβανία, τους δε Ηπειρώτες «οπαδούς του Αετού» του Ζότι. Του Δωδωναίου Διός-Σκιπιτάρ —σκίπεα. Σε άλλο σημείο του άρθρου ισχυρίζεται ο αρθρογράφος ότι «για τον αριθμό των κατοίκων δεν μπορούμε να πούμε τίποτε, γιατί η τουρκική κυβέρνηση δεν μεριμνούσε για την απογραφή τους, μπορεί όμως να πει κανείς ότι ανέρχονται σε 2,5 εκατομμύρια. Οι Αλβανοί είναι λαός γενναίος, υπερήφανος, πεποιθής εκ τας ίδιας αυτών δυνάμεις και ανέκαθεν αντιστάς εις ξένους πορθητάς κ.λπ. κ.λπ.

Τον Μάιο του 1879 στην εφημερίδα των Παρισίων «Moniteur Universel» ο γνωστός Αβδούλ Φράσερι και ο Μεχμέτ Αλή Βρυώνη, γνωστές προσωπικότητες του αλβανικού εθνικισμού την περίοδο εκείνη, έστειλαν από κοινού επιστολή διαμαρτυρίας για όσα κατά την άποψή τους αρνητικά έγραψε η εφημερίδα «Γαλλική Δημοκρατία».

Πριν παραθέσουμε αυτούσιο το κείμενο της επιστολής αυτής, χρήσιμο είναι να επισημάνουμε ότι οι ως άνω Φράσερι και Βρυώνη παρέστησαν αυτοβούλως ως επίτροποι των Αλβανών στις διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν στην Πρέβεζα, αρχές του 1879, ανάμεσα σε εκπροσώπους των κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Τουρκίας, που ως γνωστόν κατέληξαν σε ναυάγιο και βεβαίως αφορούσαν την εφαρμογή του άρθρου 24 και 13 του πρωτοκόλλου της Συνθήκης του Βερολίνου.

Υστερα από αυτό το γεγονός οι δύο αυτοί Αλβανοί «επίτροποι» ανέλαβαν μια μεγάλη δράση διαφώτισης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με τα «εθνικά δίκαια» των Αλβανών, δημοσιεύοντας παρά πολλά σχετικά άρθρα στις ευρωπαϊκές εφημερίδες, δείγμα των οποίων είναι η σχετική επιστολή στο «Moniteur Universel» που έχει ως εξής:

Κύριε Συντάκτα,

Με έκπληξη διαπιστώσαμε ότι η σπουδαία εφημε-

ρίδα «Γαλλική Δημοκρατία», η οποία ακόμη και στη συνηθισμένη πολεμική της ποτέ δεν παρεξέκλινε από τους κανόνες της κοσμιότητας, κατεχώρησε μερικές περικοπές από το υπόμνημα του Αλβανικού Συνδέσμου, προπηλάκισε δε και κατέστησε καταγέλαστους τους συμπατριώτες μας. Στο άρθρο αυτό δεν δόθηκε καμία απάντηση. Αλλά η «Γαλλική Δημοκρατία» επανήλθε και πάλι επί του προκειμένου και απειράθη να λοιδορήσει τους δύο αποστόλους του Αλβανικού Συνδέσμου. Τέτοια συμπεριφορά δεν προσδοκούσαμε από εφημερίδα που έδειχνε ότι συμπαθεί τους αγώνες των εθνότητων. Η Γαλλία πάντοτε κλαίει για την απώλεια των επαρχιών της. Οι κάτοικοι της Αλσατίας και της Λωραίνης στενάζουν αναλογιζόμενοι ότι στερούνται την εθνότητά τους. Γιατί η γαλλική εφημερίδα βρίσκει καταγέλαστους τους Αλβανούς που αποπειρώνται να αποτρέψουν τον κίνδυνο ενός παρόμοιου δυστυχήματος; Δεν έχουμε αξίωση να μας αναγνωρίσουν ότι είμαστε λόγιοι. Δεν μπορούμε, λοιπόν, να παρακολουθήσουμε τους σοφούς συντάκτες σας στις μυθολογικές και άλλες αναπτύξεις των σκέψεών τους. Την Ιστορία, όμως, της πατρίδας μας τη σπουδάσαμε και τη γνωρίζουμε περισσότερο από κάθε άλλον.

Τους κατοίκους της Ηπείρου αποκαλούν Πελασγούς ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης και ο Στράβων, διατυπώνοντας ότι η χώρα αυτή ουδέποτε αποτέλεσε μέρος της Ελλάδος, στην οποία τα πανάρχαια χρόνια κατοικούσαν οι Αιγύπτιοι. Κατά τον Στράβωνα, μάλιστα, η Ελλάδα συνόρευε προς βορράν με την Ακαρνανία και τον Αμβρακικό κόλπο. Αφού, λοιπόν, η αρχαία Γεωγραφία δεν έρχεται συνεπικουρη στους Έλληνες, ρωτάμε τους αντιφρονούντες ποιο μέρος της Ηπείρου είναι ελληνικό. Εκείνος που τυχόν αποδέχεται τα επιχειρήματα

των ελληνικών συλλόγων θα πίστευε ότι στην Ελλάδα δεν ανήκει μόνο η Αλβανία, αλλά και η Μακεδονία, η Θράκη, η Ρουμανία, η Μ. Ασία, η Μ. Ελλάδα και μάλιστα η Μασσαλία.

Η Ήπειρος κατοικείται από 650.000. Πόσοι από αυτούς άραγε είναι Έλληνες και πού κατοικούν; Στην Κορυτσά, στο Μπεράτι, στο Αργυρόκαστρο ή στην Τσαμουριά; Βεβαίως όχι. Γιατί από χωριό σε χωριό αν διέρχεται κανείς συναντά μόνο Αλβανούς Ηπειρώτες και όχι Έλληνες. Μόνο στα Γιάννινα και στην Άρτα και σε μερικά χωριά της Πωγωνιανής από τους 200.000 κατοίκους ομιλούν ελληνικά οι 35.000 και κάνουν χρήση της ελληνικής γύρω στους 60.000. Θα θυσιάζονταν, λοιπόν, οι 650.000 γνησιότατοι Αλβανοί για το λόγο ότι 60.000 από αυτούς ομιλούν ελληνικά;

Αυτό προκειμένου να ικανοποιηθεί η πλεονεξία των ελληνικών συλλόγων και η τεχνητή κίνηση, την οποία εύκολα η Πύλη μπορούσε να σταματήσει από την αρχή, κατά κακή, όμως, μοίρα μας άφησε να αυξηθεί και τα αποτελέσματά της φαίνονται τώρα. Η τωρινή διαγωγή της Ελλάδας μαρτυρεί ότι σκέπτεται να μιμηθεί εκείνη της Ρωσίας. Αλλά αυτή υποστηρίζει τις αξιώσεις της με στρατιωτικές δυνάμεις, τις οποίες ευτυχώς δεν έχει η Ελλάδα. Εάν οι Έλληνες είναι τόσο ισχυροί όσο φαίνονται φιλοτάραχοι, η Ευρώπη ουδέποτε θα απολάμβανε ησυχία.

Η αρχή της ομοιότητας της γλώσσας θα οδηγούσε πολύ μακριά. Πρώτα από όλα θα χορηγούσε σε μας το δικαίωμα να απαιτήσουμε από τους Έλληνες 200.000 Αλβανούς, που κατοικούν στη συνοικία Πλάκα των Αθηνών και στα νησιά Ύδρα και Σπέτσες. Η Ήπειρος ήταν και θα μείνει πάντοτε αλβανική, όπως τη δημιούργησε η φύση και η ιστορία. Μάταια η ελληνική κυβέρνηση δαπανά μεγάλα

ποσά για τους συλλόγους, για τα οποία θα μπορούσε να κάνει φρονιμότερη χρήση, προσπαθεί δε να παρατείνει την αναταραχή, με την οποία κανέναν Ευρωπαίο δεν μπορεί να παραπλανήσει.

Εάν επιμείνει η Ελλάδα στην ακόρεστη πλεονεξία της, που αντιβαίνει τους κανόνες της δικαιοσύνης και τους δίκαιους εθνικούς πόθους μας, οι Αλβανοί έχουνε αδιαπραγμάτευτη θέληση να υπερασπίσουν την πατρίδα τους μέχρι εσχάτων. Έδωσαν όρκο να μην παραχωρήσουν σπιθαμή γης και να πεθάνουν για αυτήν, εάν αυτό χρειαστεί. Εδώ εξαγγέλλουμε τα αληθινά φρονήματα όλων των συμπολιτών μας. Η Ευρώπη δεν πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες ολέθριων αγώνων, τους οποίους θα προκαλούσε σε εμάς η προς την Ελλάδα απαίσια προσάρτηση. Ελπίζουμε, κύριε συντάκτα, ότι θα καταχωρήσετε την απάντησή μας, γεγονός για το οποίο σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων.

Αβδούλ Φράσερι
Μεχμέτ Αλή Βρυώνη»

Βεβαίως για την πλαστογράφηση των εθνολογικών δεδομένων της Ηπείρου και κυρίως για την ωμή διαστρέβλωση των γραπτών κειμένων του Στράβωνα, του Θουκυδίδη και του Ηρόδοτου σχετικά με τη γεωγραφική διάσταση της Ηπείρου και την ελληνικότητα των Ηπειρωτών, την οποία στο πλαίσιο της συσκότισης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης επιχείρησαν οι δύο αυτοί θιασώτες του αλβανικού εθνικισμού, θα γίνει εκτενής αναφορά στο δεύτερο μέρος του βιβλίου. Επισημαίνεται όμως εδώ με την ευκαιρία η ομοιότητα της μεθοδολογίας που ακολουθείται σήμερα για την παραχάραξη της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού χώρου, καθ' όλο το μήκος των σημερινών βόρειων συνόρων μας.

Συνοπτικά η τετράδα αυτή των ανταποκριτών, όπως προκύπτει από τα δημοσιεύματά τους, ισχυρίστηκαν ότι

1. Μόνο σε μερικά μεσόγεια μέρη της ελληνικής μεθορίου λίγοι γεωργοί (ζευγίτες) μιλούν την ελληνική, στην Άρτα και στα Γρεβενά, στα Τζουμέρκα, Ρατοβίτσι και τους Καλαρρίτες και αυτοί είναι μετανάστες.
2. Η Αλβανία εκτείνεται από τα όρη της Δαλματίας, Βοσνίας, Σερβίας, Περλεπέ, Βιτωλίων και Καστοριάς μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο και την Πίνδο. Η Ήπειρος είναι η «νότιος εσχατιά» της Αλβανίας, στην οποία κατοικούν Τόσκηδες.
3. Οι Αλβανοί είναι αυτόχρημα Πελασγοί, απόγονοι των Ιλλυριών, και από τη γλώσσα τους «εφύτρωσαν οι δύο κάλλιστες των γλωσσών», η ελληνική και η λατινική.
4. Ο Πύρρος, ο Μέγας Αλέξανδρος, Ο Φίλιππος και η σύζυγος αυτού, ο Μπότσαρης, ο Τζαβέλλας, ο Καραϊσκάκης και τόσοι άλλοι ήσαν Αλβανοί το γένος. Ο δε Αλή Πασάς «τρία όλα έτη εμόχθησεν διά το ρωμαϊκον».

Οι ανιστόρητοι αυτοί ισχυρισμοί των τεσσάρων θιασωτών του αλβανικού εθνικισμού, εις βάρος της Ελλάδος και ειδικότερα σ' ό,τι αφορά την εθνολογική συγκρότηση της Ηπείρου, καταγράφονται στην εφημερίδα «Κλειώ», τον Ιούνιο του 1878, και στην πραγματεία του Δ. Χασιώτη «Αι εν Ηπείρω ξενικάι ραδιουργίαι».

Εκείνο όμως που έχει ιδιαίτερη σημασία να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι οι παραπάνω απόψεις των Αλβανών εθνικιστών «λειτουργούν» για περισσότερο από έναν αιώνα, από την εποχή εκείνη μέχρι και τις μέρες μας.

Αυτό είχε συνέπεια να οικοδομηθεί μια ολόκληρη εθνική ιδεολογία με χαρακτηριστικό της τη μακροπολιτική της δυναμική, της οποίας ο απόηχος φθάνει μέχρι σήμερα και αποτελεί το σημείο στο οποίο εδράζονται οι σημερινές ανομολόγητες αλβανικές διεκδικήσεις.

Κρίνω ότι είναι χρήσιμο να αναφερθώ εδώ διεξοδικά σε μια σημαντική χρονική περίοδο μέσα στην οποία

αναγεννήθηκε ο αλβανικός εθνικισμός με σημαντικότερες συνέπειες σε ό,τι αφορά την εθνική μας ολοκλήρωση στο βορειοδυτικό χώρο. Βεβαίως η γνώση των ιστορικών συνθηκών που διαμόρφωσαν την αλβανική αναγέννηση δεν έχει καθόλου την έννοια μιας απλής στατικής μελέτης σε επιστημονικό επίπεδο και μόνο, αλλά, αντίθετα, την έννοια της δυναμικής αντιμετώπισης και θεώρησης των ελληνοαλβανικών σχέσεων σήμερα.

Οι συνθήκες που διαμόρφωσαν την αλβανική αναγέννηση κατά την περίοδο 1850-1913, καθώς και οι εξελίξεις που έλαβαν χώρα και οδήγησαν στη δημιουργία του ανεξάρτητου αλβανικού κράτους (1912-1913) είναι πολλαπλά χρήσιμο να κατανοηθούν εκτός των άλλων και για να λειτουργήσουν μέσα στο πλαίσιο της εθνικής μας αυτογνωσίας για τις χαμένες ευκαιρίες του ελληνισμού καθ' όλη την κρίσιμη εκείνη περίοδο.

Πώς και γιατί δηλαδή μια ολόκληρη περιοχή (η σημερινή Αλβανία), όπου κυριαρχούσε σχεδόν αποκλειστικά ο ελληνικός πολιτισμός, χάθηκε από τις αδεξιότητες της εξωτερικής πολιτικής, την έλλειψη ιστορικού σχεδίου για τη διατήρηση του ελληνισμού όχι μόνο στις περιοχές της σημερινής Αλβανίας, αλλά ακόμη και στην ευρύτερη περιοχή των νότιων Βαλκανίων καθώς επίσης και από την παρατεινόμενη, δυστυχώς ακόμη και στις μέρες μας, απουσία εθνικής στρατηγικής και σταθερών εθνικών προσανατολισμών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

Αλβανική Αναγέννηση (1850-1913)

1. Η Αλβανία στην Ιστορία ως φυλή και ως έθνος

Η Αλβανία κατά τους αρχαίους χρόνους δεν αναφέρεται ούτε ως φυλή ούτε ως έθνος. Μέχρι τον Ωρικό και τον Γεννούσο ποταμό εξετείνοντο οι Έλληνες, οι Ηπειρώτες. Πέρα από τον Γεννούσο (Σκούμπη) ήσαν Ιλλυριοί.

Το όνομα Αλβανία πουθενά δεν αναφέρεται στην αρχαία ιστορία της Ηπείρου και Ιλλυρίας.

Για πρώτη φορά η Άννα Κομνηνού (1120 μ.Χ.) αναφέρει τη λέξη «Αλβανία» στην «Αλεξιάδα» της.

Οι κάτοικοί της ονομάζουν και τώρα τους εαυτούς τους «Σκιπετάρ», ίσως από το «σκίπτρον» δηλ. υψίπετας, σφεινός.

Οι Αλβανοί ή Σκιπέτες διαφέρουν σημαντικά από εκείνους που κατοικούν στην περιφέρεια νότια του Γεννούσου, σύμφωνα με πολλούς ανθρωπολόγους.

Τη διαφορά αυτή διακρίνουν και οι ίδιοι μεταξύ τους. Οι πέραν του Γεννούσου απεκαλούντο Γκέγκηδες και οι νοτίως του ποταμού Τόσκηδες. Κατά τον Γάλλο ανθρωπολόγο Pittard οι Γκέγκηδες διατηρούν ανθρωπολογικά γνωρίσματα που ομοιάζουν με εκείνα των Ιλλυριών, είναι δολιχοκέφαλοι, ενώ οι Τόσκηδες βραχυκέφαλοι, και

έχουν τα γνωρίσματα που προσομοιάζουν στους Ηπειρώτες.

Αλλά και η γλώσσα των Αλβανών μάς οδηγεί στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρχε ομοιογενής αλβανική φυλή. Είναι ένα κράμα το οποίο, κατά τον Γερμανό γλωσσολόγο Mayer, μας δίνει σε 5.140 λέξεις αλβανικές, 1.420 ρωμαϊκές (λατινικές, ιταλικές, ρουμανικές), 540 σλαβικές, 1.180 τουρκικές, 840 ελληνικές, 430 ινδογερμανικές και 750 άγνωστων φυλών.

Κατά τον Γερμανό ιστορικό Hahn, οι Τόσκηδες διαφέρουν επίσης ως προς τη γλώσσα με τους Γκέγκηδες, τόσο ώστε οι απεσταλμένοι του Αλή Πασά προς τον Μουσταφά Πασά της Σκόδρας δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν και χρειάστηκε να γίνει χρήση διερμηνέως... Οι Τόσκηδες μιλούσαν με διαφορές την αλβανική από τους Γκέγκηδες.

Ο Malte Brun, που ασχολήθηκε με τη γλώσσα των Αλβανών, δέχεται ότι το 1/3 των αλβανικών ριζών είναι ελληνικές, το άλλο τρίτο ανήκει στις ευρωπαϊκές και το υπόλοιπο μάλλον αποκλίνει προς τις αρχαίες γλώσσες της Θράκης και της Μ. Ασίας.

Η κοινωνική κατάσταση των Αλβανών Γκέγκηδων είναι τόσο διαφορετική από εκείνη των Τόσκηδων και των Λιάπηδων, ώστε πολλοί να μιλούν για διαφορετικά φύλα.

Οι ορεινοί Αλβανοί, μολονότι υστερούσαν πνευματικά από τους πεδινούς, επέβαλαν κατά καιρούς το δικό τους αλβανισμό σε ολόκληρη τη χώρα. Συντηρητικότεροι εμφανίζονται οι Βόρειοι Αλβανοί ως προς την κοινωνική τους οργάνωση, τη γλώσσα, την ενδυμασία και εν γένει τον τρόπο ζωής.

Οι καλούμενοι Μιρδίτες και οι Μαλισσόροι διατήρησαν για αιώνες την αρχαιότατη πατριαρχική τους δομή. Η δημιουργία ισχυρής οικογένειας αποτελούσε στις βόρειες αλβανικές περιοχές το κοινωνικό ιδανικό. Οι στενότεροι συγγενείς ζούσαν όλοι μαζί κάτω από την

αρχηγία του μεγαλύτερου σε ηλικία και κατένειμαν ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας τις γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες και, φυσικά, τα εισοδήματα.

Πολλές οικογένειες μιας ορισμένης περιοχής, με συγγενικούς κατά βάση δεσμούς μεταξύ τους, αποτελούσαν τη φάρα. Οι διενέξεις ανάμεσα στις φάρες ήταν ένα συνηθισμένο γεγονός στη Βόρεια Αλβανία, στοιχείο που καθόρισε την ιστορική εξέλιξη της περιοχής και κυρίως την αδυναμία συγκρότησης εθνολογικής ενότητας.

Οι φάρες λειτουργούσαν από το 15ο αιώνα και μετά με ένα σύστημα εθίμων που διετύπωσε ο συνεργάτης του Σκεντέρμπεη Λεκ Ντουκαγκίν, το οποίο ίσχυε μέχρι τον αιώνα μας και καθόριζε τις σχέσεις ανάμεσα στις φάρες, την εκδίκηση του αίματος, τις υποχρεώσεις για τη φιλοξενία κ.λπ.

Στη Βόρεια Αλβανία διάφορες φάρες αποτέλεσαν ένα είδος ομοσπονδίας όπως η Μιρδιτία, η Μαλεσία, η Λιούμα κ.λπ. Η πλέον οργανωμένη ομάδα ήταν των Μιρδιτών (που αργότερα προσχώρησαν στον καθολικισμό) και είχαν κληρονομικό αρχηγό από την οικογένεια Μπιμπ Ντόντα.

Στη Νότια Αλβανία, όπου ζούσαν κυρίως οι Τόσκηδες, η πατριαρχική οργάνωση δεν συναντάτο σε μεγάλο βαθμό αναπτυγμένη, κυρίως λόγω της επίδρασης του ελληνισμού στην περιοχή αυτή.

Μερικά συνοπτικά ιστορικά στοιχεία:

Η Αλβανία αποτελεί μέρος της Αρχαίας Ιλλυρίας. Τα όριά της υπήρχαν συγκεχυμένα και ακαθόριστα.

Στη σημερινή Βόρεια Αλβανία κατοικούσαν διάφορα ιλλυρικά φύλα, όπως οι Ταυλάντιοι, οι Πασσαρήνιοι, οι Εγγέλμοι κ.ά. Τα παράλια της Αλβανίας κατοικούντο αποκλειστικά σχεδόν από Έλληνες, όπου έκτισαν τις ονομαστές πόλεις Επίδαμνο και Απολλωνία. Οι Έλληνες των παραλίων παρ' όλα αυτά δεν κατόρθωσαν να εμποδίσουν τους Ιλλυριούς να εξελιχθούν σε περίφη-

μους ναυτικούς πειρατές και να τρομοκρατήσουν το Αδριατικό Πέλαγος με τα πλοία τους, γνωστά ως «λιθυριίδες».

Οι πειρατικές αυτές επιδρομές, όμως, προκάλεσαν την αντίδραση των Ρωμαίων το 229 π.Χ. κατά της βασιλίσσης Τεύτας, που είχε πρωτεύουσά της τη σημερινή Σκόδρα. Η οριστική κατάληψη της σημερινής Αλβανίας από τους Ρωμαίους έγινε το 168 π.Χ.

Η υποταγή των Ιλλυριών είχε μεγάλη σημασία για τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, την οποία αυτοί υπηρέτησαν στρατιωτικά, όπως οι σημερινοί Αλβανοί την οθωμανική αυτοκρατορία.

Μέσω του στρατού οι Ιλλυριοί ανεδείχθησαν σε ύπατα αξιώματα, ακόμα και στον αυτοκρατορικό θρόνο. Αλλά η απηνής στρατολόγησής τους από τους Ρωμαίους προκάλεσε μεγάλη ελάττωση του πληθυσμού τους, και έτσι δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στους Βόρειους επιδρομείς και ιδιαίτερα στους Σλάβους. Οι Ιλλυριοί βαθμιαία εκσλαβίζονται γλωσσικά και μόνο στα δυσπρόσιτα βουνά της Αλβανίας διατηρήθηκε μέρος του πληθυσμού τους και αυτοί ανάμεικτοι με άλλα εθνολογικά στοιχεία.

Από την εποχή του Διοκλητιανού η σημερινή Αλβανία, κυρίως οι βόρειες περιοχές της, ονομάζεται Νέα Ήπειρος, και τούτο λόγω της εκτεταμένης επικράτησης του ελληνικού στοιχείου στα παράλιά της. Τον 5ο αιώνα αυτοκράτορας στο Βυζάντιο αναδεικνύεται ο Αναστάσιος Δίκορος από το Δυρράχιο, τον οποίο αποκαλούσαν και Ιλλυριό.

Μετά την ίδρυση των «θεμάτων» στο Βυζάντιο η σημερινή Βόρεια Αλβανία μαζί με τις νότιες περιοχές του Μαυροβουνίου αποτέλεσε το Θέμα του Δυρραχίου, το οποίο κατά πολλούς ιστορικούς ήταν η βάση της πρώτης γεωγραφικής ενότητας και ο πρόδρομος της σημερινής Αλβανίας.

Κατά το 1348 η Αλβανία υποτάσσεται στο Σέρβο

ηγεμόνα Στέφανο Δουσάν, ο οποίος απώθησε ένα μέρος των κατοικούντων στη χώρα αυτή προς τα νότια της Ηπείρου. Οι περισσότεροι από αυτούς μετοίκησαν στην Αττική και την Πελοπόννησο και εποίκισαν τις περιφέρειες αυτές, οι οποίες είχαν ήδη ερημωθεί από τις επιδρομές των Τούρκων και τους διαρκείς πολέμους των Παλαιολόγων.

Μετά το θάνατο του Στέφανου Δουσάν (1355 μ.Χ.) και την πτώση του σερβικού κράτους, διάφοροι Αλβανοί κινήθηκαν για την ίδρυση αλβανικών κρατιδίων το 1360. Οι αδελφοί Ballsha κήρυξαν τη Β. Αλβανία ανεξάρτητο κρατίδιο, ο δε Κάρολος Θώπιας τη Μέση Αλβανία (1359-1388). Αλλά ούτε το ένα ούτε το άλλο από τα κρατίδια αυτά έφεραν το όνομα Αλβανία. Επιβίωσαν για λίγο και εξαφανίστηκαν.

Αντί αυτών διάφορες φάρες διοικούσαν τη Βόρεια και τη Μέση Αλβανία μέχρι το 1445, οπότε και εμφανίστηκε ο Γεώργιος Καστριώτης, ο απονομαζόμενος Σκεντέρμπεης. Ο μεγάλος αυτός εθνικός ήρωας των Αλβανών επαναστάτησε με κέντρο την ιδιαίτερη περιφέρειά του Κρούγια κατά των Τούρκων και κατάφερε κατ' αυτών αλλεπάλληλες νίκες, που οδήγησαν στην ίδρυση του αλβανικού κράτους. Το κράτος αυτό επέζησε όσο και ο δημιουργός του, μέχρι το 1468.

Οι Αλβανοί ισχυρίζονται, και ίσως βάσιμα, ότι από την εποχή του Σκεντέρμπεη αρχίζει να δημιουργείται σ' αυτούς φυλετική συνείδηση και εθνική ενότητα για πρώτη φορά.

Η κοινωνική συγκρότηση της Αλβανίας και η διαίρεσή της κυρίως σε φάρες με οικονομική και στρατιωτική συγκρότηση προκάλεσε το διπλωματικό ενδιαφέρον της Τουρκίας κυρίως προς τους τοπικούς φυλάρχους, οι οποίοι κατέλαβαν ύπατα αξιώματα στην τουρκική Διοίκηση, οι δε έμπιστες φρουρές τους απετελούντο κυρίως από Αλβανούς αφοσιωμένους με «μπέσα» στον κυρίαρχο Σουλτάνο.

Έτσι επί 4 αιώνες η Υψηλή Πύλη κρατούσε τη χώρα αυτή υποτελή, χωρίς ιδιαίτερες αντιδράσεις ή επαναστάσεις όπως συνέβαινε στην Ήπειρο και στην Ελλάδα.

Αλλά ο βίαιος εξισλαμισμός μεγάλου μέρους των Αλβανών από τους Τούρκους είχε αποτέλεσμα να αποδυναμώσει την όποια αλβανική εθνική συνείδηση σχηματίστηκε στον αλβανικό λαό κατά την ηρωική περίοδο του Σκεντέρμπεη και να διαρκέσει η κατάσταση αυτή καθ' όλο αυτό το διάστημα μέχρι την αλβανική Αναγέννηση (1850-1913). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Disen Giuliano αναφέρει ότι «... εις την γλώσσαν των Αλβανών δεν υπάρχει λέξις εκφράζουσα την έννοιαν της πατρίδος. Λέγουσι ρέντιβετ, αλλά τούτο σημαίνει ο... τόπος μας».

2. Πρόδρομοι του αλβανικού διαφωτισμού

Από τα μέσα του περασμένου αιώνα στην υπό οθωμανική κυριαρχία Αλβανία προετοιμάζονται οι συνθήκες για την ανάπτυξη Εθνικού Αλβανικού Κινήματος.

Όπως παντού στα Βαλκάνια έτσι και στην Αλβανία αυτό που χαρακτηρίζει το 19ο αιώνα είναι η ταχεία ανάπτυξη της εμπορευματικής οικονομίας που παραγκωνίζει τη φυσική οικονομία στην ύπαιθρο, στην οποία στηριζόταν η φεουδαρχική κοινωνία. Τη συντεχνιακή φεουδαρχική πειθαρχία αντικαθιστά ο ελεύθερος ανταγωνισμός.

Τούτο είχε συνέπεια την αποδιάρθρωση του μικρομπορίου και των μικροβιοτεχνιών στην Αλβανία κάτω από το βάρος του συντριπτικού ανταγωνισμού των αυστριακών, ιταλικών, αγγλικών και γαλλικών προϊόντων.

Στην ύπαιθρο εκτός από τους ελάχιστους ιδιοκτήτες γης οι υπόλοιποι είναι ακτήμονες αγρότες (οι «τσιφτσήδες»), που εργάζονται ως κολίγοι στα λατιφούντια των μπέηδων. Με την κατάργηση του τιμαριωτικού συ-

στήματος ο Αλβανός χωρικός μπορεί μεν να ελευθερώθηκε από την κατάσταση του ραγιά, μα μπήκε κάτω από την εξάρτηση της τουρκικής γραφειοκρατικής διοίκησης, η οποία για πρώτη φορά εφαρμόστηκε.

Το βάρος των φόρων, οι διακυμάνσεις των τιμών, οι συχνές χρεώσεις στους τοκογλύφους, η υποχρεωτική στρατιωτική θητεία (νιζάμ) και η χαμηλή παραγωγή, προκάλεσαν στη δεύτερη αυτή πενηκονταετία του 19ου αιώνα βαθιές ανατροπές και προετοίμασαν το έδαφος των όσων ακολούθησαν.

Δεκάδες χιλιάδες καταστραμμένες οικογένειες σε κατάσταση απέραντης φτώχειας πήραν και πάλι το δρόμο της ξενιτιάς, στην αρχή προς την Τουρκία, Ρουμανία, Αίγυπτο, μετά προς την Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρωσία και αργότερα προς την Αμερική, Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Αυστραλία.

Η αφόρητη από κάθε άποψη κατάσταση στην Αλβανία την περίοδο αυτή σε συνδυασμό με τις περίφημες και αφόρητα καταπιεστικές για τους Αλβανούς οθωμανικές συγκεντρωτικές μεταρρυθμίσεις οδήγησαν τις αγροτικές μάζες να πάρουν πολλές φορές τα όπλα ενάντια στον Τούρκο κατακτητή, κυρίως από αντίδραση στην τουρκική γραφειοκρατική διοίκηση.

Το κίνημα αυτό προετοίμασε τις κατάλληλες συνθήκες και το κοινωνικό πλαίσιο, για πρώτη φορά μετά την εποχή του Σκεντέρμπεη το 15ο αιώνα, του Εθνικού Αλβανικού Κινήματος.

Μέσα σ' αυτές ακριβώς τις συνθήκες εμφανίστηκαν προοδευτικές μορφές, οι καλούμενοι πρόδρομοι του λεγόμενου αλβανικού «διαφωτισμού», που έδρασαν για να πάρει η Αλβανία το δρόμο της προόδου σύμφωνα με το πρότυπο των πολιτισμένων τότε κρατών της Ευρώπης.

Ο πρώτος περισσότερο φωτισμένος αντιπρόσωπός τους ήταν ο Ναούμ Βικιλχάρτζι από την Κορυτσά.

Η ιδιαίτερη επιμονή της Υψηλής Πύλης να στερεί από τους Αλβανούς, και ίσως μόνο σ' αυτούς απ' όλες

τις μειονότητες, το δικαίωμα της ελεύθερης χρήσης της γλώσσας τους στα σχολικά και θρησκευτικά ιδρύματα οδήγησε αρχικά στη δημιουργία ενός κινήματος αντίδρασης από Αλβανούς διανοούμενους με επικεφαλής τον Ν. Βικιλχάρτζι για τη διδασκαλία της παιδείας στην εθνική τους γλώσσα. Προς αυτόν το σκοπό δημοσιεύει το 1844 ένα μικρό σχολικό εγχειρίδιο με τον τίτλο «Έβετορ», στο οποίο προτείνει ένα ιδιαίτερο αλβανικό αλφάβητο, που το εφεύρε ο ίδιος. Το 1850 με πρωτοβουλία του ιδίου ιδρύεται στο εξωτερικό ο «Αλβανικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος», που όμως βρήκε σφοδρή αντίδραση από την Υψηλή Πύλη και, όπως υποστηρίζεται από πολλούς Αλβανούς ιστορικούς, από το ίδιο το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης.

Ένας άλλος πρόδρομος της αλβανικής Αναγέννησης είναι και ο Βιτσέντζο Ντόρσα, ένας Αλβανός της παροικίας στη Νότια Ιταλία. Επίσης σημαντική συμβολή στην προετοιμασία του εδάφους για την αλβανική αναγέννηση είχαν και οι Αλβανοί Σ. Τολπάνι και Πάσκο Βάσσα καθώς και ο ηγέτης της Νότιας Αλβανίας Ταφίλ Μπούζι. Παρ' όλες όμως τις προσπάθειες της περιόδου αυτής, στην πραγματικότητα το Εθνικό Αλβανικό Κίνημα θα περάσει πολύ δύσκολες στιγμές στις δεκαετίες που θα ακολουθήσουν, οι οποίες οφείλονται τόσο σε εσωτερικούς παράγοντες όσο και στη μη ευνοϊκή διεθνή συγκυρία.

Την περίοδο αυτή ακριβώς γεννήθηκε για πρώτη φορά στους Αλβανούς και η δυσπιστία, αν όχι η έχθρα, προς τους γείτονές τους Έλληνες, Σέρβους και Μαυροβούνιους, κάτι που δυστυχώς τους ακολουθεί και μέχρι σήμερα. Την Ελλάδα συνείχε το όραμα της Μεγάλης Ιδέας που εκτεινόταν κατά τους Αλβανούς και μέχρι τα αλβανικά εδάφη της Νότιας Αλβανίας. Η Σερβία ονειρευόταν την αυτοκρατορία του Στέφανου Δουσάν και διέξοδο μέσω της Αλβανίας στην Αδριατική, ενώ στο Μαυροβούνιο το μεσαιωνικό κράτος της Ρασκίας με εδαφικές βλέψεις στη σημερινή Βόρεια Αλβανία.

Το εθνικό «σύμπλεγμα» των Αλβανών για το διαμελισμό της χώρας τους από τους γείτονές τους, που τους κατατρέχει ακόμη, έχει βαθιές ρίζες από την περίοδο εκείνη και φυσικά σ' αυτό πρέπει να προσθέσει κανείς εκτός από τις τρεις αυτές βαλκανικές χώρες και τις πάντοτε εποφθαλμιούσες Ιταλία και Αυστρία.

Ήταν επόμενο λοιπόν την περίοδο αυτή η τουρκική κυβέρνηση να εκμεταλλευτεί την κατάσταση εις βάρος των άλλων γειτόνων της Αλβανίας, ώστε να προκαλέσει τη διχόνοια ανάμεσα στις διάφορες ομάδες του αλβανικού πληθυσμού και να υποδαυλίσει το μίσος με συγκεκριμένες ενέργειες της μουσουλμανικής πλειονότητας κατά των γειτονικών χριστιανικών κρατών μεταξύ των οποίων βεβαίως και της Ελλάδος.

3. Η περίοδος της ολοκλήρωσης της πολιτιστικής αναγέννησης στην Αλβανία

Κάτω από ένα καθεστώς δυσμενούς διάκρισης της Τουρκίας εις βάρος των Αλβανών, όπως συνοπτικά περιγράφηκε πιο πάνω, σχετικά με τη διδασκαλία κυρίως της εθνικής τους γλώσσας και σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε με τις άλλες μειονότητες της οθωμανικής αυτοκρατορίας, αρχίζει μια νέα περίοδος αντίδρασης των Αλβανών διανοούμενων της διασποράς κυρίως, περί τα μέσα της δεύτερης πεντηκονταετίας του 19ου αιώνα.

Αρχίζουν νέες και περισσότερο συστηματικές προσπάθειες για να εμποτιστεί ο αλβανικός λαός με τη συνείδηση της εθνικής ενότητας, οι οποίες συγκεκριμενοποιούνται με τη διάδοση εκδόσεων στη μητρική γλώσσα.

Το 1864 ο Κ. Χριστοφορίδης, ένας διανοούμενος Αλβανός ορθόδοξος που είχε σπουδάσει στην Αγγλία, ιδρύει στην Κωνσταντινούπολη έναν «Πολιτιστικό Σύλλογο», με σκοπό την ίδρυση αλβανικών σχολείων και

την έκδοση σχολικών κειμένων στα αλβανικά με ένα πιο απλοποιημένο αλβανικό αλφάβητο. Η αντίδραση όμως της Υψηλής Πύλης και, κατά τους Αλβανούς ιστορικούς, του Πατριαρχείου ήταν έντονη, όταν ανακάλυψαν τους πραγματικούς σκοπούς του Συλλόγου, και κατάφεραν να αποδυναμώσουν τις δραστηριότητές του.

Οι προσπάθειες όμως για ενιαίο αλφάβητο και διδασκαλία της εθνικής γλώσσας των Αλβανών συνεχίζονταν και έχει σημασία να μνημονευθεί εδώ η ιστορική πια διάσκεψη στην τουρκική πρωτεύουσα το 1871, στην οποία πήραν μέρος οι παρακάτω αλβανικές προσωπικότητες: Κ. Χριστοφορίδης, Π. Βάσσα, Γ. Βρεττός, Ι. Κεμάλ, Σαμί Φράσερι. Επίσης κλήθηκαν και οι γνωστοί αλβανικοί παράγοντες στην Υψηλή Πύλη Μουσταφά Πασά Γκιριτλής, ο Σουλεϊμάν Πασά Τοπτανί, Ρουστέμ Πασά Λεσκοβίκου καθώς επίσης και επιφανείς οικονομικοί παράγοντες της παροικίας. Η διάσκεψη αυτή κατέληξε σε αποτυχία όχι μόνο λόγω των εσωτερικών διαφωνιών, αλλά κυρίως λόγω της εμμονής του Ντιβανίου για άρνηση παραχώρησης δικαιωμάτων διδασκαλίας εθνικής γλώσσας, εμμένοντος κατ' άλλους και του Πατριαρχείου.

Έτσι, σύμφωνα με τα επίσημα αλβανικά στοιχεία, το 1878 στα τρία περισσότερο ανεπτυγμένα από πολιτιστικής πλευράς σαντζάκια της Αλβανίας (Αργυροκάστρου, Μπερατίου και Αυλώνας) υπήρχαν 80 τουρκικά σχολεία, 163 ελληνικά και ούτε ένα αλβανικό. Η γραφή της μητρικής γλώσσας των Αλβανών διδασκόταν μόνο σε δύο καθολικά σχολεία της Σκόδρας σαν δευτερεύον μάθημα, ενώ κύρια γλώσσα διδασκαλίας ήταν τα ιταλικά.

Την περίοδο αυτή της αλβανικής αναγέννησης βλέπουμε να γίνονται και τα πρώτα βήματα στον τομέα της αλβανικής λογοτεχνίας. Συγγραφείς που αναδεικνύονται αρχικά είναι εκτός του Κ. Χριστοφορίδη και οι: Ντ. Μπόριτσι, Π. Ντότσι, Θύμιος Μίtkος και Ν. Μπί-

τικι. Ο Κ. Χριστοφορίδης επίσης μετέφρασε στα αλβανικά την Παλαιά και Καινή Διαθήκη και εξέδωσε το περίφημο ελληνοαλβανικό λεξικό, το οποίο η ιταλική προπαγάνδα φρόντισε να εξαφανίσει από την Αλβανία, η δε ελληνική πολιτική για άλλη μια φορά να παρακολουθεί απαθής τις εξελίξεις της ιταλικής διείσδυσης στη διαμορφούμενη αλβανική κουλτούρα.

Επίσης στο αλβανικό λογοτεχνικό κίνημα συμβολή είχε και ο Ι. ντε Ράντα, ποιητής και ιστορικός μελετητής, καθώς και η Αλβανορουμάνα συγγραφέας πριγκίπισσα Ελένη Γκίκα, που με το ψευδώνυμο Ντόρα ντ' Ιστρια έκανε γνωστό το αλβανικό ζήτημα κυρίως με τη μελέτη της στα γαλλικά «Η αλβανική εθνικότητα μέσα από τα αλβανικά τραγούδια» (1866).

Βεβαίως η εθνική αναγέννηση της Αλβανίας, που διήρκεσε από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι την απόκτηση της εθνικής της ανεξαρτησίας το 1912-13, δεν στηρίχθηκε μόνο σ' ένα ρωμαλέο και σημαντικά ενδιαφέρον για βαθιά μελέτη, ιδιαίτερα από τους Έλληνες, παρθένο πολιτιστικό κίνημα, αλλά και στο πολιτικό κίνημα της αναγέννησης με την περίφημη Λίγκα της Πρισρένης.

Τα δύο θεμελιώδη κινήματα της αλβανικής παλιγγενεσίας (πολιτικό και πολιτιστικό) είχαν, όπως ήταν φυσικό, βαθιά σχέση μεταξύ τους και αλληλεξάρτηση και ίδια πορεία. Δεν μπορούσε να υπάρχει αλβανικό πολιτικό κίνημα και εθνική δράση, εάν δεν είχε προϋπάρξει και δεν συνέχιζε να υπάρχει παράλληλα εθνικό αλβανικό πολιτιστικό κίνημα.

Ένα αλβανικό, όμως, πολιτιστικό κίνημα που στηρίχθηκε κατά ένα μεγάλο μέρος στην ελληνική παιδεία, αλλά που βρήκε στην πορεία τα δικά του εθνικά χαρακτηριστικά.

Γι' αυτό θεωρώ χρήσιμο το τόσο ενδιαφέρον για την Ελλάδα αλβανικό πολιτιστικό κίνημα, στα θυελλώδη χρόνια της Λίγκας της Πρισρένης και ύστερα από αυ-

τή, να το προσεγγίσουμε με όσο το δυνατό περισσότερες λεπτομέρειες.

Έτσι την περίοδο αυτή στην αλβανική ποίηση αφθονούν οι αλυτρωτικές εκκλήσεις για εθνική υπερηφάνεια και απελευθέρωση. Σημαντικό έργο είναι η «Αλβανική Μέλισσα» του μαθητή του Ν. Βικιλχάρτζι Ευθύμιου Μίτκου. Ο Πάσκο Βάσσα από τη Σκόδρα έγραψε το περίφημο ποίημά του «Φτωχή Αλβανία».

Οι Ζ. Γιουμπάνι και Θ. Κρέι ύμνησαν τον Γεώργιο Καστριώτη (Σκεντέρμπεη). Επίσης αυτά τα χρόνια θα αναπτυχθεί για πρώτη φορά η αλβανική δημοσιογραφία. Στην Κων/πολη ο Σαμί Φράσερι εκδίδει τον «Ερμηνευτή της Ανατολής». Ο Α. Κουλουριώτης τη «Φωνή της Αλβανίας» στην Αθήνα. Βασικό δημοσιογραφικό όργανο ήταν και η εφημερίδα της Κων/πολης «Επαγρύπνηση». Το 1878 και το 1880 ο Γιαννης Βρεττός εκδίδει τις δύο ιστορικές προσούρες «Η Απολογία» και «Οι Διεκδικήσεις των Αλβανών».

Το 1879 ο Π. Βάσσα εκδίδει το σημαντικό έργο πολιτικής λογοτεχνίας σε πολλές γλώσσες «Η Αλήθεια για την Αλβανία και τους Αλβανούς».

Τον Οκτώβριο του 1879 ιδρύεται υπό την προεδρία του Σαμί Φράσερι η «Εταιρεία των Αλβανικών Γραμμάτων», που έπαιξε σημαντικό ρόλο στις μετέπειτα εξελίξεις.

Μετά την πτώση της Λίγκας της Πρισρένης στις 22-4-1881, η οποία ως γνωστό αυτοανακηρύχτηκε η πρώτη προσωρινή κυβέρνηση της Αλβανίας το 1880, εισερχόμεθα σε μια άλλη περισσότερο αποφασιστική περίοδο του εθνικού αλβανικού κινήματος, παρά τις απηνείς διώξεις του σουλτάνου Αβδούλ Χαμίντ Β' μέσα και έξω από την Αλβανία.

Οι εμψυχωτές της αλβανικής Αναγέννησης συνεχίζουν παρ' όλα αυτά τις προσπάθειες ανάπτυξης του αλβανικού εθνικισμού, με επίκεντρο δράσης την παράνομη πλέον «Εταιρεία των Αλβανικών Γραμμάτων».

Το 1884-85 οι Αλβανοί ηγέτες του Πολιτιστικού Ομίλου της Κων/πολης κατάφεραν να αποσπάσουν άδεια από τον σουλτάνο και να εκδώσουν το μηνιαίο περιοδικό πολιτιστικού χαρακτήρα «Το Φως» και αργότερα με το νέο τίτλο «Γνώση».

Ο αγώνας, που συνεχιζόταν παράλληλα σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, ανάγκασε την Πύλη να κάνει ορισμένες παραχωρήσεις. Απελευθέρωσε τους φυλακισμένους ή εκτοπισμένους για τη δράση τους Αλβανούς, διέκοψε την εφαρμογή των «συγκεντρωτικών μεταρρυθμίσεων» και το σημαντικότερο επέτρεψε για πρώτη φορά τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας στα σχολεία.

Ανεξάρτητα από τις συνεχείς παλινδρομήσεις της Υψηλής Πύλης από το 1885 και μέχρι την ίδρυση του ανεξάρτητου αλβανικού κράτους το 1912-13, το αλβανικό πολιτιστικό κίνημα παρά τις τόσο δυσμενείς συνθήκες που αντιμετώπισε στην ανάπτυξή του, γνώρισε νέα ζωνρή άνθηση που δεν είχε προηγουμένο στην ιστορία της Αλβανίας. Έτσι στο εξωτερικό οι Αλβανοί μετανάστες συνεχίζουν να ιδρύουν εθνικές οργανώσεις. Στη Ρουμανία την εταιρεία «Η Γνώση» (1887), στη Βουλγαρία το σύλλογο «Ο Πόθος» (1892), στην Αίγυπτο την εταιρεία «Η Αλβανική Αδελφότητα».

Την περίοδο αυτή κορυφαίος των αλβανικών γραμμάτων αναδεικνύεται ο αδελφός των Σαμί και Αβδούλ Φράσερι, ο Ναϊμ Φράσερι, από τις κυριότερες φυσιογνωμίες του Αλβανικού Εθνικού Κινήματος, διάσημος συγγραφέας και εθνικός ποιητής της Αλβανίας. Εκτός από τα σχολικά βιβλία που έγραψε, πλούτισε την αλβανική λογοτεχνία με αξιόλογα έργα, όπως τα «Βουκολικά και Γεωργικά», «Τα λουλούδια της άνοιξης», το επικό «Η ιστορία του Σκεντέρμπεη» κ.ά.

Το έργο του το συνέχισαν δύο αξιόλογοι ποιητές της αλβανικής Αναγέννησης: ο Α.Ζ. Τσαγιούπι με το «Ο Μπαμπά Τομόρι» (1902) και ο Α. Ντρένοβα, συγγραφέας του «Ακτίνες φωτός», που κυκλοφόρησε το 1904.

Από το 1881 το λατινικό αλφάβητο επικρατεί στην αλβανική εκπαίδευση και το 1912-13 το ελεύθερο αλβανικό κράτος επισημοποιεί την καθιέρωση του λατινικού αλφάβητου.

4. Ο ρόλος του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας στην αλβανική αναγέννηση

Ίσως κάποτε οι ιστορικοί στην Ελλάδα θα πρέπει να εξαντλήσουν τις έρευνές τους για τους λόγους που οδήγησαν στη μη επιβολή του ελληνικού αλφάβητου στην αλβανική γλώσσα, όταν είναι δεδομένη η έντονη παρουσία του ελληνικού πνεύματος στο αλβανικό πολιτιστικό κίνημα της περιόδου αυτής. Σίγουρα υπάρχουν ευθύνες...

Πρέπει να ερευνηθεί το γιατί, παρά τις προσπάθειες μεγάλων μορφών των Γραμμάτων όπως του Δ. Καμάρδα, Γ. Βρετού, Δ. Κουπιτώρη και πολλών άλλων, τελικά εισήχθη το λατινικό. Πρέπει να αναζητηθεί γιατί όλο το πολιτιστικό κίνημα της Αναγέννησης ξέκοψε από την ελληνική παιδεία και τον ελληνικό πολιτισμό.

Πρέπει να απαντηθεί γιατί άραγε ακόμη και σήμερα αγνοούμε με ποιον τρόπο μπορούμε και πρέπει να πλησιάσουμε τον αλβανικό λαό.

Σημαντικό επίσης ενδιαφέρον θα είχε η προσπάθεια να φωτιστούν μερικές ιστορικές πτυχές που σχετίζονται με την αλβανική καχυποψία και αντίδραση, για την Ορθόδοξη Εκκλησία ακόμα και σήμερα, όπως χαρακτηριστικά εκφράστηκε προ καιρού σε κύριο άρθρο της επίσημης εφημερίδας των Τιράνων «Ζέρι Πόπουλιτ» με τον τίτλο «Τα φαντάσματα του Πατριαρχείου», με αφορμή τον διορισμό ως τοποτηρητή του Πατριαρχείου της Κων/πόλεως στην αλβανική Ορθόδοξη Εκκλησία, του μητροπολίτη Ανδρούσης Αναστασίου.

Επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα είχε και μια μικρή αναφορά στο ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η

ελληνική γλώσσα την περίοδο εκείνη της αλβανικής αναγέννησης, ένα σημαντικό όπλο του ελληνισμού, που έμεινε σε αχρηστία λόγω των γνωστών ενδοελληνικών αντιφάσεων της εποχής εκείνης.

Παρά τον ισχυρισμό του Hahn ότι βρέθηκε παλαιότατο αλβανικό αλφάβητο, τέτοιο αλφάβητο δεν υπήρξε ποτέ.

Οι Γκέγκηδες του Βορρά κάτω από την επίδραση των καθολικών Μιρδιτών είναι αλήθεια ότι χρησιμοποίησαν το λατινικό αλφάβητο, οι δε Τόσκηδες το ελληνικό και είχαν τη νεοελληνική ως γραπτή γλώσσα και τη χρησιμοποιούσαν στα πάσης φύσεως έγγραφα, επιστολές, αποδείξεις πληρωμής, συμφωνητικά, ομόλογα κ.λπ.

Τα διατάγματα που εξέδιδε ο Αλή Πασάς και απηύθυνε στους αγάδες και τους ραγιάδες, καθώς και τα έγγραφα που έστελνε στον Βενετό διοικητή της Κέρκυρας, τα συνέτασσε στα ελληνικά και στα ελληνικά ήταν επίσης γραμμένα τα επίσημα έγγραφα που του έστελναν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις.

Ο βιογράφος και υμνητής του, Χατζή Σεχρέτι, μολονότι Αλβανός, στην ελληνική γλώσσα συνέταξε την περίφημη «Αληπασιάδα» και στα ελληνικά συντάχτηκε η Συνθήκη Συνεργασίας, την οποία υπέγραψαν με τους Σουλιώτες οι Αλβανοί αγάδες της Θεσπρωτίας (Σπ. Αραβαντινός, Ιστορία Αλή Πασά, σελ. 171).

Στα ελληνικά επίσης συνέταξαν τα υπομνήματά τους στις 15 Αυγούστου 1847 προς το βασιλιά Όθωνα οι αγάδες και οι μπέηδες του Κουρβελεσίου, του Δελβίνου, της Αυλώνας της Άνω και Κάτω Μαλακάστρας, με τα οποία ζητούσαν τη βοήθειά του, προκειμένου να ενσωματωθούν στην Ελλάδα (Μιλτιάδης Σεϊζάνης, Η πολιτική ιστορία της Ελλάδας και η επανάσταση του 1878, εν Μακεδονία, Ηπείρω και Θεσσαλία, σελ. 42,43).

Είναι επίσης γνωστό ότι στα ελληνικά σχολεία των Ιωαννίνων, της Κορυτσάς, της Μοσχόπολης, της Κωνσταντινούπολης κ.λπ. φοίτησαν οι περισσότεροι από

τους πνευματικούς ηγέτες της αλβανικής Αναγέννησης, όπως ο Ν. Φράσερι, ο οποίος σπούδασε στην περίφημη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

Ο Κ. Χριστοφορίδης επίσης ήταν ένθερμος υποστηρικτής της καθιέρωσης του ελληνικού αλφάβητου στην αλβανική γλώσσα και για το σκοπό αυτό προχώρησε στην έκδοση του «Ελληνοαλβανικού Λεξικού», το οποίο, όμως, φρόντισε να εξαφανίσει η αλβανική προπαγάνδα της εποχής. Λέγεται μάλιστα πως αντίστοιχο ρόλο έπαιξε στην ιστορία αυτή και η ιταλική προπαγάνδα.

Ο Γ. Βρεττός από την Ποστενάνη, χωριό ανάμεσα στο Λεσκοβίκι και την Πρεμετή, ο οποίος έδρασε στην παροικία της Κωνσταντινουπόλεως, στο περίφημο έργο του «Απολογία» (1878) επιτίθεται κατά του Αβδούλ Φράσερι για τις εις βάρος της Ηπείρου διεκδικήσεις του και σε μια αποθέωση φιλελληνισμού αναφέρει χαρακτηριστικά «...Μαθαίνουμε την ελληνική γλώσσα και εξελληνιζόμαστε όσο μπορούμε. Ο ελληνισμός έχει μεταξύ των Αλβανών τους πιο θερμούς θαυμαστές. Διαβάζουν και μελετούν τα αθάνατα αριστουργήματα των Αρχαίων Ελλήνων και των άξιων απογόνων τους...».

Ο περίφημος λόγιος από την Κάτω Ιταλία Δημήτριος Καμάρδας, στην προσπάθειά του να δώσει και αυτός στους συμπατριώτες ένα αλφάβητο, επέλεξε και εκείνος το ελληνικό. Με αυτό το αλφάβητο ο Καμάρδας, με δικά του έξοδα, εξέδωσε αρκετά βιβλία που κατέκλυσαν για δώδεκα ολόκληρα χρόνια την Αλβανία και εκτόπισαν το λατινικό αλφάβητο.

Μετά το θάνατό του και παρά τις έντονες προσπάθειες του Γ. Βρεττού και Δ. Κουπιτώρη, το λατινικό αλφάβητο ξαναεπικράτησε το 1881 στην αλβανική εκπαίδευση.

Στην Ελλάδα, καθώς και στο εξωτερικό (Αμερική, Γαλλία, Αγγλία, Αίγυπτο, Βουλγαρία, Ρουμανία, Σερβία, Ιταλία, Μ. Ασία) πολλοί Αλβανοί διανοούμενοι

προπαγάνδισαν την καθιέρωση του ελληνικού αλφαβήτου.

Αλλά δεν ήταν μόνο ο Βρεττός, ο Καμάρδας και οι τόσοι άλλοι σε όλο τον κόσμο Αλβανοί που αισθάνονταν κατ' αυτό τον τρόπο. Είναι ιστορική αλήθεια ότι στα τέλη του 19ου αιώνα τα τρία τέταρτα (3/4) του αλβανικού πληθυσμού διατηρούσαν και ανέπτυσσαν αδελφικά αισθήματα προς τους Έλληνες.

Το γεγονός αυτό είχε έγκαιρα διαπιστωθεί και καταγραφεί δημόσια από πολλούς ξένους συγγραφείς. Συγκεκριμένα ο Γκόρντον μας λέγει σύμφωνα με τον Μαθιέ «Turquie et ses differents peuples» ότι «...η αλβανική φυλή έχει τη μεγαλύτερη συγγένεια με την ελληνική φυλή. Ό,τι διαφωνία προκύπτει μεταξύ των δύο λαών οφείλεται στους συμμάχους.»

Βεβαίως, ο ξένος παράγοντας πυροδότησε διχαστικά αισθήματα ανάμεσα στους δύο λαούς, όχι μόνο την περίοδο της αλβανικής Αναγέννησης, την οποία εξετάζουμε στο κεφάλαιο αυτό, αλλά και από πολύ πριν και συγκεκριμένα από το 17ο αιώνα ακόμη, όταν το Βατικανό, για θρησκευτικούς και επεκτατικούς κυρίως λόγους στην περιοχή της σημερινής Αλβανίας, προχώρησε, το 1635, στην έκδοση του «Λατινοηπειρωτικού Λεξικού» του Φραγκίσκου Μπιάνκι, για να ακολουθήσει, το 1664, η «Λατινοαλβανική Κατήχηση», που βεβαίως εκδόθηκε με σκοπό τη διάδοση του καθολικισμού στους αλβανικούς πληθυσμούς.

Την εποχή εκείνη το Βατικανό άρχισε, παράλληλα, να οργανώνει με συστηματικό τρόπο την περίφημη επιχείρηση «Προπαγάνδα της Πίστεως». Έτσι, στο πλαίσιο αυτής της επιχείρησης, το Βατικανό, το 1716, καταρτίζει λατινοαλβανικό λεξικό με 28 γράμματα (23 του λατινικού αλφαβήτου, 3 ελληνικά και 2 νέα), το οποίο ονομάστηκε «Αλφάβητο της προπαγάνδας».

Αυτή όμως η προσπάθεια προπαγάνδισης των καθολικών φυλλαδίων στους Αλβανούς δεν απέφερε τα επι-

διωκόμενα από το Βατικανό αποτελέσματα, αφού οι Αλβανοί Τόσκηδες, κυρίως, δεν χρησιμοποίησαν ποτέ το αλφάβητο αυτό. Πρέπει όμως να αναγνωριστεί εδώ και η έντονη αντίδραση της Ορθοδόξου Εκκλησίας στην «εισδοχή» του καθολικισμού με την έκδοση πολλών βιβλίων στην αλβανική γλώσσα με ελληνικούς χαρακτήρες.

Έτσι, διαπιστώνουμε ότι η επίσημη καθιέρωση του λατινικού αλφαβήτου στην αλβανική γλώσσα, το 1912, δεν ήταν προϊόν μόνο των συγκεκριμένων πολιτικών επιδιώξεων της ιταλικής πολιτικής, αλλά είχε βαθύτατες ρίζες και στις θρησκευτικές βλέψεις του Βατικανού.

Δυστυχώς, σε αυτή τη μεθοδική πνευματική πολιορκία της αλβανικής Αναγέννησης ο ελληνισμός παραδόξως δεν αντιστάθηκε μέσα σε ένα, ομολογουμένως, ευνοϊκό περιβάλλον όσον αφορά και τα αισθήματα του αλβανικού λαού και την παντοειδή επικράτηση του ελληνικού στοιχείου στην πνευματικά, οικονομικά, πολιτικά και εθνολογικά άμορφη περιοχή αυτή των Βαλκανίων.

Η κυριαρχία του ελληνικού πολιτισμού κατά το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα της αλβανικής «αφύπνισης» ήταν τόσο εμφανής λόγω της επικρατούσης ελληνικής γλώσσας, ώστε να θεωρείται «εθνική ήττα» η καθιέρωση του λατινικού αλφαβήτου στη χώρα αυτή.

Είναι δεδομένο ότι η κοινή ελληνική γλώσσα αποτελούσε την κύρια εμπορική και επίσημη γλώσσα όχι μόνο στις περιοχές της Αλβανίας, αλλά στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων μέχρι και τις παραδουνάβιες χώρες.

Φαντάζεται κανείς τι θα κατορθώναμε αν είχαμε ως έθνος γλώσσα κοινή την κρίσιμη εκείνη περίοδο, γραμματικώς οργανωμένη κι επιβεβλημένη μεταξύ των ελληνόφωνων εκείνων πληθυσμών.

Είναι πολλοί εκείνοι στη χώρα μας που υποστηρίζουν ότι το περίφημο ανατολικό ζήτημα εμείς το δη-

μιουργήσαμε από την αδυναμία μας και τη φανατική μας προσήλωση στο παρελθόν και την αττική γραμματική.

Δεν υπάρχει έθνος χωρίς γλώσσα και το ελληνικό έθνος κατά τον κρισιμότερο αιώνα της ύπαρξής του, το δέκατο ένατο, βρέθηκε χωρίς γλώσσα εθνική. Η ξερή καθαρεύουσα και η σχολαστική ιδέα της επανόδου στη γλώσσα του Ξενοφώντος μούδιασαν κυριολεκτικώς την αεικίνητη νεογραικική φυλή. Αλλά συνέβη και κάτι περισσότερο: την περιθωριοποίησαν, ενώ γύρω μας ξεπρόβαλλαν τα νέα σλαβικά κράτη, που συγκροτήθηκαν ως επί το πλείστον από τα εθνολογικά κομμάτια μας και τώρα «διεκδικούν» ακόμη κι εκείνα που έχουμε περιώσει (Μακεδονία, κ.λπ.). Αυτές τις σάρκες και τα οστά του έδωσε ο ελληνισμός για να δημιουργηθούν η Βουλγαρία, η Ρουμανία, τα Σκόπια καθώς ακόμη και αυτή η Αλβανία.

Δεν είναι εθνική μεγαλαυχία να ισχυριστούμε πως ό,τι εκλεκτότερο ανέδειξαν τα έθνη αυτά, τα καλύτερα πολιτικά και διανοητικά στελέχη τους, υπήρξαν κατά μέγα μέρος Έλληνες ή μορφώθηκαν κατά τους ελληνικούς τρόπους.

Γράφει χαρακτηριστικά ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης σε σχετικό υπομνήμα που έστειλε το Μάιο του 1916 στο βασιλέα Γεώργιο και την τότε κυβέρνηση: «Στις αλευθέρωτες χώρες της ελληνικής πατρίδος υπάρχουν πολλοί Έλληνες, με γνησιότατη καταγωγή και με καθαρότατο ελληνισμό, που δεν έχουν για μητρική τους γλώσσα την ελληνική...», και σε άλλο σημείο του υπομνήματος αναφέρει «...και δεν θα μας φανεί τότε παράξενο, αν σε τόπους πιο μακρινούς και απόμερους δεν έγινε ό,τι έπρεπε για τη γλωσσική αφομοίωση των κατοίκων και χάθηκαν μαζί με αυτούς πολύτιμες εθνικές δυνάμεις. Γιατί και του κράτους η φροντίδα ήταν εκεί λιγότερο σύντονη και των ξενοφώνων η συνείδηση δεν είναι πάντα ξεκαθαρισμένη και βέβαια και η ξένη προπαγάνδα καλά οργανωμένη δουλεύει ελεύθερα...».

Σ' αυτό το ιστορικό κείμενο ο Μ. Τριανταφυλλίδης εκφράζει στις πολιτικές δυνάμεις του τόπου κραυγή αγωνίας και θέτει το αμείλικτο ερώτημα: «...ποια είναι η αιτία της παλιάς μας αποτυχίας στο ζήτημα αυτό του ελληνισμού;...» και απαντά ο ίδιος «...Φταίει, βέβαια, ως ένα σημείο και η κακοδιοίκηση του ελληνικού κράτους, που με αμελέτητα ή κακομελετημένα σχέδια και με σποραδικές ή ανωρίμαστες ενέργειες καταπιάστηκε και με τα σπουδαιότερά του ζητήματα. Φταίει και η ανεπάρκεια παιδείας και διδακτικού προσωπικού...» Και καταλήγει «...ο κυριότερος όμως λόγος που αποτύχαμε στον ελληνισμό είναι η γλώσσα η σχολική...»

Μια άλλη κραυγή αγωνίας έρχεται από τον Θεσσαλονικέα δάσκαλο Θένη Μούζο, ο οποίος σε σχετικό άρθρο του στις 30/11/1915 αναφέρει επί λέξει «...Αν όμως εξακολουθήσωμε το σημερινό σύστημα, ποτέ η ελληνική δεν θα γίνει γλώσσα της Μακεδονίας, όπως δεν έγινε και σε τόσα άλλα μέρη της παλαιάς Ελλάδος όπου έως τώρα μιλούν τη βλάχικη και την αλβανική. Η ομιλουμένη δημοτική μας γλώσσα έχει μεγάλη αφομοιωτική δύναμη, όπως φάνηκε σε πολλά χωριά της Θράκης όπου χιλιάδες Βούλγαροι χάθηκαν και μόνο τα ονόματα των παιδιών τους δείχνουν την καταγωγή τους. Το εθνικό μας συμφέρον απαιτεί να φροντίσωμε μια ώρα πρωτύτερα εκτός εάν θέλωμε να έχωμε πάντοτε το βουλγαρικό κίνδυνο. Μεγάλη θα είναι η μέρα που θα ιδή το διάταγμα της γλωσσικής μας διαρρυθμίσεως και θα αξίζη να εορτάζεται σαν ημέρα της πνευματικής απελευθερώσεως του έθνους. Τότε το έθνος, ενωμένο σφιχτότερα με τους δεσμούς της γλώσσας, θα προχωρήση στην πρόοδο πολύ γρηγορότερα και περισσότερο παρά όσο κατόρθωσε να προοδεύση σε τόσα χρόνια γλωσσικής σκλαβιάς. Ας ελπίσουμε πως δεν θα αργήση να έλθη η μέρα εκείνη».

Πολλοί ήταν εκείνοι από τους πνευματικούς ανθρώπους της εποχής που διαπιστώνουν ότι στη Μακεδονία,

στην Ήπειρο και την Ανατολή, μεγάλοι πληθυσμοί, ένα σημαντικότατο μέρος του έθνους μας, δεν πατούσαν πάνω στο στέρεο και ασάλευτο θεμέλιο της εθνικής γλώσσας.

Αυτή η γλώσσα που ο κάθε λαός έχει διαμορφώσει υπήρξε και εξακολουθεί και σήμερα να είναι ο άξονας που γύρω του στρέφεται ο εθνικός βίος. Ολόκληρη η ελληνική ιστορία είναι η πορεία ενός ομόγλωσσου συνόλου μέσα στο χρόνο.

Η κοινή γλώσσα και όχι το κοινό πολίτευμα ή ο κοινός τρόπος ζωής συνέδεσε τους αρχαίους Μακεδόνες και τους Ηπειρώτες με τον νεότερο ελληνισμό και τους έκανε να αισθάνονται τον εαυτό τους ως φυσικό πρόμαχο των άλλων Ελλήνων απέναντι στα αλλόγλωσσα σερβικά φύλα.

Η ομογλωσσία με τους άλλους Έλληνες οδήγησε τους βασιλείς της Μακεδονίας να κηρύξουν επίσημη γλώσσα του κράτους τους την αττική διάλεκτο και να αναλάβουν κατόπιν την πολιτική ηγεσία των ελληνικών πόλεων και να οδηγήσουν τους πανέλληνες σε μια μεγάλη εκστρατεία από την οποία δημιουργήθηκε

«ελληνικός καινούργιος κόσμος μέγας
με την κοινή ελληνική λαλιά...»

όπως επικαλείται τον ποιητή ο Νικόλαος Ανδριώτης.

Η σημερινή Ελλάδα υπερέχει ως έθνος και ως κράτος χάρη στο γεγονός ότι ο λαός της μιλά ελληνικά. Αν η ελληνική γλώσσα είχε χαθεί και στη σημερινή Ελλάδα, όπως χάθηκε στη βόρεια και κεντρική Βαλκανική όπου εκτεινόταν παλαιότερα, είναι αυτονόητο ότι εμείς θα ήμασταν σήμερα πολίτες ενός κράτους νοτιοσλαβικού ή αλβανικού.

Η κοινή γλώσσα συντήρησε άσβεστη τη φλόγα του ελληνισμού στα τμήματα που βρέθηκαν ή βρίσκονται έξω από τα σύνορά μας. Η Κύπρος λ.χ. και η Βόρεια Ήπειρος δεν θα είχαν μείνει προσηλωμένες στον ελλη-

νισμό αν είχε συμβεί να μείνουν γλωσσικά ξένες προς αυτόν.

Η γλώσσα θα είναι πάλι εκείνη που θα προσδιορίσει αποφασιστικά το μέλλον του έθνους μας στο σημερινό του χώρο, που η ιστορία περιόρισε και συνέθλιψε.

Η χιλιόχρονη σιωπηλή πάλη του ελληνισμού με όπλο τη γλώσσα και τα ελληνικά σύνορα αποτελεί το πιο συντριπτικό τεκμήριο της ιστορικής του επιβίωσης απέναντι στον πιο διεισδυτικό και αφομοιωτικό λαό της γης, τους Σλάβους, αφότου πέρασαν το Δούναβη κατά πρώτο λόγο, και τους Αλβανούς κατά δεύτερον.

Αναφέρει προφητικά για το θέμα αυτό ο καθηγητής Νικόλαος Ανδριώτης στον πρυτανικό του λόγο που εκφωνήθηκε στις 17/2/1963 στη Θεσσαλονίκη «...Τα ασθενή σημεία του γλωσσικού μας οργανισμού στη Βόρεια Ελλάδα βρίσκονται σε ευθεία αναλογία με την ευπαθή γεωγραφική μορφή της. Μια αδιάκοπη γλωσσική υποχώρηση του ελληνισμού στα βόρεια σύνορά του, που συνεχίζεται εδώ και πολλούς αιώνες και παρακολουθείται κατά βήμα από την εθνολογική υποχώρηση — γιατί μόλις ένα μικρό τμήμα του ελληνισμού γίνει σλαβόφωνο, ενσωματώνεται ή διεκδικείται από τους γείτονές μας ως σλαβικό — μας έφερε στο έσχατο σύνορο εδαφικού περιορισμού και δημογραφικού συνωστισμού και ανεπάρκειας καλλιεργησίμου χώρου, που πέρα από αυτούς δεν μπορούμε πια να υποχωρήσουμε ούτε βήμα χωρίς να αντιμετωπίσουμε τη βεβαιότητα του χαμού μας ως έθνους και ως κράτους.

»Είμαστε σήμερα τοποθετημένοι στην έσχατη άκρη μιας σλαβόφωνης και πολιτικά πανσλαβιστικής ηπείρου που εκτείνεται αχανής από τον μυχό της Αδριατικής ως το Βλαδιβοστόκ. Σαν να μην έφτανε αυτό, στα δυτικά της χώρας μας προς το Ιόνιο, μια εδαφική σφήνα θανατηφόρα, που σε τραγικές στιγμές του ιστορικού μας βίου έμπηξε στα νώτα μας το πιο άδοξο έθνος της γης, κατεβαίνει βαθιά επάνω στη Βόρεια Ήπειρο και κοψο-

μεσιάζει το σώμα της χώρας μας, ίσια με το γεωγραφικό πλάτος της Λάρισας.

»Έτσι η Βόρεια Ελλάδα ολόκληρη παίρνει τη μορφή μιας στενής λωρίδας, που προχωρεί κατά μήκος των αλβανικών και γιουγκοσλαβικών συνόρων και των ακτών του Βορείου Αιγαίου. Η λωρίδα αυτή, προχωρώντας κατόπιν ανατολικά, στενεύει σε βαθμό απελπιστικό, ανάμεσα στον συμπαγή όγκο του βουλγαρικού κράτους με τη θάλασσα σε μήκος εκατοντάδων χιλιομέτρων από τον Αξιό ως τον Έβρο».

Εξάλλου, όχι μόνον Έλληνες αλλά και ξένοι πνευματικοί άνθρωποι των αρχών του αιώνα διείδαν και διετύπωσαν τη δική τους αγωνία για τον ελληνισμό και τους κινδύνους που αντιμετώπιζε εξαιτίας του γλωσσικού μας δισυπόστατου στοιχείου.

Ο Κ. Ντίτριχ στο έργο του «Ιστορία της βυζαντινής και νεοελληνικής λογοτεχνίας» 1902, σελ 7, αναφέρει επί λέξει «...Ο βυζαντινός ελληνισμός ετοιμαζόταν να εξελληνίσει ολόκληρη τη χερσόνησο του Αίμου... Αν δεν προχώρησε τόσο πολύ, ο λόγος είναι πως οι Έλληνες είχαν μια τεχνητή γλώσσα... και αφήνανε να χάνεται περιφρονημένη η γλώσσα του λαού, η μόνη οργανική και βιώσιμη... Το ίδιο γίνεται και σήμερα στη Μακεδονία, όπου ο ελληνισμός, ακριβώς για τη γλωσσική του ανικανότητα, αναγκάζεται να υποχωρεί όλο και περισσότερο στους Σλάβους».

Ο Κ. Κρουμπάχερ, καθηγητής της βυζαντινής και νεοελληνικής φιλολογίας στο Μόναχο, ιδρυτής της Βυζαντινολογίας και βαθύς γνώστης της μεσαιωνικής μας λογοτεχνίας, γράφει το 1901 στο έργο του «Το πρόβλημα της νεοελληνικής γραφομένης» (ελληνική μετάφραση σελ.130).

«Μεγάλη σημασία έχει το γλωσσικό ζήτημα και για την πολιτική των Ελλήνων, ιδίως για το ζήτημα πώς θα διατηρηθή και θα απλωθή το έθνος τους. Στη μεγάλη άμιλλα που έχουν να συναγωνιστούν με άλλους νέους

λαούς είναι ο σχολαστικισμός των λογίων τους μεγάλο εμπόδιο... Σέρβοι Βούλγαροι, ακόμη και Ρουμάνοι, Αρβανίτες και Αρμένιοι κάνουν αποτελεσματικά προπαγάνδα σε χώρες με ανακατωμένο πληθυσμό».

Ένας άλλος επίσης επιφανής γλωσσολόγος, ο Α. Thumb, με το έργο του «Το γλωσσικό ζήτημα στην Ελλάδα» στη «Neue Jahrbücher Für das Klassische Altertum» θα προφητέψει το 1906:

«Η πνευματική ζωή θα ανθήσει και πάλι μόλις ξετινάξουν οι Έλληνες από πάνω τους τα δεσμά ενός ψεύτικου κλασικισμού. Ειδεμή πρέπει να φοβούμαστε μήπως ο ελληνισμός νικηθεί από τους νεότερους λαούς στη χερσόνησο του Αίμου, που για την ώρα βρίσκονται ακόμη χαμηλότερα, μα είναι γυρισμένοι στο παρόν και στη ζωή του».

Ο Α. Meillet, από τους μεγαλύτερους γλωσσολόγους την εποχή εκείνη κατά τον Μ. Τριανταφυλλίδη, καθηγητής στο Παρίσι, καταλήγει στο έργο του «Δοκίμιο ιστορίας της ελληνικής γλώσσας» 1913, σελ.365.

«Είναι βέβαια αδυναμία για τον ελληνισμό, που δεν έχουν μια γλώσσα που να βγαίνει καθώς τα βουλγάρικα, από τη δημοτική, και να είναι η κανονισμένη της, και να πω έτσι, η εξιδανικευμένη της μορφή».

Αλλά όχι μόνο οι Έλληνες και ξένοι πνευματικοί άνθρωποι με τρόπο είδαν και προφήτεψαν την αποδυνάμωση του ελληνισμού από τη μη αξιοποίηση του σημαντικότερου όπλου της εποχής εκείνης που ήταν η γλώσσα, αλλά αντίστοιχες κραυγές αγωνίας διατυπώθηκαν και από τους άσημους δασκάλους των χωριών των περιοχών αυτών, οι οποίοι, αποκομμένοι και πνιγμένοι στις αντιφάσεις της νεοελληνικής μας τραγωδίας, έδιναν τη δική τους μάχη στα προκεχωρημένα αυτά φυλάκια του ελληνισμού.

Έχει ιδιαίτερη αξία για την κατανόηση των συνθηκών της εποχής εκείνης στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας και της Αλβανίας να παρατεθεί απόσπα-

σμα επιστολής ενός ανώνυμου απλού δασκάλου από τη Φλώρινα, που δημοσιεύτηκε στο δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου το 1913, σελ.325. «Το Μοναστήρι είναι το καταλληλότερο μέρος για να μελετήσει κανείς και να σφυγμομετρήσει την εργασία των σχολείων μας. Εδώ είναι το κοινό σημείο όπου διασταυρώνονται Κουτσόβλαχοι, Σλάβοι, Αρβανίτες, Τούρκοι, όλες οι φυλές της μακεδονικής Βαβυλωνίας.

»Πριν 30-40 χρόνια όλοι οι χριστιανοί ήταν δικοί μας. Από τότε όρμησαν Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Σέρβοι, Αλβανιστές, ιεραπόστολοι, Φράγκοι κι Αμερικάνοι, με χρήματα και με σχολεία, με σύστημα και με μέθοδο, και μας άρπαξαν μεγάλα κομμάτια και κυρίως από τους σλάβοφωνους. Μας μένουν πάλι αρκετοί. Μα το ζήτημα είναι αν θα μπορέσουμε ως το τέλος να διατηρήσουμε κι αυτούς. Αν κρίνει κανείς από τη σημερινή χρεοκοπία, δεν μπορεί παρά να είναι απαισιόδοξος για το μέλλον...»

Αλλά την ανεπανόρθωτη αυτή εθνολογική και πνευματική καταστροφή του νεοελληνικού κόσμου θέλησαν να αποτρέψουν έγκαιρα μερικοί πριν από την επανάσταση του '21, και οι λιγιστοί αυτοί ήταν παιδιά του μεγάλου νεωτεριστικού κέντρου των Ιωαννίνων, όπως ο Αθανάσιος Ψαλλίδας, ο Ιωάννης Βηλαράς, ο Φιλιππίδης και πολλοί άλλοι. Για το θέμα αυτό θα γίνει λόγος στο δεύτερο μέρος του βιβλίου.

Δυστυχώς η έλλειψη εθνικού προσανατολισμού του μητροπολιτικού κέντρου μετά την απελευθέρωση οδήγησε στις μεγάλες «εθνικές απώλειες» των αρχών του αιώνα, με τους ισχυρούς κραδασμούς και αντικτύπους που βιώνουμε μέχρι τις μέρες μας.

5. Το πολιτικό κίνημα της αλβανικής Αναγέννησης μέχρι την ανεξαρτησία (1912-1913)

Παράλληλα με το πολιτιστικό κίνημα οι Αλβανοί εθνι-

κιστές καθ' όλη την περίοδο της αλβανικής Αναγέννησης οργάνωσαν και ένα ισχυρό πολιτικό κίνημα με σκοπό τη δημιουργία ανεξάρτητου αλβανικού κράτους.

Η ίδρυση την περίοδο αυτήν της αλβανικής Λίγκας, όπως προαναφέρθηκε, είχε σπουδαιότητα σημασία στην όλη νεότερη ιστορία της Αλβανίας, η οποία για πρώτη φορά διατύπωσε εθνικό αλβανικό πρόγραμμα, έστω αν αυτό έγινε με την υπαγόρευση των Τούρκων.

Όταν, δηλαδή, το Συνέδριο του Βερολίνου (1878), μετά τη λήξη του ρωσοτουρκικού πολέμου, αποφάσισε την παραχώρηση μέρους της Ηπείρου στην Ελλάδα, καθώς και μέρους της Βόρειας Αλβανίας στο Μαυροβούνιο, η Τουρκία σε συνεννόηση με τους Αλβανούς επέτρεψε την ίδρυση του αλβανικού συνδέσμου, ο οποίος διακήρυξε ότι η περιοχή ανάμεσα στην Πρέβεζα, την Άρτα και τα Βιτώλια, τα Σκόπια, τη Μιτροβίτσα και τη Σκόδρα είναι αλβανική και συνεπώς δεν πρέπει να παραχωρηθεί από αυτήν τίποτε ούτε στους Έλληνες ούτε στους Σέρβους και ότι πρέπει να συσταθεί καθεστώς αυτόνομης Αλβανίας, η οποία θα περιλαμβάνει όλη την Ήπειρο και την Αλβανία σύμφωνα με τα παραπάνω σύνορα.

Στο πολιτικό αυτό πρόγραμμα του αλβανικού συνδέσμου προτείνεται πρωτεύουσα της αυτόνομης Αλβανίας να γίνει η Αχρίδα και καθιερώθηκε η ισότητα των θρησκειών.

Η διακήρυξη αυτή έφερε άμεσα αποτελέσματα, γιατί οι Αλβανοί επιδίωξαν να υπερασπίσουν τις επιδιώξεις τους αυτές με τα όπλα. Ακολούθησαν αιματηρές συγκρούσεις με τους Μαυροβούνιους που κατέληξαν σε τροποποιήσεις των επιδιώξεων, ώστε με πρόταση της Αγγλίας να τους δοθεί μόνο το Dulcigno. Επίσης, τροποποιήθηκαν και οι παραχωρήσεις προς την Ελλάδα. Αντί της παραχώρησης που προτάθηκε από τη Γαλλία και αφορούσε την ηπειρωτική γραμμή Ιωαννίνων-Αγ. Δονάτου- Πρέβεζας η πρεσβευτική διάσκεψη του 1881

στην Κωνσταντινούπολη περιόρισε την ελληνική επέκταση στην Ήπειρο μόνο στο νομό Άρτης, τον οποίο κατέλαβε η Ελλάδα τον Ιούλιο του 1881.

Μετά την επιτυχία αυτή του αλβανικού συνδέσμου σχετικά με τις παραχωρήσεις προς την Ελλάδα και το Μαυροβούνιο, οι Αλβανοί επέμειναν και στο ζήτημα της αυτονομίας της Αλβανίας μαζί με ολόκληρη την Ήπειρο, αλλά η Υψηλή Πύλη δεν είχε κανένα λόγο να ευνοεί τις επιδιώξεις του αλβανικού συνδέσμου και επέτυχε με τον Δερβίς Πασά να συλλάβει τους σημαντικότερους αρχηγούς των Αλβανών και να καταπνίξει έτσι τις αυτονομιστικές τους κινήσεις.

Με την καθιέρωση συντάγματος της Τουρκίας, το 1908, οι Αλβανοί βρήκαν αφορμή για νέες εξεγέρσεις. Οι Νεότουρκοι, που τότε ανέλαβαν την εξουσία, επιδίωξαν να καταργήσουν τα όποια υπολείμματα προνομίων και ημιανεξαρτησίας είχαν πετύχει μέχρι τότε οι Αλβανοί και ζήτησαν να επιβάλουν παντού ενιαίο καθεστώς διοίκησης, στρατολόγησης και φορολογίας.

Οι Αλβανοί αντέδρασαν κατά των Νεοτούρκων και μετά από μακρόν αγώνα κατάφεραν ώστε οι Τούρκοι να τους παραχωρήσουν πάλι διάφορα προνόμια, όπως απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής φόρων, να εκτελούν τη στρατιωτική τους υποχρέωση μόνο στα όρια της Αλβανίας κ.λπ.

Οι Νεότουρκοι όμως επιχείρησαν και πάλι το 1912 να υποτάξουν την Αλβανία, αλλά μάταια. Οι Αλβανοί επαναστάτες προχώρησαν και κατέλαβαν τα Σκόπια από όπου και εξεδίωξαν τις τουρκικές Αρχές.

Έχει ιδιαίτερη σημασία να επισημανθεί εδώ η αντίφαση ότι ενώ οι Αλβανοί από το 1833 μέχρι και το 1912 διεξήγαγαν τόσους αγώνες κατά των Τούρκων, προκειμένου να διατηρήσουν την αυτονομία τους, όταν εξερράγη ο Βαλκανικός Πόλεμος δεν θέλησαν να λάβουν μέρος σε αυτόν μαζί με τα άλλα χριστιανικά έθνη των Βαλκανίων (Έλληνες, Σέρβοι, Μαυροβούνιοι, Βούλγα-

ροι) και να διασφαλίσουν έτσι την απόλυτη ανεξαρτησία τους. Αντίθετα, μάλιστα, στη Σκόδρα ενίσχυσαν την τουρκική φρουρά, που την πολιορκούσαν οι Μαυροβούνιοι. Η στάση αυτή των Αλβανών κατά τη διάρκεια του Βαλκανικού Πολέμου έδωσε αφορμή στους Σέρβους να καταλάβουν το Δυρράχιο και τα παράλια της Αλβανίας, με σκοπό την πραγμάτωση του ονείρου τους για διέξοδο στην Αδριατική θάλασσα.

Όπως όμως θα αναφέρουμε στο επόμενο κεφάλαιο σχετικά με τις πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία από την ανακήρυξή της ως ανεξάρτητου κράτους μέχρι την προσάρτησή της στην Ιταλία το 1939, η Ιταλία παρεμπόδισε από το Νότο την προέλαση του ελληνικού στρατού προς την Αιχμή και ταυτόχρονα η Αυστρία εξανάγκασε τους Σέρβους να εγκαταλείψουν τη Β. Αλβανία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Το νεοσύστατο αλβανικό κράτος (1912-1913)

1. Συνοπτική ιστορική διαδρομή

Για την ολοκλήρωση του πρώτου μέρους κρίνεται σκόπιμο να γίνει και μια σύντομη αναφορά στην πορεία του αλβανικού εθνικισμού κατά την περίοδο από την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του αλβανικού κράτους (1912-1913) μέχρι και την κήρυξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Την περίοδο αυτή ξέσπασαν οι συνέπειες με πρακτικά αποτελέσματα από τις ολιγωρίες του έθνους μας καθ' όλη την πορεία της δευτέρης πεντηκονταετίας του 19ου αιώνα και την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα, σχετικά με τα εθνικά δίκαια στην ευρύτερη περιοχή των νοτίων Βαλκανίων.

Κατά την περίοδο 1913-1940 θεσμοθετήθηκε σε διεθνές επίπεδο η ελληνοαλβανική διαμάχη σχετικά με τη Β. Ηπειρο, γεγονός που αποτέλεσε ένα από τα σημαντικά στοιχεία που επέδρασαν στις εσωτερικές εξελίξεις στη χώρα αυτή.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό, ίσως το πλέον κυρίαρχο, είναι οι μόνιμες βλέψεις της Ιταλίας εις βάρος της Αλβανίας για απόλυτο έλεγχο στη χώρα αυτή, οι οποίες ως γνωστόν οδήγησαν στην ιταλική κατάκτηση και προσάρτηση της Αλβανίας τον Απρίλιο του 1939.

Για την καλύτερη δε κατανόηση της περιόδου αυτής είναι χρήσιμο να παρατεθεί από την αρχή αυτούσιο απόσπασμα από την επίσημη «Ιστορία της Αλβανίας» των S. Pollo και A. Puto σχετικά με τις ανιστόρητες σε ό,τι αφορά την Ελλάδα εδαφικές και εθνικές επιδιώξεις του νεότευκτου αλβανικού εθνικισμού μετά τη λήξη των Βαλκανικών Πολέμων.

Γράφουν οι Αλβανοί ιστορικοί: «...Έτσι, οι Αλβανοί είδαν να καταδικάζονται να υποστούν τις επιπτώσεις ενός πολέμου που ούτε είχαν κάνει ούτε είχαν χάσει... Το τίμημα που πλήρωσαν για την ανεξαρτησία τους ήταν πολύ μεγάλο. Τα σύνορα του νέου κράτους δεν περιελάμβαναν παρά το μισό των αλβανικών εδαφών, κάπου 28.000 τ.χλμ. που τα κατοικούσαν 800.000 κάτοικοι. Περισσότεροι από τους μισούς Αλβανούς στο Βορρά και το Νότο παρέμειναν εκτός συνόρων. Η Κόσσοβα, μια από τις πιο πλούσιες περιοχές των Βαλκανίων και από τις πιο δραστήριες στο Εθνικό Αλβανικό Κίνημα, αποσπάστηκε από τη μητέρα-πατρίδα. Στο Νότο, η περιοχή της Τσαμουριάς πέρασε στην Ελλάδα, ενώ μια μικρή ελληνική μειοψηφία συμπεριλήφθηκε στα σύνορα του αλβανικού κράτους».

Το περιεχόμενο αυτό του αλβανικού εθνικισμού, που καθόριζε σημαντικά εκείνη την περίοδο, αναβιώνει εξ ολοκλήρου με τόσο πλέον δραματικό τρόπο σήμερα, όπως θα αναλυθεί κυρίως στο τελευταίο μέρος του βιβλίου αυτού.

Ταυτόχρονα σχεδόν με την απελευθέρωση της Ηπείρου από την Τουρκία το 1913 οι Αλβανοί πέτυχαν τη δημιουργία ανεξάρτητου κρατιδίου με τη Συνθήκη του Λονδίνου (17/5/1913) «...η οθωμανική αυτοκρατορία παραχωρεί εις τα σύμμαχα βαλκανικά κράτη, όλα τα δυτικάς του Αίνου-Μείδεισι εδάφη, εξαιρέσει της Αλβανίας (άρθρο 2), η διαχείριση των συνόρων της οποίας θα καθορίζετο από τις μεγάλες δυνάμεις (Αγγλία, Ρωσία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία και Ιταλία)».

Βεβαίως προηγήθηκε, με τη συνδρομή και την υποκίνηση της Ιταλίας, η ανακήρυξη στην Αυλώνα την 28η Νοεμβρίου 1912 της ανεξαρτησίας της Αλβανίας από τον Ισμαήλ Κεμάλ ή Βλόρα.

Η αυτόγνωμη αυτή συμβολική ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Αλβανίας από τον Ι. Κεμάλ έγινε χωρίς καμιά τουρκική αντίδραση και στο πλαίσιο του ιταλικού σχεδίου, να υπάρχουν αργιό οι προϋποθέσεις μελλοντικής ανακίνησης του ζητήματος της «Αυτόνομης Αλβανίας».

Μετά την αναγνώριση και την εγγύηση της ανεξαρτησίας της στο Λονδίνο από τις Μ. Δυνάμεις, ως άνω, τα σύνορα του νέου κράτους καθορίστηκαν με το πρωτόκολλο της Φλωρεντίας (17-12-1913).

Σύμφωνα με το πρωτόκολλο αυτό η Ελλάδα έχανε τη Βόρειο Ήπειρο και τα όρια ετίθεντο από το Ακρωτήριο Στύλος απέναντι από την Κέρκυρα μέχρι την Κορυτσά, ύστερα από επίμονη αξίωση της Ιταλίας, η οποία έτσι ήλπιζε ότι με την πάροδο του χρόνου θα της δινόταν η ευκαιρία να «θέσει πόδα» στις βάλκανικές ακτές.

Η Ελλάδα, η οποία ως γνωστό κατείχε τότε τη Β. Ήπειρο μέχρι το Μπεράτι, ύστερα από ισχυρή πίεση που της ασκήθηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις και τον εκβιασμό ότι δεν θα της παρεδίδοντο τα νησιά του Αιγαίου, αναγκάστηκε να διατάξει την αποχώρηση των στρατευμάτων της από τη Β. Ήπειρο.

Παράλληλα, οι Έλληνες της Β. Ηπείρου κήρυξαν επανάσταση και την 1η Φεβρουαρίου 1914 συγκρότησαν προσωρινή κυβέρνηση στο Αργυρόκαστρο με πρόεδρο τον Γεώργιο Χρ. Ζωγράφο.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις που εγγυήθηκαν την ανεξαρτησία της Αλβανίας ανέλαβαν παράλληλα την ευθύνη να εγκαταστήσουν σε αυτή ηγεμόνα και να οργανώσουν οικονομικά και διοικητικά το νεοσύστατο κράτος.

Το στέμμα πρόσφεραν στον πρίγκιπα Γουλιέλμο Ντε Βιντ το Φεβρουάριο του 1914, άτομο όχι ιδιαίτερα ικα-

νό, και άπειρο, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις τραγικές από κάθε άποψη καταστάσεις στη χώρα αυτή. Γι' αυτό και η βασιλεία του διήρκεσε μόλις 6 μήνες.

Ο Βιντ ανέθεσε την προεδρία της κυβέρνησης στον Τουρχάν Πασά Πρεμετή, πρώην πρεσβευτή της Τουρκίας στην Πετρούπολη, τουρκικής καταγωγής. Κυρίαρχη, όμως, προσωπικότητα ήταν ο φιλόδοξος φύλαρχος Εσάτ Πασά Τοπτάνι, του οποίου η παρουσία στα πολιτικά πράγματα της Αλβανίας ήταν ιδιαίτερα καθοριστική, αλλά ταυτόχρονα αρνητική, μέχρι και το θάνατό του.

Η εγκατάσταση του βασιλιά Βιντ βρήκε την επανάσταση των Βορειοηπειρωτών στην εξέλιξή της και η επικράτησή τους οδήγησε, στις 18 Μαΐου 1914, στη σύνταξη του πρωτοκόλλου της Κέρκυρας, σύμφωνα με το οποίο η Β. Ήπειρος παρέμενε υπό την υψηλή επικυριαρχία της Αλβανίας, ουσιαστικά, όμως, διατηρούσε πλήρη αυτονομία.

Την επανάσταση των Βορειοηπειρωτών ακολούθησαν ταυτόχρονα εξαγέρσεις Αλβανών φυλάρχων στην Κεντρική Αλβανία, όπως του περιβόητου Εσάτ Πασά Τοπτάνι, ο οποίος με την καθοδήγηση του Μαυροβουνίου και της Σερβίας επιχείρησε την παράδοσή της σε αυτούς, για να προκαλέσει την αντίδραση της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρίας, που επέβαλαν μαζί με τις άλλες Μ. Δυνάμεις κατοχικό καθεστώς υπό τον έλεγχο διεθνούς επιτροπής στην περιοχή της Σκόδρας.

Με την κήρυξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου η Αλβανία εισέρχεται σε μια νέα περίοδο εσωτερικών αναταραχών, οι οποίες κυρίως πυροδοτούνταν από τις βλέψεις των τότε Μεγάλων Δυνάμεων για τον έλεγχο του συγκεκριμένου χώρου που ευνοούσε τα ιστορικά όνειρά τους στην ευρύτερη περιοχή της Αδριατικής και των Βαλκανίων. Την περίοδο αυτή μεγάλωσε ο αριθμός των χωρών που ενδιαφέρονταν για την «τύχη» της χώρας αυτής. Εκτός από την Αυστροουγγαρία και την Ιταλία, που

από το σιωπηλό ανταγωνισμό τους ως σύμμαχοι πέρασαν στην ανοιχτή διαμάχη ως εχθροί, ένα νέο στοιχείο προστέθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου αυτού σε σύγκριση με την προπολεμική κατάσταση. Το ενδιαφέρον που θα δείξει η Γαλλία, η τρίτη μεγάλη δύναμη την εποχή εκείνη, επηρέασε ως ένα σημαντικό βαθμό τις εξελίξεις στην αλβανική σκηνή καθ' όλη τη διάρκεια αυτής της περιόδου.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις προσφέρονται να παραχωρήσουν τη Β. Ήπειρο στην Ελλάδα με την προϋπόθεση ότι θα συμμετείχε στο πλευρό της Αντάντ, αλλά η Ελλάδα απέκρουσε την παραχώρηση μιας περιοχής με αυτόν τον όρο, αφού της ανήκε ούτως ή άλλως και προτίμησε, ως γνωστό, να μείνει αρχικά ουδέτερη.

Η Ιταλία, αφού αποσκίρτησε από την τριπλή συμμαχία (Γερμανίας-Αυστρίας-Ιταλίας), εισέρχεται στον πόλεμο στο πλευρό πλέον της Τριπλής Συνεννόησης και ως αντάλλαγμα παίρνει με τη μυστική Συνθήκη του Λονδίνου του 1915 το νησί Σασσών, την Αυλώνα και την ενδοχώρα του Αώου. Την περιοχή αυτή την καταλαμβάνει αμέσως, καθώς επίσης και ολόκληρη την περιοχή της Β. Ηπείρου για δήθεν στρατιωτικούς λόγους, επωφελούμενη από τη στρατιωτική παρουσία των Αυστριακών στο Δυρράχιο.

Οι δυνάμεις του Γάλλου στρατηγού Σαράιγ καταλαμβάνουν την Κορυτσά, όπου εγκαθιστούν καθεστώς αυτονομίας το 1916, το οποίο όμως καταργήθηκε στη συνέχεια το Φεβρουάριο του 1918. Καθ' όλη τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου σημαντική στρατιωτική και πολιτική ανάμειξη στη χώρα αυτή εκτός από τις παραπάνω δυνάμεις είχαν και η Σερβία, το Μαυροβούνιο και η Κροατία.

Στο σημείο αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να υπογραμμιστεί ότι στις πρώτες μέρες της ειρήνης, στις αρχές Νοεμβρίου 1918, δημιουργήθηκε στη Σκόδρα η «Επιτροπή Εθνικής Άμυνας της Κόσοβας» με σκοπό

να την ελευθερώσει και να την ενώσει με το αλβανικό κράτος.

Τη Β. Ήπειρο την κράτησαν οι Ιταλοί μέχρι το 1920, οπότε και την παρέδωσαν στην Αλβανία, παρά τη συμφωνία Τιτόνι-Βενιζέλου, την οποία από υστεροβουλία δεν ετήρησαν.

Έτσι, μέχρι το 1920 η Αλβανία δεν είχε εγκατασταθεί στη Β. Ήπειρο ως επίσημο αλβανικό κράτος, διότι δεν είχε καν συγκροτηθεί ως τέτοιο. Ως κράτος αναγνωρίστηκε η Αλβανία για πρώτη φορά στην Πρεσβευτική Διάσκεψη των Παρισίων, που έγινε στις 29 Ιουλίου του 1921, και de jure κατά τη Συνδιάσκεψη της Ειρήνης στις 9 Νοεμβρίου 1921.

Η Διάσκεψη υιοθέτησε τις κυριότερες Διεθνείς Πράξεις κατά τη διάρκεια του πολέμου που αναφέρονταν στο status της Αλβανίας και στον καθορισμό των συνόρων της. Οι αποφάσεις, όμως, της 9ης Νοεμβρίου 1921 ήταν κατά τους Αλβανούς διφορούμενες. Από τη μια επιβεβαίωναν την ανεξαρτησία της Αλβανίας κι αναγνώριζαν την αλβανική κυβέρνηση που σχηματίστηκε, βάζοντας τέρμα στη διπλωματική της απομόνωση και από την άλλη, όμως, έκαναν μια νέα διευθέτηση των συνόρων που δεν άφηνε το Βελιγράδι με άδεια χέρια. Πραγματικά, αν ο καθορισμός των συνόρων του 1913 κρίθηκε οριστικός στο Νότο, πράγμα που ανάγκαζε την Ελλάδα να επιστρέψει μια ολόκληρη περιοχή, στα βόρεια σύνορα έγιναν τέτοιες τροποποιήσεις που παραχωρούσαν στη Γιουγκοσλαβία μια μεγάλη περιοχή, το Κόσσοβο, που απαιτούσαν οι Αλβανοί ως εθνικό τους χώρο.

Τέλος, η Διάσκεψη έθετε κατά κάποιο τρόπο την Αλβανία κάτω από την κηδεμονία της Ιταλίας. Οι τέσσερις δυνάμεις θεώρησαν την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Αλβανίας ως γεγονός που αφορά το «διεθνές συμφέρον» και αναλάμβαναν την υποχρέωση σε περίπτωση απειλής της ανεξαρτησίας και εδαφι-

κής ακεραιότητάς της να δώσουν οδηγίες στους αντιπροσώπους τους στο Συμβούλιο της ΚΤΕ, ώστε να ανατεθεί στην Ιταλία το έργο της αποκατάστασής τους. Η Ιταλία, επιτυγχάνοντας με αυτό τον τρόπο να εξασφαλίσει καθήκοντα «φύλακα αγγέλου» στην Αλβανία, είδε να της αναγνωρίζονται ιδιαίτερα συμφέροντα που θα ευνοούσαν σοβαρά τη μελλοντική δραστηριότητά της. Θα μπορούσαμε εδώ να δούμε ένα είδος αγγλοϊταλικού συμβιβασμού. Η Ιταλία αναλάμβανε την υποχρέωση να μην εμποδίσει την οικονομική δραστηριότητα των αγγλικών εταιρειών στην Αλβανία και σε αντάλλαγμα η βρετανική κυβέρνηση θα αναγνώριζε την προτεραιότητα των πολιτικο-στρατηγικών ιταλικών συμφερόντων. Η απόφαση αυτή της 9ης Νοεμβρίου 1921 αποτελεί την απαρχή του προσεχούς κύματος των ιταλικών αναμείξεων στην Αλβανία.

Ως γενικό συμπέρασμα από τη μικρή αυτή παρουσίαση της περιόδου του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου προκύπτει ότι η Αλβανία είναι δημιούργημα της ιταλικής πολιτικής, η οποία με κάθε τρόπο επεδίωξε να αποσπάσει τη Β. Ήπειρο από την Ελλάδα παρ' όλη την ελληνικότητά της. Επέτυχε, έτσι, η Ιταλία να δημιουργήσει ένα εύκολο και ευάλωτο κράτος περίπου 1.000.000 κατοίκων από τους οποίους 250.000 ήταν χριστιανοί Έλληνες, 80.000 χριστιανοί καθολικοί και 480.000 Αλβανοί μουσουλμάνοι καθώς και μερικές χιλιάδες αλβανικής και βλαχικής καταγωγής ορθόδοξοι.

2. Η προσάρτηση της Αλβανίας στην Ιταλία (1939)

Επόμενο και φυσικό ήταν το αλβανικό κράτος που δημιουργήθηκε κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις να μην έχει ούτε μακρά ούτε ήσυχη ζωή. Οι συνεχιζόμενες αντιθέσεις ανάμεσα στους φυλάρχους που υποδαυλίζο-

νταν ανάλογα με τις περιστάσεις από την Ιταλία, κρατούσαν το νεοσύστατο κράτος σε διαρκή αναστάτωση.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τη θέση του βασιλιά του Γουλιέλμου Βιντ εποφθαλμιούσε πάντοτε ο πανίσχυρος Αλβανός φύλαρχος Εσάτ Πασάς Τοπτάνι, ο οποίος μετά την πτώση του βασιλιά Βιντ συγκέντρωσε τη μεγαλύτερη στρατιωτική δύναμη από όλους τους φυλάρχους ανταγωνιστές του με έδρα το Δυρράχιο. Τον Τοπτάνι αντιμάχετο ο Αχμέτ Ζογκόλι, περισσότερο γνωστός με το όνομα Αχμέτ Ζώγου. Ήταν μια ασυνήθιστη προσωπικότητα που είχε μια εκπληκτική σταδιοδρομία. Από απλός ηγέτης μιας φατρίας (μπαϊραχτάρης) μέσα σε λίγα χρόνια έφθασε στις ανώτερες θέσεις του αλβανικού κράτους και κατάφερε να φθάσει στις βαθμίδες του θρόνου. Οι συχνές, όμως, αλλαγές κυβερνήσεων και οι εσωτερικές αντιθέσεις των φυλάρχων οδήγησαν τους Αλβανούς σε εξεγέρσεις. Έτσι, την 8η Μαρτίου 1922 ο Γιουσούφ εισέρχεται στα Τίρανα επικεφαλής επαναστατών για να καταλάβει την εξουσία. Με τη μεσολάβηση του Άγγλου πρέσβη αποφεύγεται η επέκταση της επανάστασης και ο Βερλάτσι σχηματίζει κυβέρνηση στην οποία ο Αχμέτ Ζώγου συμμετέχει ως υπουργός Εσωτερικών, για να κηρυχθεί στη συνέχεια έκπτωτος από την εθνοσυνέλευση ως όργανο της Ρώμης.

Υστερα από δύο χρόνια, τον Ιούνιο του 1924, το Εθνικιστικό Κόμμα Αλβανίας με αρχηγό τον Φαν Νόλι, μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της σύγχρονης αλβανικής ιστορίας, ανέτρεψε την κυβέρνηση Βερλάτσι και πρωθυπουργός αναλαμβάνει ο Φαν Νόλι. Η εξουσία του, όμως, δεν διήρκεσε για πολύ. Οι πάντοτε υφιστάμενες αντιθέσεις ανάμεσα στους μπέηδες και οι ανησυχίες των τσιφλικάδων για το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα του Φαν Νόλι σε ό,τι αφορούσε την απαλλοτρίωση της γης, καθώς και η δυσαρέσκεια των μουσουλμάνων γιατί επικεφαλής του αλβανικού κράτους ευρίσκετο χριστιανός, την οποία καταλλήλως καλ-

λιεργούσε από τη Σερβία, όπου ευρίσκετο εξόριστος, ο Αχμέτ Ζώγου, προκάλεσαν εξέγερση, η οποία ανέτρεψε τον Φαν Νόλι από την εξουσία ύστερα από μερικούς μήνες.

Ο Φαν Νόλι έπειτα από αυτά τα γεγονότα κατέφυγε αρχικά στην Ιταλία, όπου διατηρούσε στενές σχέσεις με το Βατικανό, και εν συνεχεία στη Βοστώνη των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου ασχολήθηκε με την οργάνωση της εκεί ορθόδοξης αλβανικής Εκκλησίας και μετέφρασε πολλά από τα εκκλησιαστικά και λειτουργικά κείμενα από την ελληνική στην αλβανική.

Ο Αχμέτ Ζώγου, που κατηύθυνε από τη Σερβία την εξέγερση, τελικά επιτυγχάνει να καταλάβει την εξουσία στις 24 Δεκεμβρίου του 1924. Το 1925 εκλέγεται εθνοσυνέλευση, η οποία ανακηρύσσει τον Αχμέτ Ζώγου πρόεδρο της Δημοκρατίας για επτά χρόνια. Παρά το γεγονός αυτό οι εσωτερικές αναταραχές στην Αλβανία δεν σταμάτησαν με επίκεντρο τις περιοχές του Βορρά, τις οποίες υποκινούσε η Ιταλία.

Η ιταλική διπλωματία, όμως, διέβλεψε κάποια στιγμή ότι με την πολιτική της αυτή εξωθούσε την Αλβανία προς τη Σερβία και έτσι έκρινε συμφερότερο να προσεταιριστεί τον Αχμέτ Ζώγου, ο οποίος και αυτός αντίστοιχα άρχισε να κάνει ξανά στροφή προς την Ιταλία, προκειμένου να τερματίσει την αντίδρασή της. Έτσι στις 27 Νοεμβρίου 1926 υπογράφεται στα Τίρανα συμφωνία ανάμεσα στην Ιταλία και την Αλβανία, με την οποία η Ιταλία αναγνώριζε το καθεστώς του Αχμέτ Ζώγου και αναλάμβανε την Αλβανία υπό την προστασία της.

Αποτελεί κλειδί για την κατανόηση των παραπέρα εξελίξεων τόσο για την Αλβανία όσο και για τις επιπτώσεις τους στην Ελλάδα η επισήμανση ότι στο δεσμό αυτό, που προέκυψε από την παραπάνω συμφωνία, οι Ιταλοί προσέδωσαν ιδεολογικό περιεχόμενο. Σύσσωμος ο Τύπος και οι ιθύνοντες στη Ρώμη άρχισαν τότε

να καλλιεργούν συστηματικά την ιδέα να μεταβληθεί το δημοκρατικό καθεστώς της Αλβανίας σε μοναρχικό, έτσι ώστε να προσιδιάζει περισσότερο προς το φασιστικό καθεστώς που ήδη είχε εγκαθιδρύσει ο Μουσολίνι στην Ιταλία. Έτσι, την 1η Σεπτεμβρίου 1928 ο Αχμέτ Ζώγου ανακηρύσσεται βασιλιάς της Αλβανίας και αμέσως η Ιταλία αναγνωρίζει το νέο καθεστώς.

Είναι αλήθεια ότι από τότε επικράτησε στην Αλβανία σχετική ηρεμία, η οποία οφείλετο κυρίως στην ενεργητική ανάμειξη της Ιταλίας στα εσωτερικά της χώρας αυτής, την οποία βεβαίως είχε υποτάξει πλήρως οικονομικά και απολάμβανε παραχωρήσεις και οικονομικά προνόμια.

Κάτω από την επίπλαστη αυτή ηρεμία η Ιταλία προετοίμαζε την οριστική μεταβολή του status της Αλβανίας με την κατάληψη και την προσάρτησή της στην αυτοκρατορία της Ιταλίας. Η επιδίωξη αυτή ήταν ένα παλαιό όνειρο της Ιταλίας από το 1870.

Για το σκοπό αυτό η Ιταλία αποβιβάζει στρατεύματα στην Αλβανία (Απρίλιος 1939) και καταλαμβάνει ολόκληρη τη χώρα. Καταλύει το καθεστώς του Αχμέτ Ζώγου, προσαρτά την Αλβανία στην Ιταλία, χωρίς βεβαίως να υπάρχει ιδιαίτερη αντίδραση εκ μέρους των Αλβανών. Οι μπέηδες διατηρούν όλα τα δικαιώματά τους στα τσιφλίκια, οι διοικητικοί και στρατιωτικοί υπάλληλοι τις μέχρι τότε θέσεις τους, η δε εθνοσυνέλευση στις 12 Απριλίου 1939 εγκρίνει την προσάρτηση της χώρας στην Ιταλία.

Η τελευταία πράξη του δράματος παίχτηκε στη Ρώμη στις 16 Απριλίου 1939, στο Κιουρινάλ. Μια αντιπροσωπία της αλβανικής εθνοσυνέλευσης πρόσφερε το «στέμμα του Σκεντέρμπεη» στον Βίκτορα Εμμανουήλ Γ', ο οποίος ύστερα από τους τίτλους του βασιλιά της Ιταλίας και του αυτοκράτορα της Αιθιοπίας έπαιρνε και τον τίτλο του βασιλιά της Αλβανίας.

Έπειτα από την ιταλοαλβανική πολιτική ένωση, σύ-

ντομα ακολουθεί η οικονομική ενσωμάτωση. Κατά τη συμφωνία της 20ής Απριλίου η Ιταλία και η Αλβανία αποτελούσαν στο εξής ένα ενιαίο έδαφος. Τα τελωνεία ανάμεσα στις δύο χώρες καταργήθηκαν. Η τύχη του αλβανικού φράγκου ήταν πια συνδεδεμένη με εκείνη της ιταλικής λιρέτας.

Έτσι, ύστερα από 25 χρόνια ζωής, που τα σηματοδότησαν διαρκείς στάσεις, επαναστάσεις και ανωμαλίες, το αλβανικό κράτος, το οποίο δημιούργησε κυρίως η ιταλική και αυστριακή διαμάχη για τον έλεγχο της Αδριατικής και η ιμπεριαλιστική πολιτική της Ιταλίας στα Βαλκάνια, εξαφανίστηκε και οδηγήθηκε στον προορισμό για τον οποίο συστάθηκε και έζησε για 25 χρόνια, για να επαναβιώσει αμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Οι σημερινές διεργασίες στο χώρο της Βαλκανικής και το σημερινό νέο ενδιαφέρον της Ιταλίας για την Αλβανία, καθώς και για την ευρύτερη περιοχή των Νοτίων Βαλκανίων, έχει βαθιές ιστορικές ρίζες. Ίσως δεν πρέπει να απορούμε γιατί στις μέρες μας αναδύονται και πάλι ολοφάνερα οι λογικές, οι συνθήκες και οι προϋποθέσεις που διαμόρφωσαν την περίοδο του Μεσοπολέμου.

Η μικρή αυτή συνοπτική αναφορά στην ιστορική διαμόρφωση του αλβανικού εθνικισμού και στην πολυτάραχη πολιτική ιστορία της Αλβανίας έχει, βεβαίως, ιδιαίτερα σήμερα, σημαντικό και ειδικό ενδιαφέρον για το οποίο διεξοδικότερη ανάλυση θα γίνει στο τελευταίο μέρος του βιβλίου αυτού.

Επιμελήτρια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ
ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η γεωγραφική διάσταση και η εθνολογική σύσταση της Ηπείρου

*«Νεοπόλεμος δ' Απειρώ διαπρυσία βουβόται τόθι πρό-
νες έξοχοι κατάκεινται Δωδώναθεν ερχόμενοι προς Ιόν-
ιον Πέλαγος»*

(Πίνδαρος)

Εισαγωγικά

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας υπήρξε πάντοτε το σημείο όπου συναντιούνταν και συγκρούονταν τα συμφέροντα και οι βλέψεις των ισχυρών κρατών.

Χάρη στην ισορροπία αυτής της αντίθεσης και των συμφερόντων η Ελλάδα καθηλώθηκε στο νότιο άκρο της Βαλκανικής χωρίς να μπορέσει να αναπτυχθεί και προωθηθεί εκεί όπου τα ιστορικά, γεωγραφικά, φυλετικά και εθνολογικά της όρια.

Αδύναμη οικονομικά χώρα, υπέκυπτε πάντα στην πίεση των Σλάβων από το βορρά, των Ιταλών από δυτικά και των Τούρκων από ανατολικά και έχασε μέσα σε τριάντα χρόνια ελληνικά εδάφη και ελληνικούς πληθυσμούς.

Εξαιτίας της Ιταλίας απώλεσε τη Βόρειο Ήπειρο. Η Σερβία, ισχυρότερη από την Ελλάδα κατά τον πόλεμο του 1912, προσάρτησε την ελληνική περιφέρεια του

Μοναστηρίου (Βιτωλία-Στρυμνίτσα), περιοχή όπου επί αιώνες άνθησε ο ελληνισμός.

Η Βουλγαρία κατάφερε να εξοντώσει με ανορθόδοξα μέσα τον ελληνικό πληθυσμό της Ανατολικής Ρωμυλίας, που ανερχόταν το 1886 σε τριακόσιες χιλιάδες (300.000).

Από το 1906 και μετά συστηματικά προχώρησε στον εκσλαβισμό της από καταβολής κόσμου ελληνικότατης αυτής περιφέρειας.

Τέλος, η Τουρκία μας στέρησε το 1922 τη Μικρά Ασία, τη Θράκη, τον Πόντο και αργότερα την Κύπρο, εδάφη τα οποία συνεχώς και επί μακρούς αιώνες, οι δε Πόντιοι από τη θρυλική εποχή, ήταν η εστία και η πατρίδα των Ελλήνων.

Έτσι, αντί οι τότε Μεγάλες Δυνάμεις των αρχών του αιώνα να δημιουργήσουν αλβανικό κράτος με τους γνήσιους 500.000 Αλβανούς πέρα από τον Γεννούσο ή τουλάχιστον πέρα από τον μυλό της Αυλώνας και να περιλάβουν ίσως σε αυτό τα ποικυληθή αλβανικά φύλα του Κόσσοβου, της βορειοδυτικής περιοχής των Σκοπίων και των νοτίων περιοχών του Μαυροβουνίου, αφαίρεσαν από την Ελλάδα τη βόρεια περιοχή της Ενιαίας Ηπείρου με τους πάνω από 200.000 Έλληνες και την προσέθεσαν στην Αλβανία των 500.000 Αλβανών.

Σχετικά με τους λόγους και το ρόλο της Ιταλίας και της Αυστρίας στην εθνική αυτή συρρίκνωση του ελληνισμού θα γίνει εκτενής λόγος σε επόμενο κεφάλαιο.

Πρέπει όμως να τονιστεί ότι η απαράδεκτη αυτή παραχώρηση των εδαφών της Βορείου Ηπείρου για το σχηματισμό του αλβανικού κράτους ήταν το έλασσον αποτέλεσμα μιας μεγαλύτερης επιδίωξης και ενός ευρύτερου σχεδίου που σκόπευε στη διεκδίκηση και ενσωμάτωση στην Αλβανία ολόκληρης της Ηπείρου ή του μεγαλύτερου μέρους της, την οποία υποκινούσε και ενθάρρυνε πάντα η ιταλική εξωτερική πολιτική.

Χαρακτηριστικά ο Di San Giuliano, υπουργός Εξωτε-

ρικών της Ιταλίας, δήλωνε στον Έλληνα πρεσβευτή στη Ρώμη, Κακλαμάνο, το 1912 «...αναγνωρίζω ότι το Αργυρόκαστρο και η Κορυτσά είναι ελληνικές περιοχές, αλλά τα δικαιώματα ενός μικρού λαού, όπως η Ελλάδα, δεν είναι δυνατόν να υπερισχύσουν απέναντι στα συμφέροντα μιας μεγάλης δύναμης, όπως η Ιταλία...»

Το ζήτημα όμως της συνεχιζόμενης αμφισβήτησης της Ηπείρου δεν προσφέρεται μόνο για μια συνηθισμένη και στατικής υφής ιστορική έρευνα και ανάλυση με σκοπό ίσως την πρόκληση ενδεχόμενων συναισθημάτων ιστορικής «αδικίας» ή «αγανάκτησης», αλλά κυρίως επιβάλλει την υποχρέωση στον ελληνισμό για συνεχή επαγρύπνηση και εθνική ετοιμότητα και πάνω απ' όλα εθνική αυτοπεποίθηση και αυτογνωσία.

Το πρόσφατο παράδειγμα της «εθνικής ραθυμίας» που επέδειξε ο ελληνισμός στην αντιμετώπιση του λεγόμενου «Μακεδονικού» τα τελευταία πενήντα χρόνια, ως αποτελέσει την τελευταία εθνική μας ήττα από κάθε προσπάθεια τρίτων για την παραχάραξη της ιστορίας μας και τη δημιουργία πρόσφορων συνθηκών επιβουλής των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων.

Ιδιαίτερα τώρα που η σημερινή περίοδος των ανισοροπιών και των ανατροπών προσφέρεται στην ανάδειξη υπαρκτών ή ανυπαρκτων μειονοτικών ζητημάτων καθώς και στη δημιουργία συνθηκών παρατεταμένης εθνικιστικής ρευστότητας στη Βαλκανική.

Σήμερα τους ανιστόρητους θιασώτες της αλβανικής Αναγέννησης του δεύτερου ήμισυ του περασμένου αιώνα, σχετικά με τις υποβολιμαίες επιβουλές τους εις βάρος της Ηπείρου, διαδέχθηκαν οι νεότεροι εκφραστές της μεγάλης αλβανικής ιδέας... με την προβολή εις βάρος της Ηπείρου ανύπαρκτων ζητημάτων, όπως π.χ. το «Τσάμικο», χωρίς βεβαίως ποτέ να εγκαταλείπουν τους ανομολόγητους πόθους τους σχετικά με ολόκληρη την Ηπειρο...

Ύστερα από μια περίοδο ύφεσης (1945-90) οι σημε-

ρινές διεργασίες σε ολόκληρο το χώρο της Βαλκανικής ξαναφέρνουν στην επιφάνεια ζητήματα «ξεχασμένα» και αναβιώνουν παλαιά «μίσση» και προβάλλονται «διεκδικήσεις» ανάμεσα στους λαούς της Βαλκανικής.

Το χειρότερο όμως από όλα είναι ότι προκαλούνται και πάλι σκόπιμα ή από άγνοια ή από αφέλεια συγχύσεις σε θέματα που η απόσταση περίπου μισού αιώνα φαίνεται ότι ευνοεί.

Μια μικρή αναφορά για τα όρια της Ηπείρου, την εθνολογική της σύσταση, τις μειονότητες της Ηπείρου, την πνευματική της πορεία στους αιώνες και την εξέλιξη του βορειοηπειρωτικού ζητήματος αποτελεί μια απάντηση σε όσους κατά το παρελθόν, αλλά και σήμερα ακόμη, αποπειρώνται να παραχαράξουν την ιστορική της πορεία.

1. Τα όρια της Ηπείρου

Τα όρια της σημερινής Ηπείρου είναι τα ίδια με τα όρια της αρχαίας Ηπείρου. Οι περισσότεροι αρχαίοι γεωγράφοι καθώς και οι νεότεροι θέτουν ως όρια της Ηπείρου προς βορρά τα Ακροκεραύνια όρη και κυρίως το μυχό της Αυλώνας, όπου ευρίσκεται η αρχαία ελληνική πόλη Ωρικός. Τα λοιπά όρια με τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και την Ακαρνανία έχουν φυσικό καθορισμό με τα βουνά του Γράμμου και της Πίνδου και καμιά σχεδόν αμφισβήτηση δεν προβλήθηκε για αυτά.

Στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου τα όρια αυτά έγιναν αποδεκτά από όλες τις διεθνείς διασκέψεις που μεσολάβησαν για την επίλυση του ηπειρωτικού ζητήματος. Πρώτη η Διεθνής Επιτροπή με το πρωτόκολλο της Κέρκυρας την 17η Μαΐου 1915 αναγνώρισε την ελληνικότητα των περιφερειών Χειμάρρας, Δελβίνου, Αργυροκάστρου, καθώς και των Πρεμετής και Κορυτσάς και για

λόγους... «εθνολογικούς, γεωγραφικούς και ιστορικούς» παρεχώρησε τότε πρόσκαιρα στην Ελλάδα.

Βεβαίως μερικοί από τους αρχαίους γεωγράφους όπως ο Στράβων και ο Πολύβιος θέτουν τα βόρεια σύνορα της Ηπείρου ακόμα βορειότερα, επί του ποταμού Γεννούσου.

Ο Στράβων καθορίζει τα όρια της Ηπείρου βόρεια της Εγνατίας Οδού (Via Egnatia), η οποία έχει αφετηρία το Δυρράχιο, διέρχεται από την Απολλωνία, τη λίμνη Λιτσένι ακολούθως, μέσω της κοιλάδας του ποταμού Γεννούσου, από το Ελμπασάν, ανήρχετο το όρος Κανδούνια και κατήρχετο στο βόρειο άκρο της λίμνης Αχρίδος και κατέληγε στον Πύλωνα, όπου τα σύνορα Ηπείρου-Μακεδονίας, με κατεύθυνση τη Θεσσαλονίκη.

Γράφει ο Στράβων: «Ταύτην δη την οδόν Εγνατία, εκ των περί την Επίδαμνον και την Απολλωνίαν τόπω ιούσαν, εν δεξιά μιν εστί τα Ηπειρωτικά έθνη, κλειζόμενα τω Σικελικώ Πελάγει, μέχρι του Αμβρακικού κόλπου, αριστερά δε τα όρη των Ιλλυριών...».

Τα ίδια αναφέρει ο Πολύβιος (120 π.Χ.), ο Σκύλαξ, ο Θουκυδίδης, οι Ρωμαίοι Πλίνιος και Πομπώνιος, ο δε Πτολεμαίος γράφει: «Αρχά Ελλάδος από Ωρυκίας και αρχέγονος Ελλάς Ηπειρος».

Κατά τον ιστοριογράφο Θεόπομπον (400 π.Χ.) την Ηπειρο κατοικούσαν 14 έθνη, από τα οποία 11 αναφέρει ο Στράβων: 1) Χάονες (ήδη παραλίες από Χειμάρρας μέχρι Φιλιατών), 2) Θεσπρωτοί (ήδη Φιλιάτες-Παραμυθιά-Πάργα), 3) Κασσιωπαίοι (ήδη Πρέβεζα-Αμβρακικός Κόλπος), 4) Αμφίλοχοι 5) Μολοσσοί (ήδη κοιλάδα των Ιωαννίνων), 6) Αθάμανες (ήδη Τζουμέρκα), 7) Αίθικες (ήδη οροσειρά Πίνδου), 8) Τυμφαίοι (κοιλάδες μεταξύ Λίγκου-Λάκμου και Καμβουνίων Ορέων), 9) Ορέστες (ορεινά μέρη Χαονίας), 10) Παραναίοι (ήδη Ζαγορίσιοι) και 11) Απτιντάνες (ήδη κοιλάδες Άψου και Αώου).

Από τα 11 αυτά έθνη τρία ήταν τα σημαντικότερα και

επικράτησαν των άλλων. Παλαιότερα οι Θεσπρωτοί που αναφέρονται και στον Όμηρο, αργότερα (6ος και 5ος αιώνας π.Χ.) οι Χάονες, και τελευταίοι (4ος και 3ος αιώνας) οι Μολοσσοί. Μετά την επικράτηση δε των Μολοσσών (375 π.Χ.) όλα τα παραπάνω ηπειρωτικά έθνη συμπτώχθηκαν και δημιούργησαν τη «Συμμαχία των Ηπειρωτών». Ύστερα από αυτό έπαυσαν να αναφέρονται με τα μέχρι τότε ιδιαίτερα φυλετικά τους ονόματα και εκαλούντο όλοι, πλέον, Ηπειρώτες.

Ο Στράβων στα «Ηπειρωτικά» αναφέρει σχετικά με την παρουσία και το ρόλο που διαδραμάτισαν τα παραπάνω ηπειρωτικά φύλα ότι «Τούτων δε ενδοξότατα Χάονες και Μολοττοί διά το άρξαι ποτέ πάσης της Ηπειρώτιδας πρότερον μεν Χάονας, ύστερον δε Μολοττούς, οι και διά την συγγένειαν των βασιλέων επιπλέον ηυξήθησαν (των γαρ Αικιδών ήσαν) και διά το παρά τούτοις είναι το εν Δωδώνη μαντεϊον παλαιόν τε και ονομαστόν ον. Χάονες μεν ουν και Θεσπρωτοί και μετά τούτου εφεξής Κασσιωπαίοι (και ούτοι δε εισί Θεσπρωτοί) την από την Κεραυνίων Ορέων μέχρι του Αμβρακικού κόλπου παραλίαν νέμονται χώραν ευδαίμονα έχοντες...»

Οι Χάονες, όπως προαναφέρθηκε, κατείχαν το βορειοδυτικό τμήμα της Ηπείρου, περιοχή την οποία ο Θουκυδίδης καθόριζε ανάμεσα στον ποταμό Θύαμη (Καλαμάς), από τον οποίο αργότερα, την εποχή της τουρκοκρατίας, η περιοχή μετονομάσθη σε «Θυαμουριά» και κατά παραφθορά «Τσαμουριά» ή «Τζαμουριά», βόρεια με την Απολλωνία, ανατολικά με τους Ατιντάνες (σημερινή Δρόπολη και περιοχή Τεπελενίου).

Οι Χάονες, λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, ήρθαν σε περισσότερη επαφή από όλα τα άλλα ηπειρωτικά φύλα με τους Ιλλυριούς, που κατοικούσαν στις περιοχές πέρα από το Γεννούσο ποταμό. Σε όλη, όμως, την ιστορική τους διαδρομή ουδέποτε διέσπασαν το εθνολογικό ενιαίο με τους λοιπούς Ηπειρώτες.

Τούτο επισημαίνεται ιδιαίτερα διότι διατυπώνεται

κατά καιρούς η άποψη ότι οι Χάονες ήταν δήθεν ιλλυρικό φύλο που σε μία κάθοδό τους κυρίεψαν το βορειοδυτικό τμήμα της Ηπείρου το οποίο ανήκε στη Θεσπρωτία και εγκαταστάθηκαν εκεί. Η άποψη, όμως, αυτή έρχεται σε αντίθεση με την ιστορική πραγματικότητα της περιοχής αυτής, που ήταν διάσπαρτη από πόλεις και τοποθεσίες με γνήσια ελληνικά ονόματα, όπως ο Ωρικός, παραλιακή ηπειρωτική πόλη, η οποία κατά τον Εκαταίο χαρακτηρίζεται ελληνικότατη. Επίσης, καθαρά ελληνικά είναι τα ονόματα της Αυλώνας, κοντά στη σημερινή ομώνυμη πόλη, καθώς και άλλα όπως Χιμέρα (σημερινή Χειμάρρα), Πάνορμος, Θρόνιον, Ακροκεραύνια, Τιτάνη, Ογχησμός (σήμερα Αγ. Σαράντα), Φοινίκη, Βουθρωτόν, Εκατόμπεδον, Τροία στην Κεστρίνη, Αντιπάντρηια (σημερινό Μπεράτι).

Η ελληνικότητα των βόρειων περιοχών της Ηπείρου που συνόρευαν με τους Ιλλυριούς καταδειχνεται επίσης και από τα διάσπαρτα παντού ερείπια αρχαίων οικισμών, αρχαίων ναών, τείχη ακροπόλεων, αγγεία, τάφοι, θέατρα κ.λπ. που είχαν την ίδια ακριβώς τεχνοτροπία με εκείνα της κυρίως Ελλάδας.

Βεβαίως για ευνόητους λόγους το αλβανικό κράτος δεν συνέβαλε στην αποκάλυψη και την ανάδειξη των αρχαίων αυτών μνημείων, που αποτελούν την καλύτερη απόδειξη του εθνολογικού και γεωγραφικού ενιαίου της Ηπείρου με τις βορειότερες αυτές περιοχές, στις οποίες οι Έλληνες Ηπειρώτες κατοίκησαν και ανέπτυξαν έναν πολιτισμό με ίδια πολιτισμικά γνωρίσματα με εκείνα της υπόλοιπης Αρχαίας Ελλάδας.

Η πολιτική σύμπτυξη των ηπειρωτικών φύλων το 375 π.Χ., κατά την περίοδο που ήταν βασιλιάς των Μολοσσών ο Αλκέτας, με τη δημιουργία της «Συμμαχίας των Ηπειρωτών» ήταν αποτέλεσμα της προϋπάρχουσας συνείδησης της κοινής υπαγωγής στο ίδιο έθνος, το οποίο είχε ίδια γλώσσα, ήθη και έθιμα.

Στα νομίσματα δε που κυκλοφόρησαν έθεσαν μετά τη

συμμαχία τη λέξη «ΑΠΕΙΡΩΤΑΝ», αλλά είναι επίσης γνωστό στους ιστορικούς ότι και πριν ακόμη συμπυχθούν σε μια ενιαία πολιτική οντότητα, είχαν θέσει σε κυκλοφορία κοινά νομίσματα.

Συνεπώς οι δογματικοί ισχυρισμοί των Αλβανών εκπροσώπων της Αναγέννησης και των Ιταλών στην αρχή του αιώνα, οι οποίοι διετείνοντο, σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο πρώτο μέρος του βιβλίου, ότι η «Ήπειρος είναι η πρώτη εσχατιά της Αλβανίας» και ότι «οι Αλβανοί είναι απόγονοι των Ιλλυριών και μαζί με αυτούς και οι Ηπειρώτες» δεν αποτελούν τίποτε άλλο από νόθευση και εμπαιγμό της ιστορικής αλήθειας, αφού ήταν γνωστό ότι άλλο Ήπειρος και άλλο Ιλλυρία.

Πλειάδα αρχαίων συγγραφέων, Ελλήνων και Λατίνων, καθώς και πάμπολλοι γεωγράφοι, εθνογράφοι και αρχαιολόγοι κατά το Μεσαίωνα, καθώς και νεότεροι επιστήμονες από όλη την Ευρώπη κάνουν σαφή διάκριση και λόγο, όταν αναφέρονται για την Ήπειρο και κεχωρισμένως, όταν αναφέρονται για την Ιλλυρία.

Χαρακτηριστικά ο περιφημος γεωγράφος της Αρχαίας Ελλάδας Conrad Bursian, καθηγητής κλασικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου, έγραψε το 1862 στο έργο του «Geographic von Griechenland», για τους ισχυρισμούς ότι οι Ηπειρώτες και οι Ιλλυριοί είναι δήθεν συγγενείς και ότι το ιλλυρικό και το πελασγικό είναι με την πλατύτερη σημασία της λέξης το ίδιο έθνος, οι δε Αλβανοί, απόγονοι του αρχαίου πολιτισμού και επομένως κάτοικοι της Ηπείρου, ότι «είναι αυτόχρημα ανυπόστατοι, διότι κανένας από τους αρχαίους συγγραφείς ούτε εταύτισε τους Πελασγούς με τους Ιλλυριούς ούτε κατά κάποιο τρόπο τους συνέδεσε».

Είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να παρατεθούν και οι κατά καιρούς απόψεις γνωστών Ευρωπαϊών συγγραφέων, οι οποίοι ειδικά ασχολήθηκαν με τη γεωγραφία της Ηπείρου και την έκταση των ορίων της.

Ο γνωστός Γερμανός γεωγράφος Alfred Philippen, ο

οποίος μάλιστα δεν διακρινόταν και για ιδιαίτερο φιλελληνισμό, γράφει στο βιβλίο του «Thessalie und Epirus»: «...από του 5ου π.Χ. αιώνας, ήδη παρά τω Πινδάρω έπειτα παρά τω Θουκυδίδη και Ξενοφώντι, η Ήπειρος εγένετο το κύριο όνομα της χώρας, η οποία περιλαμβάνετο μεταξύ του Αμβρακικού κόλπου και των Ακροκεραυνίων, του Ιονίου πελάγους και εν τη περιοχή ταύτη το όνομα διετηρήθη μέχρι σήμερα...»

Ο χάρτης της Ελληνικής Χερσονήσου (1550) που βρίσκεται στο πολιτικό μουσείο της Βενετίας καθορίζει τα βόρεια σύνορα της Ηπείρου στον Άψο ποταμό. Ο χάρτης όμως του Νόρνεσχολντ διαχωρίζει με σαφήνεια την Αλβανία από την Ήπειρο ακόμη βορειότερα, με όριο τον ποταμό Γεννούσο. Με τον ίδιο ποταμό διαχωρίζεται η Αλβανία από την Ήπειρο και στο χάρτη του Ιταλού Maggiolo (1524) που βρίσκεται στην Αμβροσιανή Βιβλιοθήκη του Μιλάνου.

Αντίθετα, το 1928 στον υδρογραφικό χάρτη των ακτών της Αδριατικής, του Υδρογραφικού Ινστιτούτου του ιταλικού ναυτικού, η Ήπειρος σημειώνεται από την Αυλώνα μέχρι την Κέρκυρα και ως Αλβανία η περιοχή πέρα από το Τεπελένι και την Πρεμετή.

Τέλος, η Αγγλική Εγκυκλοπαίδεια (1938) καθορίζει ως βόρεια σύνορα της Ελλάδος, βάσει των ιστορικών και εθνολογικών δεδομένων, τα Ακροκεραύνια όρη και συγκεκριμένα το μυχό του Αυλώνα μέχρι τη λίμνη της Αχρίδος.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η οθωμανική αυτοκρατορία, λαμβάνοντας υπόψη της την παλαιά γεωγραφική ενότητα της Ηπείρου, τη διεχώρισε από την Αλβανία. Έτσι κατέστησε την Ήπειρο ξεχωριστό Βιλαέτι (διοικητική διαίρεση) από την Πρέβεζα μέχρι το Μπεράτι, με πρωτεύουσα τα Ιωάννινα. Ξεχωριστό επίσης Βιλαέτι κατέστησε την Αλβανία με περιοχή πέρα από τον Γεννούσο ποταμό και με πρωτεύουσα τη Σκόδρα.

Ο Δ. Χασιώτης στο βιβλίο του «Διατριβές και υπο-

μνήματα περί Ηπείρου» 1878, επικαλούμενος τον C. Bursian, καθώς και άλλους ερευνητές, προσδιορίζει ως εξής τα όρια της αρχαίας Ηπείρου: (V. Griechenland B.I σελ.9) Β

«Η Ήπειρος αρχομένη εκ της 43 μοιρών β.π. και παραλληλογράμμου σχήμα φέρουσα χωρίζεται προς βορράν μεν από της Ιλλυρίας διά του Γεννούσου ποταμού του νυν Σκουμπή καλουμένου, ον ο πλέον σήμερον και εκτείνων την κλίνουσαν γραμμήν μέχρι Οχρίδος έχει εντεύθεν μεν προς την Ήπειρον τα περικείμενα Νόλαν, Τσχέρνην, Γρέμισι, Κάτω Σπαθίαν, Μαλιασένη, Σχουσίτσαν, Ραψίσταν, Κιούκουζαν, Χαλίσχια ένθα εγγύς και η Λίμνη Οχρίς εκείθεν δε προς την Ιλλυρίαν, Μπαστόβαν, Πεκίνην, Ελμπασάν, Δοχούρ, Βρινιάτσι, Ραδοβίσχαν και Στρούγαν, ένθα η κορυφή της Οχρίδας και των ορέων των αρχομένων από του Βοΐου όρους (Γράμμου) και καθικνούμενων προς τα Ακροκεραύνια (βουνά της Χειμάρρας) — προς δυσμάς δε διά του Ιονίου πελάγους, προς ανατολάς δε από της Μακεδονίας και Θεσσαλίας διά του Βοΐου όρους, της Τύμφης (Γρεβενών συμπεριλαμβανομένων) και του Λάμκου ήγουν της Κατάρας, του Ζυγού και καθόλου ειπείν της σειράς της Πίνδου και προς μεσημβρίαν διά του Αμπρακικού κόλπου και των παραρτημάτων των εκ της Πίνδου...»

Κατά τη μαρτυρία δε του Αριστοτέλη η Ήπειρος αποτέλεσε το πρώτον την Αρχαία Ελλάδα «...και γαρ ούτος (ο κατακλυσμός την εποχή του Δευκαλίωνος) περί τον ελληνικόν εγένετο μάλιστα τόπον και τούτου περί την Ελλάδα την αρχαία, αυτή δε εστίν η περί Δωδώνη και του Αχελώου ούτος γαρ πολλαχού το ρεύμα μετεβέβληκε, ώκουν γαρ οι Σελλοί ενταύθα και οι καλούμενοι τότε μεν Γραικοί, νυν δε Έλληνες».

Σχετικά δε με τη Δωδώνη ο Κάρολος Σέρολντ, καθηγητής της ελληνικής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο της Βασιλείας στο βιβλίο του «KLOTZSCH, EPIROTISCHE GESCHICHTE», 1911, ανέφερε χαρα-

κτηριστικά ότι «ήταν λάθος η άποψη που διατυπώθηκε ότι η Δωδώνη ήταν μια μικρή ελληνική νησίδα μέσα σε ένα βάρβαρο περίγυρο».

«Ο πολιτισμός της Ηπείρου », συνεχίζει ο Σέρολντ, «δεν ήταν προελληνικός, αλλά πρωτοελληνικός», για να ταυτιστεί έτσι με την επιγραμματική ρήση του Κλαύδιου Πτολεμαίου «Αρχέγονος Ελλάς Ήπειρος».

Η Ήπειρος, όπως προκύπτει από το στίχο του Πινδάρου που παρατίθεται αυτουσίως στην αρχή του δεύτερου μέρους του βιβλίου, καλείτο στην αρχαιότητα επίσης και Άπειρος. Ως Άπειρος αναφέρεται επίσης και στην «Οδύσσεια» του Ομήρου (Η 8-9) η δε λέξη «Απειρώταν» ήταν χαραγμένη στα πολυπληθή νομίσματα, τα οποία βρήκε στις ανασκαφές του Παλαιόκαστρου ο μηχανικός Σ. Μηνέικο.

Ρωμαϊκή περίοδος 167-330 μ.Χ.

Η Ήπειρος υποτάχθηκε στους Ρωμαίους το 167 π.Χ. μέχρι το 330 μ.Χ. Ο Αιμίλιος Παύλος για λόγους εκδικήσεως, για την επιδρομή του βασιλιά της Ηπείρου Πύρρου κατά της Ρώμης, εξεστράτευσε κατά αυτής και αφού ερήμωσε εβδομήντα πόλεις, εξανδραπόδισε πάνω από 150.000 Ηπειρώτες.

Αλλά ούτε η ερήμωση ούτε η ρωμαϊκή καταπίεση στάθηκαν ικανές να αλλοιώσουν τον ελληνικό χαρακτήρα της. Οι ορεινές κυρίως περιφέρειες ανανέωναν κάθε πληθυσμιακή απώλεια και η Ήπειρος αναπτύσσεται και πάλι ως ρωμαϊκή επαρχία με ελληνικό χαρακτήρα και σύνθεση. Είναι τόση η άνθησή της και ο δυναμισμός της, ώστε επί Διοκλητιανού το 294 μ.Χ. να διαιρεθεί σε δύο ρωμαϊκές επαρχίες: στην Παλαιά Ήπειρο με πρωτεύουσα τη Νικόπολη και στη Νέα Ήπειρο, δηλαδή τη σημερινή Βόρεια Αλβανία, με πρωτεύουσα το Δυρράχιο.

Βυζαντινή περίοδος 430-1430 μ.Χ.

Η διαίρεση της Ηπείρου σε Παλαιά και Νέα ισχύει και κατά την περίοδο του Βυζαντίου. Κατά τους χρόνους του Ιουστινιανού μνημονεύεται στην επαρχιακή διαίρεση του Βυζαντίου και κατέχει τη δωδέκατη θέση.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως από τους Λατίνους το 1204 μ.Χ. η Ήπειρος διατηρεί την ανεξαρτησία της. Την εποχή των Κομνηνών γνωρίζει μέρες ιδιαίτερης άνθησης. Ο Μιχαήλ Άγγελος ιδρύει το Δεσποτάτο της Ηπείρου και αγωνίζεται τόσο αυτός όσο και οι διάδοχοί του για την αναβίωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Ο διάδοχός του Θεόδωρος Κομνηνός, αφού νίκησε τους Αλβανούς και τους Σέρβους και τους κατέστησε υποτελείς, επέκτεινε το κράτος του μέχρι το Δυρράχιο. Επίσης προσάρτησε στο Δεσποτάτο της Ηπείρου την Κέρκυρα και τη Θεσσαλονίκη, την οποία και κατέστησε πρωτεύουσα του κράτους του μέχρι την κατάληψη της Ηπείρου από τον Στέφανο Δουσάν. Τα προς βορράν σύνορα του Δεσποτάτου της Ηπείρου εξετεινόντο μέχρι το Γεννούσο ποταμό, γεγονός που οδηγεί πολλούς ιστορικούς και γεωγράφους να τον θεωρούν φυσικό, ιστορικό και εθνολογικό όριο μεταξύ της Ηπείρου και της Αλβανίας.

Αλλά και κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας η Ήπειρος εξακολουθούσε να διαιρείται εκκλησιαστικά σύμφωνα με τη βυζαντινή οριοθέτηση σε Παλαιά και Νέα Ήπειρο. Η Παλαιά Ήπειρος συγκροτούνταν από τις επαρχίες Ιωαννίνων, Άρτας, Παραμυθιάς, Δρυινοπούλεως, Βελάς και Κονίτσης, Γρεβενών και από τις εξαρχίες Μετσόβου και Γηρομερίου.

Η Νέα Ήπειρος συγκροτούνταν από τις επαρχίες Κορυτσάς, Βελεγράδων, Δυρραχίου, Αχρίδος και Δεβρών.

2. Η εθνολογική σύσταση της Ηπείρου

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι κάτοικοι της Ηπείρου από αρχαιοτάτων χρόνων ήταν Έλληνες, άλλωστε και το όνομα Ελλάς, όπως είναι ιστορικά βεβαιωμένο, εδόθη από τους Έλλους, οι οποίοι κατοικούσαν γύρω από την αρχαία πόλη της Ηπείρου Δωδώνη. Ετόλμησαν μερικοί να αμφισβητήσουν την ελληνικότητα των αρχαίων Ηπειρωτών, αλλά διάσημοι ιστορικοί και γλωσσολόγοι, ιδίως Γερμανοί, όπως ο Beloch, ο Treiber, ο Fick και πολλοί άλλοι (ιδιαίτερη μνεία θα γίνει παρακάτω) απέδειξαν το αβάσιμον της γνώμης αυτής και έτσι σήμερα η επιστήμη καμία αμφιβολία δεν έχει για την ελληνικότητα της Ηπείρου.

Λόγω της ιδιάζουσας όμως θέσεως, την οποία κατέχει η Ήπειρος, έγινε πολλές φορές θέατρο αγώνων κατά πολλών εισβολέων που έρχονταν από βορράν και δυσμάς, παρ' όλα αυτά, όμως, η εθνικότητά της δεν διαταράχθηκε, η δε ελληνικότητά της έμεινε συμπαγής και αναμφισβήτητος.

Κατά τους αρχαίους χρόνους μετά τους Μακεδόνες οι Ρωμαίοι εξεδήλωσαν τάσεις κατακτητικές κατά της Ηπείρου, ιδίως μετά την εκστρατεία του βασιλιά των Ηπειρωτών Πύρρου κατά της Ιταλίας· έτσι πρώτη η Ήπειρος δοκίμασε τότε τη ρωμαϊκή κατάκτηση.

Η ρωμαϊκή κατάκτηση, παρ' όλες τις ερημώσεις και τους βανδαλισμούς που έκανε ο Αιμίλιος Παύλος στην Ήπειρο, δεν κατόρθωσε να αλλάξει την εθνολογική της σύνθεση και η ελληνικότητά της παρέμεινε παρ' όλες τις σκληρότητες ακλόνηστη. Ο διαδοθείς αργότερα χριστιανισμός, κέντρο του οποίου στην Ήπειρο αποτέλεσε η Νικόπολη, ενδυνάμωσε τον ελληνισμό της Ηπείρου.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε σε όλη σχεδόν την περίοδο της ελληνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας, αν και επιδρομές Σλάβων και Αλβανών διετάραξαν τη χώρα της Ηπείρου. Οι Σλάβοι παρέμειναν στην Ήπειρο επί

έναν αιώνα, σχεδόν, αλλά δεν κατόρθωσαν να αλλάξουν την εθνολογική σύσταση της Ηπείρου και καθ' όλο το διάστημα των επιδρομών και της παραμονής τους στην Ήπειρο μόνο μερικές τοπωνυμίες άφησαν. Οι Άλβανοί έκαναν, επίσης, επιδρομές, αλλά και αυτοί ελάχιστα ίχνη της διαβάσεώς τους άφησαν.

Ο εθνολογικός χαρακτήρας των Ηπειρωτών εμφανίζεται από τους πρώτους ιστορικούς χρόνους απόλυτα ελληνικός.

Από την Ήπειρο οι πρώτοι Έλληνες διεσπάρησαν προς το νότο και συγκεκριμένα από εκείνους που κατοικούσαν στη γύρω από τη Δωδώνη χώρα Ελλοπία, Σελλών ή Ελλών ελήφθη το όνομα Ελλάς, γι' αυτό και η Ήπειρος από τους αρχαιοτάτους χρόνους θεωρείτο «η κοιτίς του ελληνικού ονόματος».

Τη συνοχή τους με την Ελλάδα, αλλά και μεταξύ τους, ως Ελλήνων, διατηρούσαν οι Ηπειρώτες ορκιζόμενοι στην πρωτεύουσα της Μολοσσίας, Πασσαρόνα, αφοσίωση και πίστη στις αρχές και τις παραδόσεις τους, μεταξύ των οποίων ήταν και ο φυλετικός δεσμός τους με την Ελλάδα και τους Έλληνες.

Ο Δωδωναίος Ζευς λατρευόταν από όλους τους Έλληνες. Στο Μαντείο της Δωδώνης προσέφευγαν για χρησμοδοτηση οι βασιλείς και οι άρχοντες των ελληνικών πόλεων.

Στους Πανελλήνιους Αγώνες της Ολυμπίας (τον 4ο αιώνα π.Χ.) λαμβάνουν μέρος και οι Ηπειρώτες. Ο Ηρόδοτος αναφέρει τους Μολοσσούς ως συμμετέχοντες στον εποικισμό των ιωνίων πόλεων.

Στη ναυμαχία της Σαλαμίνας οι Ηπειρώτες συμμετέχουν με επτά τριήρεις, στο δε υπό του Περικλέους πανελλήνιο συνέδριο ανοικοδόμησης των ιερών οι Ηπειρώτες με τους Ακαρνάνες παίρνουν μέρος με πέντε πρέσβεις.

Οι Έλληνες της Ιταλίας επικαλούνται τη βοήθεια του

βασίλειά Πύρρου (280 π.Χ.) κατά των Ρωμαίων και προς αυτούς σπεύδει, ως ομοφύλους, ο Πύρρος.

Νομίσματα κόπτονται στην Ήπειρο, όμοια προς τα ελληνικά κορινθιακά, και σε αυτά απεικονίζονται ελληνικοί θεοί (Ζεϋς, Παλλάς Αθηνά, Αχιλλεύς, Περσεφόνη, Νίκη, Θέτις κ.λπ.).

Υπάρχουν χιλιάδες ακόμη αποδείξεις για την ελληνικότητα της Ηπείρου από αρχαιοτάτων χρόνων, όπως κατέγραψε η ιστορική έρευνα.

3. Ο εθνολογικός χαρακτήρας των Ηπειρωτών κατά τους αρχαίους ιστορικούς και συγγραφείς

Δεν θα γίνει ιδιαίτερη μνεία της οδυνηρής για την Ήπειρο περιόδου της τουρκοκρατίας (1430-1913) και των αγώνων του ηπειρωτικού λαού να διαφυλάξει την ελληνικότητά του. Είναι χρήσιμο, όμως, να παρατεθούν ενδεικτικά στο σημείο αυτό αυτούσιες οι απόψεις επιφανών συγγραφέων, αρχαίων και νεότερων, σχετικά με τον εθνολογικό χαρακτήρα της Ηπείρου. Ο Ιταλός ιστορικός Giovanni Virgilli, το 1908, αναφέρει:

«Ούτε η κυριαρχία των Παλαιολόγων, ούτε η προσωρινή των Ιταλών Δεσποτών, ούτε η τουρκική κατάκτηση στάθηκαν ικανές να τεμαχίσουν την ενότητα και την ελληνική εθνική υφή των Ηπειρωτών...».

Στη δε σελίδα 294 παραθέτει:

«Παρά την έντονη ανθελληνική πολιτική της Τουρκίας στην Ήπειρο, που ευνοήθηκε και από τη ρουμανική συνεργασία, ο ελληνισμός κατόρθωσε να κρατήσει τις παλαιές θέσεις του και η οθωμανική πολιτική δεν ηδυνήθη να εξαλείψει από την Ήπειρο τον ελληνικό της χαρακτήρα, που τη διακρίνει πολιτικώς και κοινωνικώς από την Αλβανία».

Επίσης ο Giovanni Virgilli, ο οποίος διαφωνούσε με τις υπερβολικές κρίσεις που προβάλλουν σχετικά με την

Ηπειρο άλλοι συμπατριώτες του Ιταλοί ερευνητές και ιστορικοί, ανέφερε στο ίδιο έργο του ότι: «...Ουδέν γεγονός, εθνικόν, γεωγραφικόν, πολιτικόν αποδεικνύει την επέκτασιν του ονόματος της Αλβανίας, εντεύθεν του ποταμού Σκουμπή, όπου συναντήθη η ηπειρωτική με την αλβανική ράτσα» (σελ. 239-90).

Όλοι οι νεότεροι συγγραφείς δέχονται το γεγονός της συνεχούς και αμετάβλητης διατήρησης, διά μέσου των αιώνων, όλων των ιστορικών περιόδων της ελληνοηπειρωτικής ράτσας, γεγονός το οποίο εν μέρει ανεγνωρίσθη διεθνώς με τη Βερολίνιο Συνθήκη του 1878.

Χρήσιμη, επίσης, είναι η ενδεικτική παράθεση απόψεων και άλλων επιφανών ξένων ιστορικών σχετικά με την ελληνικότητα της Ηπείρου.

Κατά τον καθηγητή Smith οι Ηπειρώτες είναι «ό,τι ελληνικότερον, η δε επαρχία της Ηπείρου καθ' ολοκληρίαν ελληνική».

Ο Άγγλος V. S. Caillard, φίλος του Γλάδστωνος, ο οποίος απεστάλη στην Ήπειρο μετά το Συνέδριο του Βερολίνου (1878), γράφει: «Δεν γνωρίζω επαρχία περισσότερο ελληνική από την Ήπειρο ως προς τον αριθμό του πληθυσμού, τη γλώσσα, τη διάνοια, την εμπορική, ναυτική και μηχανική κίνηση, με μια λέξη ό,τι αποτελούν τα αληθινά χαρακτηριστικά μιας εθνότητας».

Ο Rougueville (Ιστορία της Ελλάδος, βιβλ. I. Κεφ. I, σελ. 3) λέγει «Αυθαιρέτως η Νότιος Αλβανία λέγεται Αλβανία».

Τέλος ο Rene Pyux έγραφε στην εφημερίδα «Χρόνος των Παρισίων» το 1913:

«...Τα εδάφη της Ηπείρου, άτινα η Ρώμη θα ήθελε περιλαμβανόμενα εις την μέλλουσα Αλβανία, είναι εστία αδαμάστου ελληνισμού».

Παρά τη σαφή επιστημονική εκκαθάριση του θέματος από διάσημους της εποχής εκείνης σχετικά με την ελληνικότητα και τα γεωγραφικά όρια της Ηπείρου, η

λύση η οποία αρχικά επετεύχθη, όπως προαναφέρθηκε, με το πρωτόκολλο της Κέρκυρας το Μάιο του 1915, δεν είχε συνέχεια.

Στη λύση αυτή του ηπειρωτικού ζητήματος είχε επιφυλάξεις η Ιταλία, η οποία για κανένα λόγο δεν ανεχόταν την κατάληξη της απέναντι της Κέρκυρας ακτής σε άλλη δύναμη. Τη λύση αυτή διετάραξε, κυρίως, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και ιδίως η Συνθήκη του Λονδίνου της 26ης Απριλίου 1915 μεταξύ Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας αφ' ενός και της Ιταλίας αφ' ετέρου, με την οποία καθορίστηκαν τα ανταλλάγματα που δόθηκαν στην Ιταλία έναντι της συμμετοχής της στον πόλεμο.

Λόγω της τότε πολιτικής ουδετερότητας της Ελλάδας και λόγω των ιταλικών ραδιουργιών, κατόρθωσε η Ιταλία να καταλάβει στρατιωτικώς την Αυλώνα αρχικά και τις υπόλοιπες περιφέρειες της «Βορείου Ηπείρου» αργότερα.

Τη 29η Ιουλίου υπεγράφη στο Παρίσι μεταξύ Βενιζέλου και του Ιταλού Τιτόνι το γνωστό Σύμφωνο με το οποίο η «Βόρειος Ήπειρος» θα προσαρτάτο στην Ελλάδα. Τις απόψεις αυτές ανεγνώρισε και η Αμερική, τη δε 15η Ιανουαρίου 1920 το Συμβούλιο των Συμμάχων στο Παρίσι ανεγνώρισε τη συμφωνία αυτή.

Η Ιταλία, όμως, η οποία κατείχε στρατιωτικά τη «Βόρειο Ήπειρο», κατόρθωσε με υπόγειες διπλωματικές δραστηριότητες να επαναφέρει το λυμένο αυτό θέμα στην Κοινωνία των Εθνών, η οποία για παρέλκυση το παρέπεμψε στην Πρεσβευτική Διάσκεψη. Η Πρεσβευτική Διάσκεψη αρνήθηκε κατά παράλογο τρόπο, υπό την πίεση της ιταλικής διπλωματίας και άλλων διπλωματικών διεθνών παραγόντων, όλες τις προηγούμενες συμμαχικές αποφάσεις και απεφάνθη υπέρ της διατήρησης της περιοχής αυτής της Ηπείρου στην Αλβανία.

4. Η στατιστική του πληθυσμού της Ηπείρου

Ο αλβανικός εθνικισμός, όπως προελέχθη, στήριζε τις διεκδικήσεις του στην Ήπειρο, στα τέλη του περασμένου αιώνα, στην εθνολογική δήθεν σύνθεση του πληθυσμού με το βασικό επιχείρημα ότι «ολίγοι ζευγίτες μιλούν την ελληνικήν», ενώ σε όλη την Ήπειρο «οι πάντες λαλούσιν την αλβανικήν».

Με βάση τις επίσημες ή ημιεπίσημες στατιστικές και τις απόψεις διαφόρων εθνολόγων, ιστορικών και γεωγράφων της εποχής θα καταδειχθεί η συντριπτική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στην Ήπειρο.

Κατά τον Γάλλο E. Rugele, το 1850 στην Ήπειρο ζούσαν 64.032 οικογένειες από τις οποίες 31.623 χριστιανικές και 22.400 μουσουλμανικές, ήτοι 221.150 κάτοικοι ήταν χριστιανοί και 110.000 μουσουλμάνοι. Ο Rugele, βεβαίως, στη στατιστική του αυτή δεν περιλαμβάνει όλη την Ήπειρο, αλλά μόνο τις περιοχές Αργυροκάστρου, Δελβίνου, Παραμυθιάς, Μαργαριτίου, Λιαπουριάς και Αυλώνας. Τούτο έχει ιδιαίτερη σημασία δεδομένου ότι κυρίως στις περιοχές αυτές της Ηπείρου ήταν συγκεντρωμένος και ο μεγαλύτερος όγκος του αλβανικού και τουρκικού πληθυσμού από όλη την Ήπειρο.

Σύμφωνα με στατιστική εκτίμηση του 1853 η εθνολογική σύσταση της Ηπείρου περιγράφεται ανάγλυφα με τον παρακάτω πίνακα που περιέχεται στο έργο του Π. Αραβαντινού «Χρονογραφία της Ηπείρου», 1856.

Στατιστικός πίνακας του έτους 1853

I Επαρχία Ιωαννίνων

Πόλη Ιωαννίνων:	2.280 ελληνικές οικογ. ή	13.680 κάτοικοι
	850 τουρκικ. » ή	5.100 »
	343 εβραϊκές » ή	2.058 »

Σύνολο	3.473 οικογένειες	ή 20.838 κάτοικοι
1 — Περιοχ. Ζαγορίου (46 χωριά 2.837 οικ.)		21.540 κάτοικοι
2 — Μαλακασίου		12.750 »
3 — Τσαρακοβίστας		6.540 »
4 — Κουρέντων		17.262 »
5 — Τζουμέρκων		11.436 »
6 — Πωγωνιανής	Έλληνες	13.730 »
»	Τούρκοι	600 »
Κάτοικοι Ιωαννίνων	Έλληνες	13.680
» »	Τούρκοι	5.100 »
» »	Εβραίοι	2.058 »

Σύνολο κατοίκων 104.696

II Επαρχία Άρτας πληθυσμός (116 ελληνικά χωριά)

	4.082 ελληνικές οικογ. ή	24.492 κάτ.
	240 οικ. Τούρκων και Αλβανών	1.440 »

Σύνολο 25.932 »

III Επαρχία Πρεβέζης (39 ελ. χωριά)

	1.530 ελ. οικογ. ή	9.180 κάτ.
	120 οικογ. Τούρκων και Αλβανών	720 »

Σύνολο 9.900 »

IV Επαρχία Μετσόβου (5 ελ. χωριά)

	1164 οικ. ελληνικές	6.984 κάτ.
	Είναι όλοι Έλληνες ορθόδοξοι	

V Επαρχία Παραμυθιάς: Περιλαμβάνει 4 περιφέρειες.

1. Περιφέρεια Παραμυθιάς (66 χωριά)		
	1.051 ελληνικές οικογένειες	7.500 κάτ.
	673 αλβανικές οικογένειες	4.078 »

«ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

2. Περιφέρεια Μαργαριτίου: (41 χωριά)			
618 ελληνικές οικογένειες	4.140	κάτ.	
1.562 αλβανικές οικογένειες	9.372	»	
3. Περιφέρεια Φαναρίου (24 ελληνικά χωριά)			
363 ελληνικές οικογένειες	2.562	κάτ.	
Δεν υπήρχαν Αλβανοί			
4. Περιφέρεια Πάργας (5 χωριά)			
282 ελληνικές οικογένειες	2.016	κάτ.	
140 αλβανικές οικογένειες	840	»	

Γενικό σύνολο 30.568 »

Σημ. Από το παραπάνω σύνολο των 30.568 κατοίκων οι 16.318 ήσαν Έλληνες και οι 14.250 Τούρκοι και Αλβανοί.

Σύμφωνα με τις επαρχίες και τη φυλή

	Έλληνες	Τούρκοι	Αλβανοί	Εβραίοι
1. Επαρχία Ιωαννίνων	96.938	5.700	—	2.058
2. Άρτα	24.492	—	1.440	—
3. Μετσοβο	6.984	—	—	—
4. Επαρχία Παραμυθιάς	7.500	—	4.078	—
5. Μαργαρίτι	4.140	—	6.372	—
6. Φανάρι	2.562	—	—	—
7. Πάργα	2.016	—	840	—

Σύνολα 153.812 5.700 16.450 2.058

Γενικό σύνολο κατοίκων 178.020

Σύμφωνα επίσης με τις ιδιωτικές στατιστικές έρευνες, καθώς και καταγραφές διαφόρων οργανώσεων της εποχής εκείνης που στηρίχθηκαν σε ημιεπίσημες και επίσημες κρατικές πληροφορίες, οι οποίες διασταυρώνονται και με το επίσημο ημερολόγιο που τηρείτο στην τουρκική κρατική διοίκηση του Βιλαετίου των Ιωαννίνων το 1874-75, η πληθυσμιακή σύνθεση της Ηπείρου περί το τέλος του προηγούμενου αιώνα, προκύπτει από τους παρακάτω αναλυτικούς και συγκεντρωτικούς πίνακες.

Οι πίνακες αυτοί έχουν καταχωρηθεί στην επετηρίδα του «Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου» και στην «Κλειώ» των Ιωαννίνων στα φύλλα με αριθ. 702/1874 και 709/1875.

Ι Στατιστικός πίνακας όλης της Ηπείρου (1874-1875)

1. Πληθυσμός ελληνορθόδοξος

Επαρχίες	Πόλεις	Χωριά	Πληθυσμός	Σχολεία	Μαθητές	Δάσκαλοι
10	20	1.320	349.694	694	24.889	780

30.000 Βλάχοι νομάδες ομιλούντες ελληνικά

25.000 Παράκτιοι Έλληνες

6.500 του Δυρραχίου

Γενικό σύνολο ελληνορθόδοξων 411.194

2. Πληθυσμός Τούρκων και Αλβανών

Γιάννινα, Κόνιτσα, Γρεβενά 15.000

Αρτα, Πρέβεζα, Πάργα 2.700

Μαργαρίτι, Φιλιάτες 27.500

Αργυρόκαστρο, Δέλβινο, Τεπελένι 46.500

Αυλών, Σκράπαρι, Τομορίτσα 27.000

Κολώνια και Μπεράτι 89.000

Γενικό σύνολο Τούρκων και Αλβανών 207.700

(Σημ. Παλαιά Ήπειρος 91.700, Νέα Ήπειρος 116.000)

Συνολικά έχουμε:

Έλληνες 411.194

Τούρκοι και Αλβανοί 207.700

Ισραηλίτες 4.500

Σύνολο 623.394

Σύμφωνα με τη θρησκεία βρίσκουμε:

Έλληνες ορθόδοξοι 411.194

Τούρκοι 30.000

Μπεχτασήδες ή ορθόδ. μουσουλμάνοι 107.700

Χαλβατζήδες 70.000

Ισραηλίτες 4.500

Σύν. 623.394

II Στατιστικός πίνακας του τμήματος της Ηπείρου
του «ανήκοντος» στην Ελλάδα

ΕΛΛΗΝΕΣ

1.	Επαρχία Μετσόβου	9.050
2.	» Ιωαννίνων	97.735
3.	» Άρτας	27.283
4.	» Παραμυθιάς	20.880
5.	» Γηρομερίου	4.500
6.	» Παλαιό Πωγώνι	14.500

Σύνολο 173.948

Γενικό Σύνολο κατοίκων της Ηπείρου

Έλληνες 173.948

Τούρκοι 6.800

Αλβανοί 17.500

Εβραίοι 3.500

Σύνολο 201.748

Αυτός ο πίνακας μας δίνει μια αναλογία Ελλήνων και Αλβανών 9:1, δηλαδή το ένα δέκατο είναι οι Αλβανοί. Αλλά, ίσως, νομίσαι κανείς ότι κατά τη διάρκεια των 50 ετών, που μεσολάβησαν από την ανεξαρτησία της Ελλάδας, η αναγνωρισμένη επίδραση των ελληνικών σπουδών και μελετών μπόρεσε να εξελληνίσει ένα μεγάλο αριθμό κατοίκων της Ηπείρου.

Αυτό ισχυρίζεται ο Vassa Effendi στο *L' Albanie et les Albanais* ιστορική και κριτική μελέτη που δημοσιεύτηκε στην Κων/πολη το 1879. Αλλά για να πεισθεί κανείς για το ανακριβές των ανωτέρω απόψεων δεν έχει παρά να κοιτάξει το στατιστικό πίνακα που εκδόθηκε το 1853. Σύμφωνα με αυτόν, στο τμήμα της Ηπείρου που «ανήκε» στην Ελλάδα σύμφωνα με τη Συνθήκη του Βερολίνου, οι Έλληνες ήταν 90/5.

Αυτός ο πίνακας δείχνει ότι σε 26 χρόνια από το 1853 έως το 1879 οι Έλληνες ορθόδοξοι που δεν έλαβαν μέρος σε κανένα πόλεμο αυξήθηκαν μόνο 20.136, οι Τούρ-

κοι 1.200, οι Αλβανοί 1.050 και οι Εβραίοι 1.442. Ένας ανάλογος υπολογισμός μπορεί να γίνει για όλη την Ήπειρο.

Σύμφωνα, επίσης, με στατιστικό πίνακα του Instituto Geografico d' Agostino Roma, οι Έλληνες ορθόδοξοι της Ηπείρου, πλην της Κορυτσάς, ανήρχοντο στο τέλος του περασμένου αιώνα σε 294.000 και οι μουσουλμάνοι (Τούρκοι και Αλβανοί) σε 211.900

Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή της Τουρκίας του έτους 1900, όπως αναφέρεται στο βιβλίο του Gionani Virgilli, το Βιλαέτι των Ιωαννίνων και της Θεσσαλονίκης παρ' όλες τις διώξεις και τους αφανισμούς του ελληνικού στοιχείου αριθμούσε πληθυσμό περισσότερο του μουσουλμανικού.

Αριθμούσε 290.000 σύμφωνα με την παραπάνω στατιστική, ενώ οι Τούρκοι και οι Αλβανοί μαζί ανήρχοντο σε 220.00 από την Πρέβεζα μέχρι το Γεννούσο ποταμό.

Τέλος, κατά τον Ιταλό Bacdassi (1900) οι Έλληνες της Ηπείρου, πλην της Κορυτσάς, ανήρχοντο σε 267.314 και οι Τούρκοι και οι Αλβανοί σε 238.346.

Η σαφής αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων στην Ήπειρο γίνεται περισσότερο εμφανής, αν ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός Ελλήνων, φοβούμενοι τη φορολογία και τη στρατολόγηση απέφευγαν την απογραφή. Βεβαίως στις απογραφές αυτές δεν περιλαμβάνονται οι απόδημοι Ηπειρώτες στο εξωτερικό που κατέφευγαν εκτός των ορίων της οθωμανικής αυτοκρατορίας ή σε άλλες περιοχές αυτής συνεπεία των διώξεων των Τούρκων, καθώς επίσης δεν περιλαμβάνεται στα απογραφικά αυτά στοιχεία και ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων που κατοικούσε σε μερικές ορεινές περιοχές των περιφερειών Ζαγορίου, Πωγωνίου, Κουρέντων, Αργυροκάστρου κ.λπ.

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η υπεροχή των Ελλήνων, όπως αναφέρεται στα παραπάνω στατιστικά στοιχεία, εμφανίζεται μειωμένη τουλάχιστον κατά 20% .

Οι περιοχές όπου κατέφευγαν οι διωκόμενοι από τους Τούρκους Ηπειρώτες ήταν κυρίως η Ιταλία, η Αυστρία, η Σερβία, η Κωνσταντινούπολη, η Ρουμανία, η Θεσσαλονίκη, οι Σέρρες, η Δράμα, η Καβάλα, η Αθήνα, η Πάτρα, η Λάρισα, ο Βόλος, τα Τρίκαλα, η Σμύρνη, το Αϊδίνιο, η Προύσσα, η Αλεξάνδρεια, το Κάιρο, η Ανδριανούπολη, η Φιλιππούπολη και, από τις αρχές του αιώνα, η Αμερική.

Σε όλα τα παραπάνω μέρη οι Ηπειρώτες οργάνωσαν κοινότητες που ανέπτυξαν σημαντική πνευματική δραστηριότητα, ενίσχυναν δε και συντηρούσαν σχεδόν καθολοκληρία τα σχολεία των χωριών τους. Από την εποχή των διώξεων του Αλή Πασά και ίσως πιο πριν πολλοί Ηπειρώτες κατέφυγαν στην Πελοπόννησο, όπου διατηρούν μέχρι τις μέρες μας τα ηπειρωτικά τους πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Η πυκνότητα του ηπειρωτικού στοιχείου σε όλα τα μέρη της ευρωπαϊκής Τουρκίας ήταν τόσο μεγάλη, ώστε σε πολλές πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, αμέσως μετά την απελευθέρωσή τους το 1913, πολλοί Ηπειρώτες εκλέγονται βουλευτές, δήμαρχοι και κοινοτικοί άρχοντες.

Με βάση τα δεδομένα αυτά ο Χρήστος Παπασταύρου καταλήγει στην εκτίμηση ότι «...Ορθώς, λοιπόν, υπολογιζόμενον το ελληνικόν στοιχείον της Ενιαίας Ηπείρου, κατά το 1900 δέον να αναβιβασθεί εις 450.000 έναντι των 230.000 της Ηπείρου και Β. Ηπείρου Τούρκων και Αλβανών. Ήτοι ήτο διπλάσιον του αλβανικού και τουρκικού στοιχείου...».

5. Ο εξισλαμισμός περιοχών της Ηπείρου

Ο βίαιος εξισλαμισμός, που επιχειρήθηκε κατά καιρούς σε διάφορες περιοχές της Ηπείρου κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας με στόχο την αλλοίωση της εθνικής συ-

νείδησης των Ηπειρωτών, ήταν φαινόμενο για το οποίο αξίζει στο σημείο αυτό να γίνει μια μικρή αναφορά.

Είναι ιστορικά επιβεβαιωμένη η συνεχής και σκληρή επαναστατική αντίδραση των Ηπειρωτών καθ' όλη την περίοδο της τουρκικής κατοχής. Δεν θα επιχειρηθεί ιδιαίτερη αναφορά στο βιβλίο αυτό για τις συγκεκριμένες μορφές που πήρε η αντίδραση των Ηπειρωτών ενάντια στην επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης. Γίνεται η μνεία αυτή μόνο, προκειμένου να σημειωθεί και η αντίστοιχη σκληρή στάση του σουλτάνου απέναντι στους Ηπειρώτες και τα αυστηρά μέτρα καταστολής που εφαρμόσαν ύστερα από κάθε στάση.

Ένα από αυτά ήταν και ο βίαιος εξισλαμισμός που άρχισε από το 1635. Προ του κινδύνου αυτού οι Ηπειρώτες αντιστέκονται με επιμονή, θέληση και πίστη, προκειμένου να διαφυλάξουν την εθνική τους υπόσταση που την περίοδο εκείνη ήταν απόλυτα συνυφασμένη με την ορθοδοξία.

Ελάχιστες μόνο περιοχές κάμπτονται και αυτές ανάμεσα στο Ελμπασάν και στο Μπεράτι, στη σημερινή Αλβανία και στην παραλία της Θεσπρωτίας.

Αλλά και στις περιοχές αυτές ο βίαιος εξισλαμισμός δεν κυριάρχησε ολοκληρωτικά. Τον πρόλαβε η εθνική αντίσταση, την οποία καλλιέργησε ο εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός, που περιόδευσε σχεδόν όλη την Ήπειρο και δολοφονήθηκε το 1779 από τους Τούρκους στο Μπεράτι.

Αλλά ο εξισλαμισμός δεν απέφερε την άμεση αλλοίωση της εθνικής τους συνείδησης.

«Υπάρχουν», γράφει το 1913 ο Rene Pux στην εφημερίδα «Χρόνος» των Παρισίων, «μουσουλμανικά οικογένεια των περιφερειών της Β. Ηπείρου, εν αις η Ζώσα μάμμη των είναι Ελληνίς... και Αλβανοί μουσουλμάνοι οι οποίοι ωθούμενοι από κατισχύοντα αταβισμό ποιούσι το σημείο του σταυρού, διερχόμενοι προ ελληνικής εκκλησίας».

Όπως αναφέρει επίσης ο Κ. Σκενδέρης, με προτροπή του Ρώσου προξένου στο Μοναστήρι Ροστόφσκι το 1904 αποκαλύφθηκαν ανάμεσα στο Μπεράτι και στο Ελμπασάν 35 χωριά κρυπτοχριστιανών της περιφέρειας «Σπαθιωτών». Οι κάτοικοι αυτοί είχαν ονόματα μουσουλμανικά και μιλούσαν την αλβανική γλώσσα. Στα κρυφά, όμως, διατηρούσαν τον ελληνισμό και την πίστη τους. Μετά την αποκάλυψη αυτή και παρά τις τουρκικές αντιδράσεις επενέβη η Ρωσία και οι κάτοικοι αυτοί δέχθηκαν ομαδικό βάπτισμα στη χριστιανική θρησκεία από την οποία βίαια αποσπάστηκαν. Εξαίρεση, όμως, αποτέλεσαν εκείνοι που κατοικούσαν ανάμεσα στον Άψο και τον Βέδολη από το φόβο να χάσουν τα εύφορα κτήματά τους.

Γράφει για το θέμα αυτό ο Χρήστος Παπασταύρου στη μελέτη του «Η Ελλάς και η Β. Ηπειρος»: «...Οι εξισλαμισθέντες διατηρούν ως οι Ηπειρώται Σπαχήδες κρυφά και επί μακράν άσβεστον την χριστιανική των πίστιν και την συνείδησι της εθνικής των προελεύσεως. Ακόμη σώζονται επώνυμα με ελληνικόν χαρακτήρα, ως Ηλιάς Πασάς-Ηλίας Πασάς, Ντίνο Βέης-Κωνσταντίνος Βέης, χωριό Κώτσικα-Κωνσταντίνος, Γιάνναρη-Άγιος Ιωάννης, Κονίπολις, Πωγωνάτες, Δοξάτες κ.λπ. Αλλά και δεσμοί συγγενικοί διατηρούνται μεταξύ εξισλαμισθέντων και μη, δεσμοί συνεχιζόμενοι και διατηρούμενοι έκτοτε. Η ετυμολογία της λέξεως 'Λιάπης' προέρχεται από το Ιλιάμπες, δηλ. αλλάζων πίστιν. Είναι δε γνωστόν ιστορικώς ότι οι αλλαξοπιστήσαντες τον ΙΖ' αιώνα Τόσκηδες ονομάσθησαν Λιάπηδες. Προ της εποχής ταύτης ουδαμού αναφέρεται η λέξις 'Λιάπης'...»

Σε άλλο δε σημείο της μελέτης του αυτής για το ίδιο θέμα ο Χρήστος Παπασταύρου σημειώνει: «...Εις όλα σχεδόν τα μουσουλμανικά χωρία της Β. Ηπείρου, οι Μουσουλμανίδες μητέρες αποκοιμίζουσι τα τέκνα των, κάμνουν επί του λίκνου των το σημείο του σταυρού, όπως οι Ελληνίδες. Όταν ζυμώνουν χαράσσουν επί της

Ζύμης το σημείον του σταυρού. Όταν εμφανίζονται επιζωοτιαι καλούνται υπό των Μουσουλμάνων οι Έλληνες ιερείς προς εξορκισμόν... της επιδημίας. Όταν τα βρέφη καταλαμβάνονται από παροξυσμόν βηχός αναφωνούν 'Κριστ' δηλ. Χριστός. Εις πλείστα μουσουλμανικά χωρία σώζονται παλαιαί εκκλησΐαι ελληνικαί, εις τας οποίας οι Μουσουλμάνοι και ήδη ανάπτουν κατά της Κυριακάς κανδήλας, οι δε τάφοι των γίνονται κατά τον χριστιανικό τρόπο.

»Πάντα τα ανωτέρω και μύριαι άλλαι εκδηλώσεις των Μουσουλμάνων της Β. Ηπείρου, ιδία δε η μονογαμία των Τόσκηδων, τα και σήμερον υφιστάμενα ελληνικά επώνυμά των, η ελληνική ενδυμασία των (φουσταγέλα), η οικογενειακή διαβίωσις των, η κοινωνική εκδήλωσις αυτών και η υπό της δημογεροντίας (Πλιακεσίας) επίλυσις των διαφορών τους, παλαιότερον, οι σκοποί των τραγουδιών, τα μοιρολόγια, οι χοροί και η ταυτότης των ηθών και εθίμων είναι σημεία μιας παλαιάς και ερριζωμένης ελληνικότητας την οποίαν δεν ηδυνήθη να ενταφιάσει και εξαφανίσει ούτε ο βίαιος εξισλαμισμός των Τούρκων, ούτε αι επί της Β. Ηπείρου καταπιέσεις των Αλβανών προς εξισλαμισμόν της ελληνικής των γλώσσης».

«Τα βλέπει κανείς», συνεχίζει ο Χρήστος Παπασταύρου, «ζωντανά σήμερον και τα ευρίσκει εις τους τάφους, εις τα μνημεία, εις τας παραδόσεις. Ακόμη και εις τους κώδικας των μονών, όπου αναφέρονται με ελληνικά γράμματα ονόματα οικογενειών, εξισλαμισθεισών βραδύτερον»...

Ο εξισλαμισμός στην Ήπειρο αποφεύγεται κατά την περίοδο 1650 μέχρι 1750 στις περιοχές εκείνες όπου η αντίδραση των Ηπειρωτών κατά των Τούρκων ανταλλάσσεται με παροχές προνομίων από την Υψηλή Πύλη, όπως στις περιφέρειες Ζαγορίου, Ιωαννίνων, Χειμάρρας, Πωγωνίου, Παραμυθιάς, Φιλιατών και Δελβίνου.

Οι επαναστάσεις των Ηπειρωτών, όμως, διαδέχονται η μία την άλλη. Το 1684 επαναστατεί η Χειμάρρα και οι Χειμαρριώτες, επίσης, παίρνουν μέρος στην επανάσταση του Ορλώφ.

Το 1821, 1854, 1878 παίρνουν μέρος στις ελληνικές επαναστάσεις άλλων περιοχών και την 5η Νοεμβρίου 1912 επαναστατούν με αρχηγό τον Σπυρομήλιο. Το 1750 έχουμε την εμφάνιση της Δημοκρατίας των Σουλιωτών, που εβδομήντα ολόκληρα χρόνια αντιστέκονται κατά των Τούρκων.

Το 1854 γίνεται η επανάσταση του Ραδοβιζίου και το 1878 του Λυκουρσίου (σήμερα στην Αλβανία), στην οποία συμμετέχει και το Δέλβινο.

Το Λυκούρσι καταστρέφεται ολοσχερώς και οι κάτοικοι καταφεύγουν στη Χειμάρρα.

Κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 οι Ηπειρώτες οργανώνουν επαναστατικά σώματα στο εσωτερικό.

Είναι φανερό ότι επί 500 ολόκληρα χρόνια η Ήπειρος αντιστάθηκε, οι Ηπειρώτες διατήρησαν παρά τη σκληρότητα της Πόλης ακέραια την ελληνική τους συνείδηση.

Μια αντίσταση με έντονο πνευματικό περιεχόμενο, αφού τα πολυάριθμα ελληνικά σχολεία που λειτουργούσαν στην Ήπειρο, περισσότερα από οποιοδήποτε σημείο της Ελλάδας, προετοίμασαν επί πέντε αιώνες την «ανάσταση του Γένους».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ιστορική πορεία των Γραμμάτων στην Ήπειρο

Θα ήταν άνισο και άδικο για την Ήπειρο και την προσφορά της στον ελληνισμό και τη διατήρηση του γένους αν δεν γινόταν έστω συνοπτικά και περιγραφικά ειδική μνεία για την πνευματική της ανάπτυξη καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας.

Στην Ήπειρο αυτή όπου «λαλούσιν άπαντες την αλβανικήν...» κατά τους θιασώτες του αλβανικού εθνικισμού...

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Βεβαίως η πόλη των Ιωαννίνων κατέχει την πρώτη θέση στην ιστορία των Γραμμάτων.

Η πρώτη σχολή ιδρύθηκε το 1282 μ.Χ. από τον Μιχαήλ τον Φιλανθρωπινό, οικονόμο στη Μονή Σπανού που ευρίσκετο στο νησί των Ιωαννίνων. Είχε μια λαμπρά πορεία πάνω από 400 χρόνια, κατά τη διάρκεια της οποίας δίδαξαν επιφανείς των Γραμμάτων, όπως ο Νεόφυτος ο Φιλανθρωπινός το 1532, ο οποίος διετέλεσε και σακελλάριος της Μητρόπολης των Ιωαννίνων το 1542.

Το 1642 τη διεύθυνση της σχολής ανέλαβε ο ιερομόναχος Ιωάννης ο Φιλανθρωπινός μέχρι το 1660. Κατά

την εποχή αυτή άρχισαν να ακμάζουν και άλλα εκπαιδευτήρια στα Ιωάννινα, ώστε η Σχολή αυτή άρχισε να παρακμάζει, αλλά κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της αναδείχθηκαν αξιόλογοι πνευματικοί άνδρες και συγγραφείς, όπως ο Πρόκλος, ο Κομνηνός, ο Μακάριος, ο Νεκτάριος, ο Νήφων Μεταξάς, μητροπολίτης Ιωαννίνων το 1500, και άλλοι πολλοί.

Από τα τέλη του 15ου αιώνα μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα λειτούργησε επίσης μέσα στο φρούριο της πόλης των Ιωαννίνων Σχολή που ιδρύθηκε την περίοδο της ακμής των δεσποτών της «αγγελωνύμου γενεάς», με μεγάλη προσφορά.

Ύστερα από αυτή αναδεικνύεται η «Μικρά Επιφάνειος Σχολή», που συντηρείτο από ίδρυμα προικοδότησης του Επιφάνειου που ζούσε στη Βενετία. Ιδρύθηκε το 1645 και λειτούργησε μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα.

Πρώτος διευθυντής της Σχολής αναφέρεται ο Κερκυραίος Σπυρίδων Τριανταφύλλου, ο οποίος δίδαξε μέχρι το 1670 και ανέδειξε πολλούς μαθητές, όπως το διαπρεπή ιερέα Γεώργιο Σουγδουρή και τον Μπαλάνο.

Περισσότερο διάσημη και διαπρεπής ανεδείχθη η «Μεγάλη Σχολή του Γκιούμα», που ιδρύθηκε το 1675 με προικοδότηση του Λέοντος Γκιούμα, από σχετικό ίδρυμα που είχε την έδρα του στη Βενετία. Η συντήρηση της Σχολής από το ίδρυμα αυτό διατηρήθηκε μέχρι το 1797, οπότε η συνέχιση της λειτουργίας της εξασφαλίστηκε από εράνους των κατοίκων μέχρι το 1821.

Πρώτος διευθυντής της διετέλεσε ο Βησσαρίων Μακρής μέχρι το 1680 και ακολούθησαν ο Παΐσιος Τσιπούρας και ο Γεώργιος Σουγδουρής, ο οποίος δίδαξε από το 1683 μέχρι την πρώτη δεκαετία του 18ου αιώνα και είχε αξιολογότερο έργο, αφού ανέδειξε μαθητές που αργότερα διέπρεψαν διδάσκοντας σε όλη την Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Τον Σουγδουρή διεδέχθη ο εφάμιλλός του ιερομόναχος Μεθόδιος Ανθρακίτης, ο οποίος διεύθυνε τη Σχολή για 15 χρόνια και τον οποίο διεδέχθη ο

άριστος από τους μαθητές του Βασιλόπουλος Μπαλάνος, ο οποίος δίδαξε για πολλά χρόνια. Ήταν τόσο μεγάλη η φήμη και η πνευματική παραγωγή την περίοδο αυτή, ώστε από το όνομά του η Σχολή ονομάστηκε «Μπαλαναία».

Ύστερα από αυτόν έρχεται στη Σχολή ο πρωτότοκος γιος του, ο Κοσμάς Μπαλάνος, ο οποίος δίδαξε μέχρι το 1799, μετά δε από αυτόν ο αδελφός του Κωνσταντίνος Μπαλανίδης μέχρι το 1818.

Άλλη μία ακόμη σημαντική Σχολή λειτούργησε από το 1742 στα Ιωάννινα, η περίφημη «Μαρουτσαία Σχολή», η οποία συντηρήθηκε μέχρι την πτώση της Ενετικής Αριστοκρατίας (1797) από τους μεγαλεμπόρους στη Βενετία αδελφούς Μαρούτσους (Σίμων και Λάμπρος).

Πρώτος σχολάρχης διορίστηκε από τους αδελφούς Μαρούτσους ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο οποίος δίδαξε αρχικά για 4 χρόνια μέχρι το 1746, όταν τον διαδέχτηκε ο μαθητής του Αναστάσιος Μοσπινιώτης, για να επανέλθει και πάλι ως διευθυντής της Σχολής, ύστερα από παράκληση των αδελφών Μαρούτσου.

Ο Ευγένιος Βούλγαρης, ο μεγάλος αυτός δάσκαλος του Γένους, συνέγραψε πολλά βιβλία, όπως τη «Λογική», «Μεταφυσική και Φυσική», «Άλγεβρα και Γεωμετρία» και την «Εισαγωγή των Μαθηματικών», καθώς και πολλά άλλα, όπως το «Ογκώδες Θεολογικόν».

Ο κίνδυνος ο οποίος διαφαίνεται την εποχή εκείνη να σταματήσουν τη λειτουργία τους τόσο η «Μαρουτσαία» όσο και η «Μπαλαναία Σχολή» από την έλλειψη χρηματικών πόρων, μετά την παρακμή της Βενετίας και την πτώση της Ενετικής Αριστοκρατίας το 1797, όπου δρούσαν οι μεγάλοι Ηπειρώτες χορηγοί και ιδρυτές των Σχολών αυτών, οδήγησε τον Ζώη Καπλάνη να ιδρύσει νέα Σχολή με την ονομασία «Καπλάνειος Σχολή» στα τέλη του 18ου αιώνα, την οποία προικοδότησε και κύρωσε το 1805 «διά πατριαρχικού συγγελιώδους γράμματος». Για

το λόγο αυτό η Σχολή αυτή απεκλήθη και «Πατριαρχική», διατηρούσε δε πλουσιότατη βιβλιοθήκη.

Πρώτος σχολάρχης διετέλεσε ο Αθανάσιος Ψαλίδας από το 1797 μέχρι το 1820, ο οποίος ήταν άνδρας σοφός και πολυγλωσσότατος, από τις μεγαλύτερες πνευματικές φυσιογνωμίες της εποχής εκείνης με σημαντική προσφορά στην πνευματική ανάταση του υπόδουλου Γένους.

Δυστυχώς, όμως, μετά την πολιορκία των Ιωαννίνων από τους Τούρκους το 1821-22 και τις καταστροφές που επακολούθησαν για έξι ολόκληρα χρόνια, τα Γράμματα στα φωτισμένα Ιωάννινα περιέπεσαν σε πλήρη αφανισμό.

Η πνευματική υποδομή που με πολλές θυσίες και κάτω από συνθήκες φόβου και τρομοκρατίας δημιουργήθηκε επί αιώνες ολάκερους στην πόλη αυτή οδήγησε τους φιλοπάτριδες Ζωσιμάδες να ιδρύσουν το 1828 την ελληνική Σχολή, στην οποία προΐστατο ο μαθητής τού Ψαλίδα, Γεώργιος Αΐσαπος ο Κρανάς και ύστερα από αυτόν ο περίφημος Αναστάσιος Σακελλάριος, ο οποίος δίδαξε για 40 και πλέον χρόνια και συγκαταλέγεται και αυτός ανάμεσα στους μεγάλους δασκάλους του Γένους.

Η επίδραση της Ζωσιμαίας, όπως και των υπολοίπων Σχολών των Ιωαννίνων και της Ηπείρου, υπήρξε μεγάλη και ανυπολόγιστη. Χαρακτηριστικά ο Ν. Δούκας αναφέρει «όσοι εχρημάτισαν Έλληνες συγγραφείς κατά τον ΙΗ' αιώνα υπήρξαν ή Ιωαννίται ή μαθηταί των Σχολών των Ιωαννίνων. Εξ αυτών εξερρύησαν ρύακες ικανοί να ποτίσουν την διψώσα Ελλάδα και μάλιστα εν τη μεγίστη εκείνη αιχμή».

Πάνω από 150 καταγράφονται οι λόγιοι Ηπειρώτες κατά την εποχή της τουρκοκρατίας· μεταξύ αυτών σπουδαία αναμφιβόλως θέση κατέχουν ο Λάμπρος Φωτιάδης, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Ιωάννης Βηλαράς, ο Γεώργιος Γεννάδιος, ο Αθανάσιος Ψαλίδας και πολλοί άλλοι.

Σε αυτούς μπορεί να προστεθούν και οι επιφανείς

Ηπειρώτες ιεράρχες οι οποίοι ανήλθον στον πατριαρχικό θρόνο, όπως ο Ιωάσαφ (1549-1571), ο Παρθένιος Β' (1632-1639), ο Σεραφείμ Β' (1757-1761).

Στην άνθηση αυτή της παιδείας στην Ήπειρο σημαντική συμβολή είχαν και οι Ηπειρώτες τυπογράφοι στη Βενετία. Οι Γλυκείς, ο Θεοδόσιος και ο Σάρρος συνετέλεσαν στη διάδοση των Γραμμάτων όχι μόνο στην Ήπειρο, αλλά και σε όλη την Ελλάδα. Αυτούς, προφανώς, μιμήθηκε και ο Χ. Σακελλάριος, ο οποίος ίδρυσε το 1846 στα Γιάννινα, το τυπογραφείο «Δωδώνη», από τον οποίο εκδόθηκαν παρά πολλά βιβλία.

Όλα, σχεδόν, τα χωριά στο Ζαγόρι είχαν σχολεία, τα οποία συντηρούσαν οι ίδιοι οι κάτοικοι ή από δωρεές. Τα χωριά Μονοδένδρι, Κουκούλι, Νεγάδες, Φραγκάδες και Καπέσοβο συντηρούσαν αξιόλογα σχολεία. Στο Μονοδένδρι οι αδελφοί Ριζάρη ίδρυσαν το 1841 παρθεναγωγείο, οι δε αδελφοί Πασχάλη το 1872 στο Καπέσοβο την «Πασχάλειο Σχολή», η οποία λειτούργησε ως γυμνάσιο του Ζαγορίου.

Το Μέτσοβο, οι Καλαρριτες, το Συρράκο, η Κόνιτσα, η Παραμυθιά, το Αργυρόκαστρο, η Πάργα, το Δέλβινο, η Δρόβιανη, το Δελβινάκι, καθώς και άλλα πολλά χωριά συντηρούσαν αξιόλογα σχολεία.

Σημαντική συμβολή, επίσης, είχαν στην εξάπλωση της Παιδείας στην Ήπειρο και πολλά μοναστήρια, τα οποία όχι μόνο διατηρούσαν σε αυτά σχολεία κατά το σύστημα των παλαιών μονών των Φιλανθρωπινών, αλλά και χορηγούσαν μεγάλα χρηματικά ποσά για την πληρωμή των δασκάλων των γύρω από αυτά χωριών.

Η μονή της Καμίτσανης και του Γηρομερίου στους Φιλιάτες, του Βησσαρίωνος στους Λογγιάδες, του Προφήτη Ηλία στη Ζίτσα, της Βελάς, της Μολυβδοσκεπάστου και πολλές άλλες συντηρούσαν με δικές τους δαπάνες σχολεία, στα οποία διδάσκοντο μαθητές των γειτονικών χωριών.

Από το 1850 και μετά όλα τα χωριά της Ηπείρου

έχουν σχολεία, αφού η αγάπη των Ηπειρωτών προς τα Γράμματα δεν περιορίζεται μόνο στα Γιάννινα και στις πόλεις που αναφέραμε. Όλες οι περιφέρειες, όπως τα Καστανοχώρια, το Πωγώνι, το Μαλακάσι, τα Κούρενα, η Κόνιτσα προσπαθούν να χτίσουν σχολεία και να βρουν δασκάλους.

Από την παραπάνω αυτή σύντομη ιστορική διαδρομή συνάγεται το συμπέρασμα ότι στην πρωτεύουσα της Ηπείρου, τα Ιωάννινα, λειτούργησαν για 700 ολόκληρα χρόνια εκπαιδευτήρια και εργαστήρια του ελληνικού πνευματικού πολιτισμού και της επιστήμης, στα οποία δίδαξαν διάσημοι επιφανείς και λόγιοι συγγραφείς, οι οποίοι παρήγαγαν μαθητές που έγιναν κήρυκες στα πέριχα της Ανατολής και της Ευρώπης της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού, της φιλοσοφίας, των θετικών Επιστημών.

Αλλά, όπως αναφέραμε, δεν εξαντλείται η πνευματική δράση των Ηπειρωτών μόνο στο πνευματικό κέντρο της Ηπείρου, και ίσως ολοκληρου του ελληνισμού την εποχή εκείνη, τα Ιωάννινα.

Σε όλα τα χωριά της Παλαιάς και Νέας Ηπείρου (σύμφωνα με τη διαίρεσή της την εποχή της τουρκοκρατίας) υπήρχαν σχολεία και δάσκαλοι, τα οποία συντηρούσε η φιλομάθεια των απλών κατοίκων μέσα από εράνους που διενεργούσαν μεταξύ τους και που καθοδηγούσε η ανάγκη της συντήρησης της ελληνικής χριστιανικής συνείδησης μέσα στις δύσκολες για το Γένος συνθήκες της εποχής εκείνης. Σημαντική, επίσης, συμβολή στη συντήρηση των σχολείων αυτών υπήρξε η οικονομική βοήθεια διαφόρων ηπειρωτικών οργανώσεων του εξωτερικού, όπως ο περίφημος «Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος» της Κωνσταντινουπόλεως.

Συνολικά σε όλη την Ήπειρο κατά τα τέλη του 19ου αιώνα λειτουργούσαν 735 σχολεία με 24.323 μαθητές, όπως προκύπτει από σχετικούς στατιστικούς πίνακες της εποχής που δημοσιεύονται στο τέλος του βιβλίου.

Είναι ενδιαφέρον στο σημείο αυτό να παρατεθεί αυτούσιο απόσπασμα από το βιβλίο του Δ. Χασιώτου «Διατριβαί και υπομνήματα περί Ηπείρου» (Αθήνα 1887) σχετικά με την κατάσταση της εκπαίδευσης του ελληνικού πληθυσμού στην τότε επαρχία Ιωαννίνων. Γράφει ο Δ. Χασιώτης «...Ὡστε ο αριθμός της παιδεύσεως προς τον της απαιδευσίας είναι 90 προς 5 ως ήγγιστα. Τουτέστιν η χώρα αυτή βαθμολογείται υπό την έποψιν ταύτην ευθείς μετά την Ελβετίαν την πρώτην θέσιν εν τω κόσμω κατέχουσαν...».

Βεβαίως, παρά το υπερβολικό της σύγκρισης, αναδεικνύεται όχι μόνο στα Ιωάννινα, αλλά σε ολόκληρον την Ήπειρον ένας σφύζων από πνευματικότητα ελληνικός πολιτισμός.

Θα ήταν παράλειψη να μη γίνει αναφορά και στα «Ζωγράφεια Διδασκαλεία» στο Κεστοράτι της επαρχίας Δρυινοπούλεως, στη «Ζάμπειο Σχολή» στον Λάμποβο με την από 400 τόμους βιβλιοθήκη της, καθώς και στις ελληνικές σχολές και τα παρθεναγωγεία της Άρτας και της Πρέβεζας.

ΜΟΣΧΟΠΟΛΗ

Αλλά και λίγο πιο πέρα από τα Ιωάννινα και κοντά στην Κορυτσά μια άλλη πόλη αναδεικνύεται και αυτή πνευματικός φάρος από το 1500 μέχρι το 1769. Η Μοσχόπολη.

Ιδρύθηκε το 14ο αιώνα μ.Χ. και νωρίς εξελίχθηκε σε εμπορικό και πνευματικό κέντρο ιδιαίτερα χάρη στις στενές σχέσεις που ανέπτυξαν κατά τη διάρκεια των αιώνων οι Μοσχοπολίτες με τη Δυτική Ευρώπη (Βιέννη, Τεργέστη, Ρώμη), καθώς και με την Κωνσταντινούπολη, τη Σόφια, το Βελιγράδι και το Βουκουρέστι.

Το 1720 ιδρύθηκε από τον Γρηγόριο Κωνσταντινίδη ή Μοσχοπολίτη τυπογραφείο. Στο γεγονός τούτο γίνε-

ται ιδιαίτερη μνεία, γιατί το τυπογραφείο της Μοσχόπολεως ήταν το μοναδικό σε όλη την Ελλάδα, αν εξαιρέσουμε εκείνο της Κωνσταντινουπόλεως που ίδρυσε το 1627 ο πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις.

Η συρροή πολλών Ηπειρωτών από τις νότιες επαρχίες συνέβαλε, ώστε η Μοσχόπολη να αποδειχθεί σε μεγάλο πνευματικό κέντρο του ελληνισμού. Από το 17ο αιώνα λειτουργούν διάφορα σχολεία, στις αρχές, όμως, του 18ου αιώνα ιδρύθηκε το περίφημο «Ελληνικό Φροντιστήριο». Το 1744 μετονομάστηκε σε «Νέα Ακαδημία» και λειτούργησε σε μεγαλοπρεπές κτίριο που έχτισε για το σκοπό αυτό ο μητροπολίτης Ιωσήφ, στο οποίο στεγάστηκε μεγάλη βιβλιοθήκη, εμπλουτισμένη με πολύτιμα χειρόγραφα και σειρές Ελλήνων συγγραφέων που τυπώνονταν στο τυπογραφείο της Μοσχόπολης.

Η προσφορά της πνευματικής Μοσχόπολης στην εμφάνιση του Γένους ήταν σημαντική. Στη «Νέα Ακαδημία» φοίτησαν και δίδαξαν διακεκριμένοι Έλληνες φιλόσοφοι και ψυχολόγοι, καθώς και επιστήμονες των θετικών επιστημών, όπως ο Γρηγόριος Βοσκοπολίτης, ο Σεβαστός Λεοντιάδης, ο Ιωάννης Χαλκές κ.ά.

Η πρόκληση της μεγάλης οικονομικής ακμής της Μοσχόπολης προκάλεσε αισθήματα φθόνου σε γειτονικές άτακτες αλβανικές φάρες, κι έτσι το 1769 με σκοπό τη λαφυραγώγησή της επιτέθηκαν ξαφνικά και επί μία ολόκληρη εβδομάδα τη λεηλατούσαν και την παρέδωσαν στη φωτιά.

Έτσι έσβησε η λαμπρή περίοδος της καλλιέργειας του ελληνισμού και του ευρωπαϊκού πνεύματος, οι δε κάτοικοί της κατέφυγαν στις γύρω πόλεις, καθώς και σε πολλές ευρωπαϊκές, όπως ο Σ. Σίνας, παππούς του μεγάλου εθνικού ευεργέτη Σίμωνα Σίνα, ιδρυτή της Ακαδημίας Αθηνών και του Αστεροσκοπίου της Αθήνας.

ΚΟΡΥΤΣΑ

Από το 1769 εμφανίζεται η Κορυτσά να συναγωνίζεται τα Ιωάννινα στην πνευματική ανάπτυξη. Τη χρονιά αυτή οι Αλβανοί πυρπόλησαν και λεηλάτησαν την ανθηρή από κάθε άποψη, όπως προαναφέρθηκε, γειτονική Μοσχόπολη.

Το μεγαλύτερο μέρος των κατοίκων της Μοσχόπολης κατέφυγε στην Κορυτσά, όπου μετέφεραν την πλούσια πνευματική τους παράδοση και τη μεγάλη τους εμπορική πείρα. Έτσι, η Κορυτσά σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα εξελίχθηκε σε μεγάλο πνευματικό κέντρο και αναδεικνύεται σε πατρίδα των λογίων.

Από το 1724 λειτουργούσε στην Κορυτσά το Μεγάλο Ελληνικό Σχολείο. Το περίφημο Γυμνάσιό της ιδρύθηκε το 1843 και είχε μια αξιόλογη βιβλιοθήκη, κυρίως όμως φημιζόταν για τα εκπαιδευτικά του εργαστήρια, στη Φυσική, Χημεία κ.λπ. Επίσης το γυμνάσιο της Κορυτσάς, κληροδότημα του ευεργέτη Ιωάννη Μπέγκα. Το κληροδότημα δε του Αναστασίου Αβραμίδα συντηρούσε δύο σχολαρχεία.

Το 1840 ιδρύθηκε και λειτούργησε και πολύ μετά το 1882 παρθεναγωγείο. Η πνευματική ανάπτυξη και της ευρύτερης περιοχής Κορυτσάς πριν και μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν τόσο μεγάλη, ώστε να λειτουργούν 65 δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων με περίπου 6.000 μαθητές, των οποίων τη λειτουργία χρηματοδοτούσαν οι ίδιες οι κοινότητες.

Η σύντομη αυτή ανασκόπηση της πνευματικής ιστορίας της Ηπείρου μαρτυρεί την ελληνικότητά της, οι κάτοικοι της οποίας στην ιστορική και πνευματική της δράση καθ' όλη τη διάρκεια της τουρκοκρατίας δεν αντιστάθηκαν μόνο αποκλειστικά ως Έλληνες, αλλά το κυριότερο ανέπτυξαν μια σημαντική επιθετική πνευματική δραστηριότητα που στήριξε τον ελληνισμό και εκτός των ηπειρωτικών ορίων καθ' όλη τη διάρκεια

του ελληνικού μεσαίωνα, τη μακρά εκείνη περίοδο κατά την οποία συνθλιβόταν αλλού η ελληνική εθνική συνείδηση από την τουρκική καταπίεση.

Τα πολυάριθμα σχολεία, τα σχολαρχεία, τα παρθεναγωγεία, τα φροντιστήρια, οι σχολές, οι Ακαδημίες της Ηπείρου κλ.π. αποτελούν «την σφραγίδα των μερών αυτών» γράφει ο Cries Velly Cirrodennisme hellenique, Paris 1913, σελ. 22.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Οι αλβανικές διεκδικήσεις εις βάρος της Ηπείρου κατά τη διάρκεια της ιταλογερμανικής κατοχής

Το ανύπαρκτο θέμα της «Τσαμουριάς» που πρόσφατα ανακίνησε ξανά η αλβανική προπαγάνδα αποτελεί μαζί με το «Βορειοηπειρωτικό» τα δύο σοβαρά θέματα τριβής που δηλητηριάζουν τις σχέσεις των δύο χωρών.

Το «Βορειοηπειρωτικό» θα παρουσιαστεί στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο. Στο μελέτημα που ακολουθεί σχετικά με το «Τσάμικο» θεώρησα χρήσιμο τα στοιχεία να παρατεθούν, αξιολογηθούν και εκτιμηθούν συνολικά και όχι με βάση τα σημερινά εθνολογικά δεδομένα στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου και όπως αυτά διαμορφώθηκαν από το 1945 και μετά —αφού ούτως ή άλλως δεν αμφισβητούνται σήμερα φανερά— αλλά να προβληθούν με βάση το εθνολογικό status και την εικόνα του ηπειρωτικού χώρου το 1944-45, τελευταίες μέρες της ιταλογερμανικής κατοχής στην Ήπειρο, αφού στα δεδομένα της εποχής εκείνης στηρίζονται οι σημερινοί αλβανικοί ισχυρισμοί.

Την εποχή εκείνη ζούσε στα Γιάννινα ο γνωστός για το επιστημονικό του κύρος γυμνασιάρχης της περίφημης Ζωσιμαίας Σχολής Χρήστος Σούλης. Το 1941 υπέβαλε στις ιταλικές Αρχές κατοχής, καθώς και το 1944 στις γερμανικές Αρχές, ένα θαρρετό υπόμνημα για την

εθνολογική σύσταση της Ηπείρου. Ήταν η εποχή που η ιταλική πολιτική ευνοούσε ή προετοίμαζε μέσα στο πλαίσιο των σχεδιασμών του Άξονα την υπαγωγή ολόκληρης της Ηπείρου στην Αλβανία.

Η αδιαμφισβήτητη ιστορική και επιστημονική αξία του ντοκουμέντου αυτού, εκτός του ότι διαλύει σκόπιμες συγχύσεις ή συγχύσεις άγνοιας, ίσως τότε είχε και πρακτική αξία.

Με τη μικρή μελέτη που ακολουθεί και με βάση τα στοιχεία του υπομνήματος του Χρ. Σούλη θα επιχειρηθεί μια πρώτη «εκκαθάριση» της εικόνας.

Όπως προαναφέρθηκε, το 1430 κατέκτησαν την Ηπειρο οι Τούρκοι, αλλά μολονότι παρέμειναν σε αυτήν 500 έτη και αυτοί ελάχιστα επέδρασαν στην εθνολογική σύσταση της Ηπείρου.

Συνεπεία των επιδρομών αυτών η αρχαία αμιγής εθνολογική σύσταση της Ηπείρου υπέστη κάποια μεταβολή και έτσι το 1944 στην Ηπειρο εκτός των Ελλήνων κατοικούσαν Αλβανοί, Κουτσόβλαχοι, Εβραίοι και Τούρκοι.

Για τους Τούρκους και Εβραίους κατοίκους της Ηπείρου δεν θα κάνουμε λόγο γιατί οι Τούρκοι, ούτως ή άλλως ελάχιστοι, έφυγαν στη Μικρά Ασία το 1946, μετά τη συνθήκη «Περί ανταλλαγής» οι δε Εβραίοι είχαν τη γνωστή τύχη από τις γερμανικές Αρχές κατοχής.

Έτσι, θα εξετάσουμε δύο «ξένες» εθνότητες που κατοικούσαν το 1944, λίγες μέρες πριν την απελευθέρωση, στην Ηπειρο: τους Αλβανούς και τους Κουτσόβλαχους.

Εδώ επιβάλλεται να διευκρινιστεί ότι ο Χρ. Σούλης στο υπόμνημά του αυτό χαρακτηρίζει ως «ξένη» εθνότητα και τους Κουτσόβλαχους της Ηπείρου, παρά το γεγονός ότι οι σημαντικότεροι σύγχρονοι εθνολόγοι προβάλλουν ισχυρά επιχειρήματα για τη στενή φυλετική σχέση των Βλάχων με τους Έλληνες.

Προφανώς επηρεασμένος από τις γνωστές σε εκείνον συγκεκριμένες κινήσεις των Ιταλών για τη δημιουργία του γνωστού «Κράτους των Κουτσόβλαχων της Πίνδου» την περίοδο της κατοχής, προχώρησε σε διαχωρισμό φυλετικό με σκοπό να προβάλλει το μικρό αριθμό των Βλάχων στο συνολικό ποσοστό του πληθυσμού της Ηπείρου.

1. Αλβανοί-Τσάμηδες

Οι Αλβανοί της Ηπείρου, Τσάμηδες αποκαλούμενοι κατά τη δική τους διάλεκτο, κατοικούσαν στα δυτικά της Ηπείρου και είχαν κέντρα το Φιλιάτι, το Μαργαριτι, την Παραμυθιά και την Ηγουμενίτσα. Παλαιότερα ήταν χριστιανοί, αλλά μετά την επανάσταση κατά των Τούρκων, που έγινε στην Ήπειρο το 1611 από το Παραμυθιώτη Διονύσιο τον Σκυλόσοφο, εξισλαμίσθηκαν διά της βίας. Απόδειξη του εξισλαμισμού αυτού είναι ότι πολλοί Τσάμηδες είχαν μέχρι τότε ακόμη ονόματα ελληνικά, όπως Ντέμης (Δημήτριος), Λάμτσης (Χαράλαμπος), Πέτσος (Πέτρος) και επώνυμα όπως Ν. Ντίνος, Μ. Πρόνιος, Αβδούλ Μανόπουλος κ.λπ. Σε μερικά μάλιστα χωριά υπήρχαν ακόμα την περίοδο της κατοχής συγγένειες μεταξύ μερικών Τσάμηδων και χριστιανών, οι οποίοι ήταν εξισλαμισθέντες Έλληνες με επίκτητη αλβανική συνείδηση.

Όπως αναφέρει ο Χ. Σούλης, η εθνικότητα των Αλβανών της Ηπείρου δεν ήταν καθορισμένη και οι ίδιοι θεωρούσαν εαυτούς Τούρκους. Για αυτό κατά το 1926 ύστερα από τη Συνθήκη με την Τουρκία περί «ανταλλαγής των πληθυσμών» επρόκειτο να αναχωρήσουνε αυθόρμητα όλοι για την Τουρκία, επειδή, όμως, ήταν ιστορικά βεβαιωμένο ότι αυτοί προέρχονταν από χριστιανούς εκμουσουλμανισθέντες, η ελληνική κυβέρνηση (δικτατορία Πάγκαλου) δέχθηκε να παραμείνουν

στην Ελλάδα. Αυτοί, καθ' όλο το διάστημα από την απελευθέρωση της Ηπείρου το 1913 και μετά, απολάμβαναν όλα τα δικαιώματά τους και καμιά βία δεν ασκήθηκε εις βάρος τους. Παρ' όλα αυτά η αλβανική και ιταλική προπαγάνδα από το 1913 και μετά τους ξεσήκωνε με διάφορα μέσα και υποσχέσεις και προσπαθούσε συστηματικά να τους εμφανίσει ως καταπιεζόμενους από την ελληνική πολιτεία και ως υπόδουλους στην Ελλάδα. Μεγάλη αφορμή σε αυτό έδωσε η απαλλοτρίωση των μεγάλων κτημάτων των μπέηδων γαιοκτημόνων της Θεσπρωτίας, αλλά για το γεγονός αυτό δεν έπρεπε να γίνει εκμετάλλευση του ζητήματος αυτού, διότι δεν απαλλοτριώθηκαν μόνο τα κτήματα που ανήκαν στους Αλβανούς γαιοκτήμονες και όπως αποζημιώθηκαν οι Έλληνες το ίδιο αποζημιώθηκαν και οι Αλβανοί τσιφλικάδες.

Δεν έγινε μόνο δυστυχώς εκμετάλλευση του ζητήματος αυτού από την προπαγάνδα, αλλά προβάλλετο ότι η Ήπειρος ολόκληρη κατοικούνταν από Αλβανούς μέχρι την Πρέβεζα, κατ' άλλους δε και μέχρι την Πάτρα. Δεν δίστασαν, επίσης, η αλβανική και η ιταλική προπαγάνδα να εκδώσουν και χάρτες που παρουσίαζαν ως Αλβανία ολόκληρη την Ήπειρο και ολόκληρη τη Βορειοδυτική Ελλάδα μέχρι την Πάτρα.

Με βάση τα στοιχεία του ιστορικού υπομνήματος του Χρήστου Σούλη που διασταυρώνονται και με άλλα υπάρχοντα επίσημα στοιχεία θα προσπαθήσουμε παρακάτω να δώσουμε μια ακριβή στατιστική εικόνα των Αλβανών που κατοικούσαν τότε στην Ήπειρο και να καθορίσουμε με ακρίβεια τα στενά όρια μέσα στα οποία κατοικούσε και κινούνταν η μειονότητα αυτή.

Η Ήπειρος το 1940 ήταν διαιρεμένη σε 4 νομούς και κατοικούνταν από 350.000 κατοίκους ως εξής:

Νομός Ιωαννίνων: κάτοικοι 150.000

Νομός Άρτας: κάτοικοι 60.000

Νομός Πρεβέζης: κάτοικοι 70.000

Νομός Θεσπρωτίας: κάτοικοι 70.000

Από αυτούς οι κάτοικοι του νομού Ιωαννίνων, εκτός από τους ελάχιστους Κουτσόβλαχους, όπως παρακάτω θα δούμε, ήταν όλοι Έλληνες. Οι κάτοικοι των νομών Άρτης και Πρεβέζης ήταν αμιγείς Έλληνες, οι δε του νομού Θεσπρωτίας Έλληνες κατά συντριπτική πλειοψηφία εκτός της μικρής αλβανικής μειονότητας. Παραθέτουμε παρακάτω ακριβή και επίσημα στατιστικά στοιχεία από την επίσημη απογραφή του 1928 των Αλβανών που κατοικούσαν στο νομό Θεσπρωτίας της Ηπείρου. Διευκρινίζουμε ότι στους πίνακες που θα ακολουθήσουν δεν αναφέρονται τα ελληνικά χωριά του νομού Θεσπρωτίας παρά μόνο τα ελάχιστα εκείνα που κατοικούνταν αμιγώς από Αλβανούς ή τα μεικτά χωριά.

Πίνακας Α1 των Κοινοτήτων του νομού Θεσπρωτίας που κατοικούνταν αμιγώς από Αλβανούς - Τσάμηδες

Α. Επαρχία Φιλιατών (Σ.Σ.: Τότε περιλάμβανε και τη σημερινή επαρχία Θυάμιδος).

1. Αετός (πρ. Πιτσάρι)	κάτοικοι 371
2. Αργυρότοπος (πρ. Αρβενίτσα)	» 406
3. Βράχωνα	» 352
4. Βρυσάλλα	» 520
5. Δραμέση	» 224
6. Ελώια (πρ. Καλπάκι)	» 357
7. Κούτσι (Ηγουμενίτσης)	» 289
8. Κίντσικα	» 612
9. Λιόψη	» 644
10. Μακροχώρα (πρ. Γκλουμπουτσάρι)	» 144
11. Μούρτος	» 679
12. Μύλοι (πρ. Σκέφαρη)	» 551
13. Νουνεσάτι	» 251
14. Ντόλιανη	» 297
15. Παραπόταμος (πρ. Βάρφανη)	» 841
16. Ρίζιανη	» 217

«ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

17. Σαλίτσα	κάτοικοι	527
18. Σαράτι	»	196
19. Σεϊνμέριζα	»	123
20. Σκλιάβι	»	193
21. Σκορπιώνας	»	223
22. Σολοπιά	»	266
23. Σπάταρη	»	493
24. Φασκομηλιά (πρ. Νέστα)	»	356

Σύνολο » 9.142

B. Επαρχία Μαργαριτίου

25. Καταβόθρα (πρ. Λιγοράτι)	κάτοικοι	543
26. Παλιόκαστρον (πρ. Βράστοβον)	»	154
27. Μαζαρακιά	»	1.209
28. Κουρτέσι	»	482

Σύνολο » 2.388

Πίνακας Β1 των κοινοτήτων του Νομού Θεσπρωτίας που κατοικούνταν από Έλληνες και Αλβανούς

A. Επαρχία Φιλιατών

1) Άγιος Βλάσιος	Έλληνες	369	Αλβανοί	290	Σύνολο	659
2) Άνω Παλιοκλήσι	»	132	»	118	»	250
3) Γραικοχώρι	»	205	»	730	»	935
4) Ηγουμενίτσα	»	414	»	150	»	564
5) Καστρά	»	940	»	—	»	940
6) Μαυρούδι	»	175	»	87	»	262
7) Παλαιοχώρι	»	310	»	93	»	403
8) Πηγαδούλια	»	124	»	60	»	184
9) Πλαταριά	»	150	»	107	»	257
10) Φιλιάτες	»	1.700	»	541	»	2.241

Σύνολο » 4.129 » 1.886 » 6.015

B. Επαρχία Παραμυθιάς

11) Παραμυθιά	Έλληνες	1.100	Αλβανοί	1.290	Σύνολο	2.390
12) Δράγανη	»	60	»	389	»	449
13) Δραγουμή	»	648	»	337	»	1.025
14) Νεοχώρι	»	207	»	167	»	374
15) Γκρίκα	»	182	»	95	»	277

Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

16) Καρβουνάρι	Έλληνες 100	Αλβανοί 448	Σύνολο 548
----------------	-------------	-------------	------------

Σύνολον	» 2.297	» 2.776	» 5.063
---------	---------	---------	---------

Γ. Επαρχία Μαργαριτίου

17) Μαργαρίτι	Έλληνες 200	Αλβανοί 1.512	Σύν. 1.712
---------------	-------------	---------------	------------

18) Καρτέριζα	» 150	» 214	» 364
---------------	-------	-------	-------

19) Πέρδικα (πρ. Αρπίτσα)	» 250	» 1.161	» 1.411
---------------------------	-------	---------	---------

20) Πάργα	» 1.350	» 146	» 1.496
-----------	---------	-------	---------

Σύνολο	» 1.950	» 3.033	» 4.983
--------	---------	---------	---------

Κάνοντας ανακεφαλαίωση στους παρακάτω πίνακες έχουμε συνολικά τους εξής Αλβανούς - Τσάμηδες που κατοικούσαν στην Ηπειρο:

A) Σε αμιγείς κοινότητες:

1) Επαρχία Φιλιατών	9.142
---------------------	-------

2) Επαρχία Μαργαριτίου	2.388
------------------------	-------

Σύνολο	11.530
--------	--------

B) σε μικτές κοινότητες:

1) Επαρχία Φιλιατών	1.886
---------------------	-------

2) Επαρχία Παραμυθιάς	2.766
-----------------------	-------

3) Επαρχία Μαργαριτίου	3.133
------------------------	-------

Σύνολο	7.785
--------	-------

Γενικό Σύνολο	19.315
---------------	--------

Από τα παραπάνω καταφαίνεται ότι οι Αλβανοί που κατοικούσαν στο νομό Θεσπρωτίας της Ηπείρου ανήρχοντο στις 19.315 έναντι 70.000 του συνόλου του νομού και 350.000 κατοίκων ολοκλήρου της Ηπείρου και αποτελούσαν ασήμαντη μειονότητα με αναλογία 5% σε ολόκληρο το πληθυσμό της Ηπείρου.

Γράφει επί λέξει ο Χρήστος Σούλης στο υπόμνημά του προς τις ιταλογερμανικές Αρχές κατοχής «...Εκ των ανωτέρω καταφαίνεται πόσον αδικαιολόγητοι είναι αι φωνασκίαι και αι προσπάθειαι της αλβανικής και ιταλι-

κής προπαγάνδας, αίτινες και επιζητούν να παραστήσουν την Ήπειρον ως αλβανική χώρα και πόσον κακώς υπηρεσίας προσφέρουν εις τους Αλβανούς της Ηπείρου, τους Τσάμηδες, προσπαθώντας να ενσπείρουν την διχόνοια μεταξύ αυτών και των Ελλήνων...».

Βεβαίως ο συγγραφέας του υπομνήματος εγνώριζε πολύ καλά ότι την εποχή που το συνέτασσε οι Τσάμηδες της Θεσπρωτίας σε συνεργασία με τον ιταλικό και γερμανικό στρατό κατοχής είχαν ξεκινήσει έναν απηνή διωγμό εις βάρος του ελληνικού στοιχείου με δολοφονίες Ελλήνων Θεσπρωτών, λεηλασίες περιουσιών, εμπρησμούς κ.λπ. και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, οι δυνάμεις κατοχής προέτρεψαν και καθοδήγησαν τη μικρή αυτή μειονότητα να συγκροτήσει ακόμα και «κυβέρνηση των Τσάμηδων της Θεσπρωτίας» με «πρόεδρο της κυβέρνησης» τον περιβόητο Μ. Ντίνο, η οποία συγκράτησε και επέβαλε αλβανική διοίκηση κατά τη διάρκεια της κατοχής και καθοδηγούσε την περίφημη νεολαία των Τσάμηδων «Μιλιτσία» και τα συγκροτημένα ενοπλα τμήματα, εναντίον του ελληνικού πληθυσμού.

Μετά την κατάρρευση της Ιταλίας το 1943 οι Αλβανοί συνεχίζουν τον πόλεμο κατά των Ελλήνων και κατά των συμμάχων. Αφού ο στρατός τους, ως ιταλικός στρατός, διαλύθη, οργάνωσαν εθνικιστικές ομάδες, τις περιφημες «Μπαλ Κομπετάρ», και μέσα από αυτές συνεργάζονται πλέον με τους Γερμανούς κατά των συμμάχων.

Στα Ιωάννινα συγκροτούν ειδικό σώμα με γερμανική στολή. Σε αυτό συμμετέχουν και Αλβανοί Τσάμηδες ως αδελφοί Αλβανοί. Από κοινού συνέχισαν τους απηνείς διωγμούς στη Θεσπρωτία και τη Β. Ήπειρο. Το επίσημο όργανο της φιλογερμανικής κυβέρνησης των Τιράνων ομολογεί με περηφάνια ότι η συνεργασία αυτή Γερμανών - Αλβανών - Αλβανοτσάμηδων προκάλεσε τον εμπρησμό 25.000 σπιτιών και δημιούργησε 100.000 αστέγους κατά τις επιχειρήσεις του Φεβρουαρίου του 1944 (εφημερίς «Bashikimi Kombit 14/3/1944).

Μετά την απελευθέρωση, οπότε εγκαταστάθηκαν στη Θεσπρωτία οι ελληνικές Αρχές (Μάρτιος 1945), κινήθηκε η διαδικασία υποβολής μηνύσεων από ιδιώτες από τις υπηρεσίες ασφαλείας κατά πολυάριθμων μουσουλμάνων Τσάμηδων για όλες τις αδικοπραξίες τους κατά την περίοδο της κατοχής, καθώς και για συνεργασία με τον εχθρό, ως δοσιλόγων.

Το Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων Ιωαννίνων, με την υπ. αριθ. 344/23/5/1945 απόφασή του καταδίκασε ερήμην 1.930 μουσουλμάνους Τσάμηδες, πολλούς από τους οποίους με την ποινή του θανάτου.

Η ακίνητη περιουσία των Αλβανών-Τσάμηδων έχει απαλλοτριωθεί από το ελληνικό Δημόσιο. Σύμφωνα με το Β.Δ. 2185/52 καθώς και με το ν. 2781/54 η αγροτική τους περιουσία, ως γεωργικοί και κτηνοτροφικοί κλήροι, παραχωρήθηκε σε ακτήμονες, η δε αστική τους περιουσία στις πόλεις και τα μεγάλα χωριά εκποιήθηκε απευθείας ή με δημοπρασίες σε άστεγους.

Έτσι, έκλεισε οριστικά το κεφάλαιο αυτό που ταλάνισε για μεγάλο χρονικό διάστημα μια περιοχή.

Σήμερα στη Θεσπρωτία δεν ζει κανένας Αλβανός Τσάμης.

2. Οι Κουτσόβλαχοι

Οι Κουτσόβλαχοι ή Βλάχοι, οι καλούμενοι από τη δική τους διάλεκτο και Αρωμόνοι, κατοικούσαν στις Β.Α. πλευρές της Ηπείρου και κυρίως στις περιοχές της Πίνδου. Δυστυχώς, η επιστήμη αναφέρει ο Χρ. Σούλης δεν κατόρθωσε να απαλλαγεί από την προπαγανδιστική προδιάθεση και να καταγράψει την αλήθεια γύρω από το ζήτημα της καταγωγής των Κουτσόβλαχων, γι' αυτό όλοι, σχεδόν, οι μελετήσαντες το ζήτημα αυτό δεν συμφωνούν σχετικά με την καταγωγή του Κουτσόβλαχων, φαίνεται και από το γεγονός ότι ο μεγάλος ιστορικός

της Ρουμανίας ΞΕΝΟΠΟΛ είπε ότι οι Κουτσόβλαχοι είναι «εθνολογικό αίνιγμα». Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι οι Κουτσόβλαχοι της Ηπείρου και όλης της Ελλάδας, παρ' όλη την προπαγάνδα που ασκούσαν οι Ρουμάνοι και οι Ιταλοί την περίοδο εκείνη, θεωρούσαν τους εαυτούς τους, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, Έλληνες. Είναι έμποροι, επιστήμονες, κτηνοτρόφοι και γεωργοί και πάντοτε πήραν ενεργό μέρος στην ελληνική ζωή χωρίς να εκδηλώσουν ποτέ δείγματα αλλοφυλίας, γι' αυτό και οι Έλληνες πάντοτε τους θεωρούσαν ομοφύλους τους, δίγλωσσους.

Παρακάτω παρουσιάζεται πίνακας του Κουτσοβλάχων της Ηπείρου κατά κοινότητα, σύμφωνα με την απογραφή του 1928:

1) Αετομηλίτσα (πρ. Δέντσικον)	κατ. 151
2) Φούρκα	» 44
3) Δίστρατον (πρ. Βρυάζα)	» 669
4) Αρματα (πρ. Αρμάτοβον)	» 198
5) Παλιοσέλι	» 403
6) Πάδες	» 344
7) Βρυσοχώρι (πρ. Λεσινίτσα)	» 330
8) Λάιστα	» 450
9) Βωβούσα	» 387
10) Ηλιοχώρι (πρ. Λεσινίτσα)	» 164
11) Ελατοχώρι (πρ. Τσερνέσι)	» 196
12) Γραβενήτι	» 676
13) Μέτσοβον	» 2.156
14) Ανήλιον (Μετσόβου)	» 441
15) Βουτονόσι	» 200
16) Συρράκον	» 244
17) Καλαρρίται	» 484
18) Παλαιοχώριον (Συρράκου)	» 457
19) Ματσούκι	» 406
20) Βαθύπεδον (πρ. Προσβάλα)	» 181
21) Κεφαλόβρυσον (πρ. Μετζητιέ)	» 468

Κουτσόβλαχοι εγκατεστημένοι στα Ιωάννινα, Άρτα, Πρέβεζα 2.000. Σύνολο 11.447 λαμβανομένου υπόψη ότι

ολόκληρος ο πληθυσμός της Ηπείρου ανήρχετο την περίοδο εκείνην σε 350.000, οι Κουτσόβλαχοι αποτελούσαν ποσοστό 3%

Παρά τις κατά καιρούς διχαστικές προσπάθειες, σήμερα οι βλαχικής καταγωγής Ηπειρώτες αποτελούν ένα από τα πλέον δημιουργικά και ζωντανά στοιχεία της ελληνικής κοινωνικοπολιτικής ζωής και είναι φορείς αδαμάστου ελληνισμού.

δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Η δημιουργία του βορειοηπειρωτικού ζητήματος

1. Η ιταλοαυστριακή αντίθεση

Η διάσπαση του ενιαίου της Ηπείρου και η διάκριση σε Νότιο και Βόρειο Ήπειρο αρχίζει για πρώτη φορά με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας το 1913, οπότε και το βόρειο τμήμα της Ηπείρου προσκυρώθηκε στην Αλβανία.

Πολλοί είναι οι ιστορικοί εκείνοι που πιστεύουν ότι η Ιταλία αντιμετώπιζε την προσάρτηση της Β. Ηπείρου στην Ελλάδα ως στοιχείο που θα οδηγούσε στην εγκατάλειψη των προσδοκιών της και των στόχων της που είχαν αρχίσει να διαμορφώνονται από το 19ο αιώνα, όταν έχασε την Τύνιδα και έσβησαν οι οραματισμοί της για τον έλεγχο του Μαρόκου. Η Αυστρία, όμως, προηγήθηκε της Ιταλίας. Οι βλέψεις της στην περιοχή της σημερινής Αλβανίας χρονολογούνται από την εποχή της συνάψεως της Συνθήκης του Κάρλοβιτς με την Τουρκία το 1689 και του Βελιγραδίου του 1739, όπου της αναγνωρίστηκε το δικαίωμα προστασίας των καθολικών της Αλβανίας.

Αλλά μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η Αυστρία έπαψε να αποτελεί μεγάλη δύναμη και η Ιταλία τη διαδέχτηκε στις βλέψεις της για τον έλεγχο της Αδριατικής και της Βαλκανικής χερσονήσου. Το ενδιαφέρον της

Σερβίας για την περιοχή της Αλβανίας άρχισε να εκδηλώνεται πολύ αργότερα και συγκεκριμένα από τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα.

Τέλος, η Ελλάδα άρχισε να επιδεικνύει έμπρακτα το ενδιαφέρον της για τη Βόρειο Ήπειρο από το 1912-13 όταν απελευθερώθηκαν τα Γιάννινα.

Την προσπάθεια της Ελλάδας για την ενσωμάτωση της Β. Ηπείρου υπέβλεπε η Ιταλία από την αρχή. Ο πρώτος λόγος ήταν ότι επιδίωκε να παραμείνει ελεύθερο το στενό της Κέρκυρας και δεύτερον επιδείκνυε έντονο ενδιαφέρον για την Αυλώνα, την οποία εθεωρούσε Πύλη της Αδριατικής.

Από τη Σερβία η Ιταλία δεν αντιμετώπιζε ιδιαίτερους φόβους, διότι οι σερβικές βλέψεις εντοπίζοντο κυρίως προς το βόρειο χώρο της Αδριατικής, όπου, όμως, τα σερβικά συμφέροντα συγκρούονταν με εκείνα της Αυστρίας. Το γεγονός τούτο της σερβοαυστριακής σύγκρουσης ευνοούσε τις ιταλικές επιδιώξεις, διότι έτσι καθιστούσε την Αυστρία κατ' ανάγκην σύμμαχό της στην αντίδρασή της κατά της Ελλάδος και ταυτόχρονα διατηρείτο κάποια ισορροπία στο ζήτημα της Αδριατικής μεταξύ των δύο αυτών μεγάλων δυνάμεων.

Η ανάγκη για τον από κοινού έλεγχο της Αδριατικής διαπιστώθηκε από την Ιταλία και την Αυστρία πολύ πριν ακόμη εμφανιστεί η Ελλάδα να εκδηλώνει το ενδιαφέρον της για τη Β. Ήπειρο. Από το 1904 στην Αβασία και αργότερα το 1906, το 1907, το 1910, 1912 και 1914 έγιναν συστηματικές προσπάθειες συνεννόησης και συνεργασίας μεταξύ τους, ώστε στην ενδεχόμενη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας στο χώρο της Βαλκανικής οι δύο αυτές δυνάμεις να υποστήριζαν την ίδρυση αλβανικού κράτους, προκειμένου να διατηρήσουν την ισορροπία στην Αδριατική.

Αποτέλεσμα της ιταλοαυστριακής συνεργασίας ήταν η παρεμπόδιση των Σέρβων από τους Αυστριακούς, προκειμένου αυτοί να προχωρήσουν το 1913 στην κατάλη-

ψη του Δυρραχίου και ταυτόχρονα η εκ μέρους της Ιταλίας παρεμπόδιση της Ελλάδας, προκειμένου να καταλάβει την Αυλώνα, προς την οποία εβάδιζαν αμέσως μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων τα ελληνικά στρατεύματα.

Στη Φλωρεντία, όπου υπεγράφη το Πρωτόκολλο την 17/12/1913, υπέρ της Ελλάδας τάχθηκαν μόνο η Ρωσία και η Γαλλία, η δε Γερμανία αρχικά τηρούσε στάση φαινομενικά αμερόληπτη, στο τέλος, όμως, συντάχθηκε με τις ανθελληνικές θέσεις της Ιταλίας και της Αυστρίας. Η Αγγλία κράτησε στάσεις συμβιβασμού των αντετιθέμενων απόψεων, αρχικά, αλλά, για λόγους πολιτικής σκοπιμότητας και κυρίως διότι δεν ήθελε να δώσει αφορμή παρεξηγήσεων, συντάχθηκε και αυτή τελικά με τις απόψεις της Ιταλίας, Αυστρίας και Γερμανίας.

Δεν είναι υπερβολή, λοιπόν, να ισχυριστούμε ότι ο τεμαχισμός της Ηπείρου σε Βόρειο και Νότιο Ήπειρο και η παραχώρηση της Β. Ηπείρου στην Αλβανία ήταν αποτέλεσμα της σύμπτωσης των συμφερόντων της Ιταλίας και της Αυστρίας, αλλά και της ανάγκης να βρεθεί ισορροπία στις αντιθέσεις των δύο αυτών χωρών. Βεβαίως στον τεμαχισμό αυτό της Ηπείρου μπορεί να προστεθεί και ως σοβαρός λόγος οι έντονες ανησυχίες της Ιταλίας την εποχή εκείνη από την επέκταση της Ελλάδας προς βορράν (Μακεδονία-Θράκη), όπως αυτό προκύπτει από σχετικές εκτιμήσεις του γαλλικού υπουργείου των Εξωτερικών που περιέχονται στον έβδομο τόμο των Διπλωματικών Πρακτικών (1934).

2. Η αλβανική πολιτική στη Β. Ήπειρο

Η Αλβανία αμέσως από τη σύστασή της ως κράτους (1912-13) έστρεψε την προσοχή της προς τον ελληνικό πληθυσμό της Β. Ηπείρου, επιζητώντας την αφομοίωσή

του, ώστε να απομακρυνθούν κάθε μελλοντικοί κίνδυνοι αξιώσεων από την Ελλάδα.

Ο καθολικός πληθυσμός των Μιρδιτών δεν προκαλούσε φόβο στους Αλβανούς. Προς τους Σέρβους δεν μπορούσε να στραφεί λόγω θρησκευτικής αντιθέσεως. Προς τους Ιταλούς είχαν συμπάθειες οι καθολικοί, αλλά με αυτούς τους χώριζε η θάλασσα ώστε να μην γεννάται ιδιαίτερη ανησυχία.

Γι' αυτούς τους λόγους η Αλβανία αμέσως μετά την απελευθέρωσή της στράφηκε προς τη Β. Ήπειρο.

Για την επιτυχία του σκοπού της στόχευε με συγκεκριμένες πράξεις κατά των δύο κυρίως οχυρών της διατηρήσεως του ελληνισμού: της Εκκλησίας και της Παιδείας.

Εκκλησία

Την 29η Ιουλίου 1921 η Πρεσβευτική Διασκεψη των Παρισίων παραχωρεί, όπως αναφέραμε, τη Β. Ήπειρο στην Αλβανία, χωρίς καμία εγγύηση για τον ελληνικό πληθυσμό της Β. Ηπείρου, επιζητώντας την αφομοίωσή του, ώστε να απομακρυνθούν κάθε μελλοντικοί κίνδυνοι αξιώσεων από την Ελλάδα.

Με τη βοήθεια της Ιταλίας, η Αλβανία ως κράτος ανεξάρτητο κρούει τη θύρα της Κοινωνίας των Εθνών για να γίνει μέλος της. Της ζητήθηκε δήλωση σεβασμού των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας, την οποία η Αλβανία χορηγεί στις 2/10/1921 διά του αντιπροσώπου της στη Γενεύη Φαν Νόλι, μεγάλη αλβανική προσωπικότητα και αργότερα πρωθυπουργός (1924).

Δίνει, όμως, τη δήλωση σεβασμού με υποκρισία γιατί όχι μόνο δεν τήρησε τις ρητές υποχρεώσεις της, αλλά δεν σεβάστηκε τα σχετικά με τις μειονότητες διεθνή νόμιμα.

Έτσι, ενώ στην ΚΤΕ υπέγραφε δήλωση σεβασμού των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, στην Αλβανία εξόριζε

τους μητροπολίτες Αργυροκάστρου Βασίλειο και Κορυτσάς Ιάκωβο και οργάνωσε τη σύγκληση συνεδρίου ορθοδόξων από ιερείς και λαϊκούς κατώτερης μόρφωσης, χωρίς τη γνώμη των κανονικών μητροπολιτών και χωρίς την άδεια του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Στο Συνέδριο αυτό, που συγκλήθηκε στην Κορυτσά το 1922, ανακηρύχθηκε η ορθόδοξη ελληνική Εκκλησία της Αλβανίας Αυτοκέφαλος.

Τον επόμενο χρόνο συνήλθε στο Μπεράτι άλλο συνέδριο, το οποίο εξέλεξε προσωρινό αρχηγό της Εκκλησίας των Ελλήνων στην Αλβανία τον εκ Κορυτσάς άγγαμο ιερέα Βασίλη, χωρίς μόρφωση και συνείδηση φυλετική ή εθνική, τη δε 26/1/1922 ψηφίζει τον καταστατικό χάρτη της αλβανικής Εκκλησίας, τον οποίο η αλβανική κυβέρνηση δημοσιεύει στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Η φανερή αυτή επίθεση κατά της Ορθοδόξου Εκκλησίας προκάλεσε την αντίδραση αρχικά του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το οποίο επιχείρησε να επιβάλει την τάξη, αλλά αργότερα διαβλέποντας τον κίνδυνο της διεισδύσεως της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και της επεμβάσεως της σερβικής με την ανακήρυξη δικού της επισκόπου στη Σκόδρα, αναγκάζεται να αναγνωρίσει το αυτοκέφαλο της ελληνικής Εκκλησίας στην Αλβανία.

Κατά το 1924 εμφανίζεται στην πολιτική σκηνή της Αλβανίας ο Φαν Νόλι, αλβανόφων από τη Θράκη, ο οποίος αυτοχειροτονήθηκε επίσκοπος στη Βοστώνη της Αμερικής. Αποστέλλεται στην Αλβανία ως εκπρόσωπος της αλβανικής οργανώσεως Αμερικής «Βάτρα», δηλαδή «Εστία», και σε συνεργασία με τους αντιπάλους του πρωθυπουργού Βερλάτσι (πεθερού του Αχμέτ Ζώγου) τον ανατρέπουν και γίνεται πρωθυπουργός.

Ταυτόχρονα χειροτονείται αρχιεπίσκοπος της Ορθοδόξου Εκκλησίας και από τα πρώτα μέτρα που έλαβε ήταν η διάλυση των ελληνικών σχολείων και η παρότρυνση των ορθοδόξων προς τον παπισμό.

Ύστερα από 4 μήνες ανατρέπεται, αλλά η ανατροπή του σε τίποτε δεν άλλαξε τα εκκλησιαστικά πράγματα, παρά τις επεμβάσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Το 1929 ανακηρύσσεται αρχιεπίσκοπος ο Βησσαρίων Τζοβάνι, τύπος τυχοδιώκτη κληρικού, τέως επίσκοπος, αλλά μη αναγνωρισμένος από την αυτόνομο αλβανική Εκκλησία. Προφανώς η αλβανική κυβέρνηση που σκόπευε στη διατήρηση της ανωμαλίας στα εκκλησιαστικά πράγματα, προκειμένου να οδηγήσει τους Έλληνες ορθοδόξους σε άλλες Εκκλησίες και στην απώλεια της ελληνικής συνείδησης, ανέχθηκε τον Τζοβάνι μέχρι το 1936 και τον αναγνώριζε ως επίσημο εκπρόσωπο της αλβανικής Εκκλησίας, αρχιεπίσκοπο όλης της χώρας και επίσκοπο-μητροπολίτη Τιράνων και Δυρραχίου.

Ο ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου ύστερα από αγώνες κατάφερε να οδηγήσει τον Τζοβάνι σε παραίτηση την 27η Μαρτίου 1936.

Η οξύτητα της καταστάσεως, η δράση και η προπαγάνδα των Ουνιτών, οι κίνδυνοι του προσηλυτισμού και η διαρκής αναταραχή της Εκκλησίας στην Αλβανία ανάγκασαν το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως να εκδώσει το 1937 Πατριαρχικό Τόμο με τον οποίο αναγνώριζε αυτόνομη την αλβανική Εκκλησία, με πλήρη διοικητική και εκκλησιαστική ανεξαρτησία εκτός από τα δογματικά ζητήματα.

Μετά την επικράτηση του καθεστώτος Χότζα στην Αλβανία αρχίζει ο μεσαίωνας της Ορθοδοξίας στη χώρα αυτή με αποκορύφωμα το 1967, οπότε και καταργήθηκε πλήρως κάθε θρησκευτική εκδήλωση και επεβλήθη τουλάχιστον επίσημα η αρνησιθρησκία.

Παιδεία

Συγχρόνως με την αναστάτωση της Εκκλησίας των Ελλήνων της Αλβανίας, η αλβανική κυβέρνηση επεδίωξε

μεθοδικά την εξαφάνιση της ελληνικής γλώσσας από τα σχολεία των Βορειοηπειρωτών.

Το 1921 όταν κατακυρώθηκε η Βόρειος Ήπειρος στην Αλβανία, λειτουργούσαν 350 ελληνικά σχολεία με 483 δασκάλους. Το 1923, μέσα σε μια τετραετία, ο αριθμός μειώθηκε σε 78 σχολεία και 113 δασκάλους.

Η συνεχής μείωση ακολουθεί τον παρακάτω πίνακα:

Έτος	σχολεία	Δάσκαλοι
1926-27	68	102
1928	66	85
1929	60	83
1930	63	82
1931	64	50
1932	40	50
1933	10	11
1934-35	00	00

Η αλβανική κυβέρνηση μη αρκесθείσα στη μείωση των ελληνικών σχολείων, την οποία επιτυγχάνει με κάθε τρόπο, προχώρησε στην τροποποίηση του άρθρου 206 του Συντάγματος και απαγόρευσε τελείως τη λειτουργία ιδιωτικών σχολείων προς τα οποία εξομοίωσε και τα σχολεία της ελληνικής μειονότητας.

Επεδίωκε προφανώς να απαλλάξει οριστικά την Αλβανία από τη χρήση της ελληνικής γλώσσας, η οποία εθεωρείτο μέσο διατήρησης της ελληνικής συνείδησης των Ελλήνων της Αλβανίας και που η εξαφάνισή της με την πάροδο του χρόνου θα αλλοίωνε καθ' ολοκληρία την εθνική συνείδηση των Βορειοηπειρωτών.

Οι Βορειοηπειρώτες διαμαρτυρήθηκαν προς την ΚΤΕ και ζήτησαν την επέμβασή της. Οι Αλβανοί όχι μόνο το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας δεν θέλησαν να σεβαστούν, αλλά τίποτε από τις σχετικά με τις μειονότητες διεθνείς επιταγές.

Η ΚΤΕ παρέπεμψε τη διαφορά στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο, κατά την 34η Σύνοδο της 6ης

Απριλίου 1939, απεφάνθη ότι η ελληνική μειονότητα δικαιούται να ιδρύει ελεύθερα και να συντηρεί τα σχολεία της και όπου δεν υπήρχαν πόροι να τους καταβάλλει το αλβανικό κράτος. Την απόφαση αυτή ο τότε πρωθυπουργός της Αλβανίας, Μ. Φράσερι, δήλωσε την 23η Αυγούστου 1935 προς την ΚΤΕ ότι αποδέχεται και αναλαμβάνει την υποχρέωση να συμμορφωθεί προς αυτή.

Από τότε άρχισε ξανά η λειτουργία των ελληνικών σχολείων της Β. Ηπείρου, ιδίως στην περιφέρεια Αργυροκάστρου και Χειμάρρας, αλλά σε πολύ περιορισμένη κλίμακα.

Η τρομοκρατία και η καταπίεση αντικαθιστούν τον ακυρωθέντα από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης νόμο. Για να διδάξει Έλληνας δάσκαλος, πρέπει να είναι απαραίτητως Αλβανός υπήκοος. Αλλά ήταν αδύνατο να ευρεθούν 500 δάσκαλοι με αλβανική υπηκοότητα.

3. Ο ελληνισμός της Β. Ηπείρου

Η αλλοίωση της σύνθεσης του πληθυσμού της Β. Ηπείρου υπήρξε πρωταρχικός σκοπός της αλβανικής πολιτικής μετά την ανεξαρτησία της (1912-13) και καθ' όλη την περίοδο μέχρι το 1939.

Η περιοχή της Β. Ηπείρου μετονομάζεται σε Νότιο Αλβανία. Με Διάταγμα του 1938 τα ελληνικά τοπωνύμια αντικαθίστανται, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με τα σλαβικά και ιταλικά που παραμένουν.

Η επικοινωνία των κατοίκων με την υπόλοιπη Ήπειρο διέρχεται διάφορες φάσεις: άλλοτε επιτρέπεται και άλλοτε απαγορεύεται.

Η με κάθε τρόπο διογκούμενη καταπίεση του ελληνικού στοιχείου οδήγησε σε μια μεγάλη έξοδο Βορειοηπειρωτών προς την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την Κέρκυρα, τα Γιάννινα, την Πάτρα την περίοδο αυτή. Στην Αμερική καταφεύγουν πάνω από 20.000 κυρίως από τα

χωριά της Δρόπολης και σημαντικός αριθμός φιλοξε-
νείται στην Κων/πόλη και την Αίγυπτο.

Η αλβανική προπαγάνδα, παράλληλα, προχώρησε σε μια ειδική πολιτική αλίευσης μεταξύ των Βορειοηπειρωτών εκείνων που φιλοδοξούσαν να καταλάβουν αξιώματα στο νέο κράτος σε μια προσπάθεια εξαλβανισμού τους, αλλά και γιατί σε σχέση με τους Αλβανούς το ελληνικό στοιχείο ήταν το πλέον προηγμένο.

Αλλά και η εκπαίδευση των Αλβανών την περίοδο αυτή είχε ταχύτατο ρυθμό. Η Ιταλία προσκαλεί μεγάλο αριθμό στα πανεπιστήμια και τις σχολές της και επιτυγχάνει έτσι διπλό αποτέλεσμα: πρώτον το δυναμικό εκείνο αναπληρούσε τα κενά της αλβανικής εκπαίδευσης και δεύτερο συγκροτεί τους πυρήνες με τους οποίους καλλιεργεί και αναπτύσσει τις σχέσεις της με την Αλβανία και προετοιμάζει μέσω αυτών προσφορές συνθήκες και ευνοϊκό κλίμα για μια ανώδυνη προσάρτηση της χώρας στην ιταλική αυτοκρατορία.

Η φιλοϊταλική αντίληψη με την οποία εκπαιδεύονται οι σλαβοπαίδες ερμηνεύει έως ένα βαθμό και την έλλειψη αντίδρασης καθώς και την απουσία έστω και κάποιας προσηματικής διαμαρτυρίας, όταν το αλβανικό κράτος καταλύθηκε από τους Ιταλούς το 1939.

Οι Έλληνες, βεβαίως, παρακολουθούσαν τις στενές αυτές ιταλοαλβανικές σχέσεις και διέβλεψαν στις ιταλικές προς τους Αλβανούς «θωπείες» τις κατακτητικές διαθέσεις των Ιταλών και επί της Βορείου Ηπείρου και αντέδρασαν ανάμεσα στα άλλα και με την εκπαίδευση ελληνοπαίδων στα ελληνικά γυμνάσια της Πωγωνιανής, Ιωαννίνων, Κερκύρας, καθώς και στα πανεπιστήμια και τις σχολές των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης.

Παρά τις μεθοδικές προσπάθειες της Αλβανίας και της Ιταλίας για την αφομοίωση του ελληνικού στοιχείου, είτε μέσω της γλώσσας, της εκπαίδευσης και της θρησκείας, είτε με την απομάκρυνση του πληθυσμού από τη Β. Ήπειρο, είτε με το δελεασμό της συμμε-

τοχής στη διοίκηση του αλβανικού κράτους, ο ελληνισμός της Β. Ηπείρου παρέμεινε με υψηλό φρόνημα και εθνική συνείδηση καθ' όλη αυτή την ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο. Όπως με υψηλή την ελληνική συνείδηση παρέμεινε η ελληνική μειονότητα και κατά την τραγική γι' αυτήν περίοδο του μεσαιωνικού καθεστώτος της περιόδου Χότζα 1944-1990.

4. Η εθνολογική σύσταση της Βορείου Ηπείρου

Σύμφωνα με το υπόμνημα του Χρ. Σούλη η Βόρειος Ηπειρος αποτελείται από τις περιοχές Αργυροκάστρου Δελβίνου, Χειμάρρας, καθώς επίσης και Πρεμετής, Δεσκοβικίου και Κορυτσάς. Όπως και στην αρχή ανέφερθη, την υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στη Βόρειο Ηπειρο και κυρίως στις περιοχές Αργυροκάστρου, Δελβίνου και Χειμάρρας κανείς μέχρι σήμερα δεν αμφισβήτησε. Για το λόγο αυτό με το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας οι περιοχές αυτές για λόγους εθνολογικούς, ιστορικούς και γεωγραφικούς παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα. Η ιταλική όμως προπαγάνδα, όπως είδαμε, κατόρθωσε το λυμένο αυτό ζήτημα να το ανατρέψει, επωφελούμενη από τις αντιπαλοότητες των νικητριών του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, και να παραδώσει τον ελληνισμό των περιοχών αυτών στην Αλβανία.

Ως προς την υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στις περιοχές αυτές της Ηπείρου (Βορείου Ηπείρου) έναντι του αλβανικού δεν είναι ανάγκη να ασχοληθούμε ιδιαίτερα. Χρήσιμο είναι να παραθέσουμε μερικά στοιχεία που προέρχονται από την τουρκική απογραφή του 1908 όπου η Βόρειος Ηπειρος περιελάμβανε 128.000 Έλληνες και 95.000 Αλβανούς. Κατά την απογραφή που έγινε το 1913 από την ελληνική κυβέρνηση οι περιφέρειες περιελάμβαναν τους εξής κατοίκους:

«ΑΠΕΙΡΟΣ» ΧΩΡΑ

Νομός Κορυτσάς

Επαρχία Κορυτσάς	Έλληνες	32.873	Αλβανοί	35.807	Σύν.	68.680
» Σταρόβου	»	326	»	8.262	»	8.588
» Κολωνίας	»	11.269	»	9.615	»	20.884

Νομός Αργυροκάστρου

Επαρχία Αργ/κάστρου	Έλληνες	20.016	Αλβανοί	21.424	Σύν.	41.440
» Χειμάρρας και Κουρβελισίου	Έλληνες	6.188	Αλβανοί	4.460	»	10.648
» Δελβίνου	»	17.295	»	4.645	»	21.940
» Λεσκοβικίου	»	6.455	»	3.993	»	10.448
» Τεπελενίου	»	6.093	»	6.727	»	12.820
» Πρεμετής	»	10.823	»	12.251	»	23.074
» Πωγωνίου	»	5.185	»	4.715	»	9.900

Σύνολο	»	116.523	»	111.899	»	228.422
--------	---	---------	---	---------	---	---------

Παραθέτουμε επίσης παρακάτω και την επίσημη στατιστική της αλβανικής κυβέρνησης των περιφερειών αυτών από το έργο του Selenica, γραμμένο στα αλβανικά με τον τίτλο «Η Αλβανία κατά το 1927» (Τίρανα 1928).

Νομός Κορυτσάς

Επαρχία Κορυτσάς	ορθ/ξοι	30.459	μωαμ/νοί	32.254	Σύν.	62.713
» Πογραδετσίου	»	4.150	»	19.746	»	23.896
» Βιγλίστης	»	5.765	»	16.877	»	22.642
» Κολωνίας	»	5.068	»	5.881	»	10.949
» Λεσκοβικίου	»	5.065	»	2.389	»	7.454

Σύνολο		50.507		77.147		127.654
--------	--	--------	--	--------	--	---------

Νομός Αργυροκάστρου

Επαρχία Αργ/κάστρου	ορθ/ξοι	13.632	μωαμ/νοί	11.820	Σύν.	25.443
» Πρεμετής	»	10.584	»	12.852	»	23.436
» Δελβίνου	»	15.349	»	5.030	»	20.379
» Λιμποχόβου	»	16.080	»	2.774	»	18.854
» Τεπελενίου	»	2.597	»	15.626	»	18.223
» Κουρβελισίου	»	411	»	10.254	»	10.665
» Τσαμουριάς	»	6.656	»	3.840	»	10.496
» Χειμάρρας	»	8.043	»	—	»	8.043

Σύνολο		73.343		62.196	»	135.539
--------	--	--------	--	--------	---	---------

Ανακεφαλαίωση

Νομός Αργ/κάστρου ορθ/ξοι	73.352	μωαμ/νοί	62.196	Σύν.	135.548
» Κορυτσάς	» 50.607	»	77.257	»	127.864

Γενικό Σύνολο » 123.959 » 139.453 » 263.412

Από τη σύγκριση των δύο αυτών στατιστικών οι μελετητές της εποχής εκείνης οδηγήθηκαν εις τα εξής συμπεράσματα:

α) Παρατηρείται κάποια ελάττωση του ελληνικού στοιχείου, η οποία οφείλεται στον εκούσιο εκπατρισμό στον οποίο εξαναγκάστηκαν πολλοί Έλληνες της Βορείου Ηπείρου μετά την υπαγωγή της στην Αλβανία και στη διαφυγή τους, λόγω των πιέσεων, στα Ιωάννινα, στη Φλώρινα, στη Θεσσαλονίκη, στην Κέρκυρα και στην Αθήνα, πολλοί δε και στην Αμερική.

β) Σε πολλές περιοχές όπου ζούσε η ελληνική μειονότητα έγινε μετακίνηση Αλβανών από τις βόρειες περιοχές της χώρας με σκοπό την αλλοίωση του πληθυσμού.

Τελειώνοντας στο υπόμνημά του, τον Ιούνιο του 1944, ο γυμνασιάρχης της Ζωσιμαίας Σχολής Χρ. Σούλης καταλήγει ως εξής:

«Ελπίζομεν ότι δεν θα επαναληφθή το σφάλμα του 1918 και η νέα ειρήνη θα αποδώση την Βόρειον Ήπειρον εις την Ελλάδα, εις την οποίαν απ' αιώνων ανήκεν».

Η Βόρειος Ήπειρος δεν απεδόθη στην Ελλάδα. Αντιθέτως κατά το διάστημα 1945-1990 η ελληνική μειονότητα στην περιοχή αυτή έζησε το δικό της δράμα απομόνωσης από το εθνικό κέντρο. Δυστυχώς δεν έγινε αντιληπτό στην ελληνική πλευρά καθ' όλο αυτό το διάστημα ότι η νέα πραγματικότητα έπρεπε να αντιμετωπίσει με το ρεαλισμό της εποχής το θέμα, να μην εξαντλήσει το ενδιαφέρον της σε μεγαλαυχίες και βερμπαλισμούς περί Βορείου Ηπείρου και μόνο, αλλά να αντιληφθεί ότι στην περιοχή αυτή ζούσε ένας αποκομμένος

ελληνισμός που ζητούσε και δικαίως τη συμπαράσταση του μητροπολιτικού κέντρου.

Η σημερινή νέα πραγματικότητα και το άνοιγμα της Αλβανίας για πρώτη φορά στην ιστορία της σε συνθήκες πολιτικής δημοκρατίας μας επιβάλλει να αναθεωρήσουμε τις σχέσεις μας με την γείτονα χώρα και να προσπαθήσουμε να δημιουργήσουμε σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες.

Τόσο στο πρώτο μέρος όσο και στα διάφορα κεφάλαια του δεύτερου μέρους του βιβλίου αυτού έγιναν συγκεκριμένες αναφορές πάνω στην εξέλιξη και στους ιστορικούς σταθμούς του βορειοηπειρωτικού ζητήματος. Η ιστορική παρουσίαση του μεγάλου αυτού εθνικού θέματος έχει ήδη αναλυθεί με συστηματικό τρόπο και υπάρχει πλούσια βιβλιογραφία, στην οποία μπορεί να καταφύγει ο αναγνώστης. Γι' αυτό δεν θα επιχειρηθεί ιδιαίτερη ανάλυση στο βιβλίο αυτό. Απλώς για τη διευκόλυνση του αναγνώστη παρατίθεται στο τέλος του βιβλίου, σε ειδικό παράρτημα, σχετικό ημερολόγιο της ιστορίας της Β. Ηπείρου.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΑΛΒΑΝΙΑ
ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Εθνική Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Η αλβανική παρουσία στα ταραγμένα Βαλκάνια

Στη σύγχρονη εποχή, μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου, το μέλλον για τα Βαλκάνια φαίνεται εξίσου εκρηκτικό με το παρελθόν.

Στις νέες ανοιχτές πληγές (κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές) που κληρονόμησαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα, στο νέο, αδιαμόρφωτο ακόμη πολιτικό status, προστίθεται το φαινόμενο του εθνικισμού, το οποίο σκιάζει βαριά το βαλκανικό ορίζοντα.

Η επανεμφάνισή του όμως δεν ανατρέχει απευθείας στις συνθήκες, την ατμόσφαιρα, τα συναισθήματα, τις επιδιώξεις και τις λογικές του μεσοπολέμου, παρακάμπτοντας τη μακρά περίοδο 1944-1949.

Είναι λανθασμένη η άποψη ότι κατά την περίοδο της κομμουνιστικής κατίσχυσης στα Βαλκάνια τα καθεστώτα της περιόδου αυτής κατόρθωσαν να συγκρατήσουν τουλάχιστον τις εθνικιστικές εξάρσεις. Στην πραγματικότητα οι κομμουνιστικές ηγεσίες στα Βαλκάνια αντιλήφθηκαν πολύ νωρίς την αποτυχία τους, κυρίως στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα, και στράφηκαν στον εθνικισμό για να νομιμοποιήσουν και να διατηρήσουν την εξουσία τους.

Ο Τσαουσέσκου προσπάθησε να ισχυροποιήσει την παρουσία του στη Ρουμανία με σκληρή στάση απέναντι στη Σοβιετική Ένωση στις εξωτερικές υποθέσεις και με

διακρίσεις στο εσωτερικό εις βάρος των Ούγγρων και των Τσιγγάνων.

Η Γιουγκοσλαβία επίσης οφείλει την ύπαρξή της στην προσπάθεια να μείνουν μακριά από την περιοχή οι ξένες δυνάμεις. Το 1918-19 η πολιτική της ήταν να κρατήσει τους Ιταλούς μακριά από τη Δαλματία και τους Ούγγρους έξω από την Κροατία.

Κατά το μεσοπόλεμο αποτέλεσε βασικό στόχο ενός γαλλικής έμπνευσης συστήματος ασφάλειας απέναντι στο σοβιετικό επεκτατισμό στην αρχή και στο γερμανικό ναζισμό στη συνέχεια.

Μετά την απελευθέρωσή της από τους Γερμανούς, ο Τίτο θεώρησε αναγκαίο να ξαναχτίσει τη Γιουγκοσλαβία με σκοπό να κρατήσει μακριά τις ιμπεριαλιστικές βλέψεις της Αγγλίας αρχικά και των ΗΠΑ αργότερα.

Μετά την ιστορική σύγκρουση το 1948 του Τίτο με τον Στάλιν η Γιουγκοσλαβία έπρεπε να μείνει ενωμένη για να κρατήσει μακριά τη Σοβιετική Ένωση.

Η Αλβανία, τέλος, με την τραυματική εμπειρία της ενσωμάτωσής της από την Ιταλία το 1939, πορεύτηκε από το 1944 και μετά με συνεχείς παλινδρομήσεις.

Αρχικά το καθεστώς Χότζα συμμαχισε με τον Τίτο για να τον εγκαταλείψει αργότερα και να συμμαχήσει με τον Στάλιν. Ο φόβος εισβολής των Γιουγκοσλάβων από τα δυτικά και των Ελλήνων από το νότο χαρακτήρισε την εξωτερική τους πολιτική την περίοδο αυτή, αλλά ταυτόχρονα προσδιόρισε και στο εσωτερικό τη σκληρότητα του καθεστώτος για τη διατήρησή του στην εξουσία.

Η στροφή προς την Κίνα μετά τη ρήξη Χότζα-Χρυστόφ το 1961 είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτικής διεθνούς προσανατολισμού με όρους διατήρησης της εξουσίας στο εσωτερικό.

Ξαφνικά το 1989 ο ψυχρός πόλεμος έληξε και το ερώτημα πού βαδίζουν τα Βαλκάνια προβάλλει αμείλικτο. Ποιοι είναι οι νέοι συνασπισμοί που θα δημιουργη-

θούν; Πώς η εξωτερική κρίση θα ισορροπήσει την αντιμετώπιση των συσσωρευμένων από πολλά χρόνια προβλημάτων;

Πολλοί διαβλέπουν και προτείνουν στα πολιτικά σχεδιαστήρια των Μεγάλων Δυνάμεων νέους σχηματισμούς όπως τη δημιουργία της ομάδας Άλπεων-Αδριατικής, η οποία θα μπορούσε, μεταξύ άλλων, να εξασθενήσει τη γερμανική επιρροή σ' αυτό το τμήμα της Ευρώπης.

Τα σχήματα αυτά οδηγούν σε μια διαίρεση των Βαλκανίων κατά μήκος της παλιάς διαχωριστικής γραμμής μεταξύ καθολικών και ορθοδόξων.

Μπορεί να υπάρχει ήδη αυτή η διαχωριστική γραμμή, αλλά ο θεσμικός καθορισμός της ίσως δημιουργήσει προβλήματα όπως π.χ. την αντίδραση των Βουλγάρων και των Ρουμάνων να καταχωριστούν ως δεύτερης διαλογής Ευρωπαίοι.

Από την άλλη τα σενάρια για διείσδυση και πολιτική επιρροή της Τουρκίας στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Βαλκανικής εννοούν και αυτά νέες εκρηκτικές καταστάσεις.

Μέσα σ' αυτή τη βαλκανική σύγχυση το ερώτημα που τίθεται είναι πού θα εντασσόταν η Ελλάδα σ' αυτά τα, πιθανά και αδιευκρίνιστα, νέα βαλκανικά σχήματα.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν δεν δίνονται απαντήσεις, αφήνουν όμως περιθώρια μέσα από την καταγραφή των νέων δεδομένων να διαφανεί η νέα πορεία των ελληνο-βουλβανικών σχέσεων με στόχο τη διασφάλιση των εθνικών μας συμφερόντων σε μια ιστορικά επιβαρυσμένη και ευπαθή περιοχή.

Σχέσεις που δεν μπορεί πλέον να τις αντιμετωπίσουμε με στατικό τρόπο, αλλά που ο δυναμισμός της εποχής επιβάλλει τουλάχιστον να τις κατανοήσουμε με βάση την αρχή ότι ο αλβανικός παράγοντας στο βαλκανικό γίγνεσθαι λανθασμένα εμφανίζεται υποβαθμισμένος, όπως μας έχουν συνηθίσει μέχρι σήμερα.

Η όλη προβληματική των ελληνοαλβανικών σχέσεων, όπως διαμορφώνεται σήμερα μετά τις γνωστές κοινωνικοπολιτικές ανατροπές στη χώρα των Αετών και τη βαλκανική αναταραχή γενικότερα, είναι θέμα μεγάλο και με ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Η παρουσίαση του αλβανικού θέματος, όμως, στα κεφάλαια που ακολουθούν, δεν μπορεί να είναι εξαντλητική σ' όλες τις πτυχές του, αφού η παρατεταμένη ρευστότητα τόσο στα Βαλκάνια όσο και γενικότερα δεν ευνοεί τη συναγωγή πρόωρων συμπερασμάτων. Πολύ δε περισσότερο αφού οι νέες ισορροπίες στο χώρο αυτό δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί.

Θα ήταν χρήσιμο επίσης να διευκρινισθεί ότι η αληθής κατανόησή του έχει ως προϋπόθεση το διαχωρισμό των έξι υποθεμάτων του αλβανικού θέματος, που ναι μεν διαπλέκονται όπως είναι φυσικό μεταξύ τους, αλλά ταυτόχρονα αποτελούν διαφορετικές προβληματικές, που απαιτούν ξεχωριστή μελέτη και γνώση και ξεχωριστή πολιτική από πλευράς Ελλάδος.

Τα υποθέματα αυτά είναι:

α) Ο αλβανικός εθνικισμός, β) Η θρησκευτική διαστρωμάτωση, γ) Οι ξένες επιρροές και βλέψεις στην Αλβανία, δ) Το ελληνικό μειονοτικό θέμα, ε) Το Βορειοηπειρωτικό και στ) Η πολιτική, κοινωνική και οικονομική μετεξέλιξη της Αλβανίας.

Μέχρι πρόσφατα τουλάχιστον παρατηρείτο έλλειψη γνώσης και απουσία στρατηγικής από ελληνικής πλευράς πάνω σ' όλα αυτά τα ειδικά αλβανικά θέματα, γεγονός αρνητικό αφ' ενός μεν διότι μας αφορούν άμεσα και αφ' ετέρου αποδυναμώνουν την πολιτική για την προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων. Κυρίως όμως γιατί ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος να οδηγηθούμε για άλλη μια φορά στην ιστορία μας έξω από το αλβανικό και το βαλκανικό γίγνεσθαι σ' ό,τι αφορά τη συγκεκριμένη περιοχή.

1. Ο αλβανικός εθνικισμός

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν έγιναν εκτεταμένες αναφορές στην ιστορική πορεία του αλβανικού εθνικισμού, ιδιαίτερα κατά την περίοδο του δεύτερου ημίσεως του 19ου αιώνα που συνέπεσε με την «αλβανική Αναγέννηση».

Είναι όμως αλήθεια ότι μέχρι το 1912-13 δεν διαμορφώθηκε, φανερά τουλάχιστον, επεκτατικός εθνικισμός, αλλά ένας ασαφής και αποσπασματικός εθνισμός που οφείλετο κυρίως: α) στην έλλειψη μέχρι τότε κρατικής υποστάσεως στο αλβανικό έθνος, β) στη θρησκευτική πανσπερμία και την εθνική κατάταξη των Αλβανών με βάση το θρήσκευμα (μουσουλμάνοι = Τούρκοι, ορθόδοξοι χριστιανοί = Έλληνες, κ.λπ.), γ) στην ιδιόμορφη κοινωνική συγκρότηση του αλβανικού έθνους με βάση τις πανίσχυρες «φάρες» και τη φυλετική του διαίρεση στις δύο φυλές (τους Γκέγκηδες του βορρά και τους Τόσκηδες του νότου) και δ) στις μόνιμες επί αιώνες ξένες επιβουλές και επιρροές (Αυστρίας, Ιταλίας κ.λπ.).

Μετά την ανεξαρτησία της Αλβανίας το 1912-13 πρωτοστατούσας της πολιτικής και πνευματικής ιντελιγκέντσας (Φαν Νόλι, ο Μιτχάτ Φράσερι, Μπ. Τσούρι, Α. Ρουστέμι κ.λπ.) αναπτύσσεται ένα ακόμη ισχυρότερο κίνημα διαμόρφωσης αλβανικής συνείδησης και περιχαράκωσης των εθνικών της χαρακτηριστικών (π.χ. γλώσσα). Οι προσπάθειες των Αναγεννητών, άλλωστε, δεν είχαν πέσει στο κενό.

Η πολιτική ιδιομορφία του καθεστώτος Χότζα και η πολιτική του διεθνούς απομονωτισμού που επέβαλε οδήγησαν μετά το 1944 στην εμφάνιση ενός ιδιότυπου εσωστρεφούς αμυντικού εθνικισμού με τρεις κύριους στόχους.

Η πρώτη βασική επιδίωξη του καθεστώτος από τις πρώτες μέρες της επιβολής του ήταν η εμπέδωση της εθνικής συνείδησης στους καθαρόαιμους αλβανικούς

πληθυσμούς με την καλλιέργεια για εσωτερικούς κυρίως λόγους «εθνικής φοβίας» για δήθεν εισβολή και διαμελισμό της Αλβανίας από ξένους αόρατους εχθρούς. Η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και βέβαια η Ελλάδα αποτελούσαν τους πρώτους εν δυνάμει «εχθρούς» της. Στη «λογική» αυτή δαπανήθηκαν τεράστια ποσά για κατασκευή των γνωστών, διάσπαρτων σ' όλη την Αλβανία, πολυβολείων («μανιτάρια»).

Η ανάπτυξη αλβανικής συνείδησης και η πλήρης ενσωμάτωση των βλαχικής καταγωγής πληθυσμών της νοτιοανατολικής Αλβανίας αποτελούσε σταθερό στόχο με ρίζες ακόμη και στην περίοδο της Αναγέννησης. Δεν είναι τυχαίο ότι υπήρξε περίοδος όπου ο Εμβέρ Λοτζα είχε αναθέσει υπουργικά καθήκοντα μέχρι και σε επτά βλαχικής καταγωγής Αλβανούς πολίτες.

Τέλος, η ελληνική μειονότητα, αποκομμένη πλέον από το εθνικό κέντρο, λόγω της εμπλοκής καταστάσεως που ίσχυε ανάμεσα στις δύο χώρες, υπέστη συστηματική και μακράς εμβέλειας πολιτική καταπίεση που στόχο είχε την εξαφάνιση της εθνικής συνείδησης των κατοίκων της.

Μετά το 1980 άρχισε να καλλιεργείται μεθοδικά και αθόρυβα το όραμα της μεγάλης Αλβανίας (αλβανικός μεγαλοϊδεατισμός).

Η διαφαινόμενη από τότε διάλυση της Γιουγκοσλαβίας έδωσε τη δυνατότητα στους Αλβανούς ιθύνοντες να επαναθέσουν το θέμα της εθνικής τους ολοκλήρωσης.

Είναι αλήθεια ότι το μισό αλβανικό έθνος ζει έξω από την Αλβανία και χαρακτηριστικά γύρω από τα σύνορά της. Τρία εκατομμύρια Αλβανοί βρέθηκαν εγκλωβισμένοι στις Δημοκρατίες της Γιουγκοσλαβίας.

Το αλβανικό έθνος των περίπου 6.000.000 Αλβανών γεωγραφικά έχει την παρακάτω κατανομή:

1. 3.100.000, περίπου, στη σημερινή Αλβανία.

2. 3.000.000, περίπου, εκτός Αλβανίας, που κατανέμονται ως εξής:

α) Κοσσυφοπέδιο: 1.800.000 Αλβανοί από τους οποίους το 85% μουσουλμάνοι και οι υπόλοιποι καθολικοί.

β) Περιοχή Σκοπίων: 850.000 Αλβανοί, σύμφωνα με τα αποτελέσματα πρόσφατης απογραφής που οι ίδιοι οι Αλβανοί των Σκοπίων ανακοίνωσαν.

γ) Βοσνία-Ερζεγοβίνη και Σερβία: 100.000 Αλβανοί (διασκορπισμένοι).

δ) Μαυροβούνιο: 250.000 Αλβανοί.

Οι παραπάνω αριθμοί αν δεν είναι απόλυτα ακριβείς, προσεγγίζουν όμως την πραγματικότητα.

Ο συνεχώς αναπτυσσόμενος αλβανικός εθνικισμός (μέσα και έξω από την Αλβανία) γίνεται ευκολότερα κατανοητός αν συνειδητοποιηθεί το γεγονός ότι στη συνείδηση των Αλβανών ήταν και είναι τώρα περισσότερο βαθιά ριζωμένη η πεποίθηση ότι η Αλβανία παραμένει χωρισμένη στα δύο, στην ελεύθερη Αλβανία και στη «σκλαβωμένη» Αλβανία στους Σέρβους (Κοσσυφοπέδιο, ο μεγάλος αυτός σιτοβολώνας με τους περίπου 1,8 εκατ. Αλβανούς εθνικιστές).

Βεβαίως οι τελευταίες εξελίξεις σχετικά με την επιδιωκόμενη ανεξαρτητοποίηση των Σκοπίων έχει προκαλέσει ανάλογα αισθήματα και στους Αλβανούς της περιοχής αυτής. Αρνούνται να ενταχθούν στο «νέο αυτό κράτος» των Σκοπίων και επιδιώκουν την ένωση των περιοχών όπου ζουν με το Κόσσοβο.

Πάντως στην Αλβανία και στο Κοσσυφοπέδιο οι Αλβανοί θεωρούν βέβαιη και νομοτελειακή τη συνένωσή τους και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα, παρά το γεγονός ότι η σημερινή συγκυριακή πολιτική, κοινωνική και οικονομική αποσύνθεση στην Αλβανία δημιουργεί σύγχυση αν τελικά τα Τίρανα εξακολουθούν να παραμένουν το εθνικό κέντρο των εξελίξεων και των

ζυμώσεων του αλβανικού εθνικισμού ή αυτό έχει ήδη μετατοπισθεί στην Πριστίνα (πρωτεύουσα του Κόσσοβου) όπου κυριαρχούν δύο μεγάλες πνευματικές και πολιτικές προσωπικότητες: ο Ρετζέπ Κιόσια και ο Ιμπραϊμ Ρουγκόβα.

Η όλη δε προσπάθεια στην κατεύθυνση αυτή υποστηρίζεται κι από το πανίσχυρο κοσσυφοπεδίτικο αλβανικό λόμπι στην Αμερική, στο οποίο διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ισχυρές προσωπικότητες με κύρος στα αμερικανικά ηγετικά κλιμάκια. Σημαντικός επίσης είναι και ο ρόλος της αλβανικής ορθόδοξης Εκκλησίας της Βοστώνης.

Βεβαίως, το θέμα της ένωσης της Αλβανίας με το Κόσσοβο δεν είναι απλή υπόθεση, δεδομένου ότι θα βρει την ισχυρή αντίδραση των Σέρβων, αφού το Κοσσυφοπέδιο θεωρείται η «μήτρα της Σερβίας» και λειτουργεί στη συνείδησή τους ως το «ιερό» και «όσιο» του σερβικού έθνους.

Η νέα θεώρηση των ελληνοαλβανικών σχέσεων εκτός από τις παραπάνω διαπιστώσεις επιβάλλεται να λάβει υπόψη και τα παρακάτω δεδομένα, τα οποία προέκυψαν μετά τις κοινωνικοπολιτικές ανατροπές στην Ανατολική Ευρώπη και την εθνικιστική αναστάτωση των Βαλκανίων.

Η Αλβανία, παρά τη σημερινή της αποδιοργάνωση, περνά τη δεύτερη περίοδο της εθνικής της ανασυγκρότησης, την οποία στα Τίρανα όλοι σχεδόν ευελπιστούν ότι θα ολοκληρωθεί μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '90. Αλλά είναι όμως εξίσου φανερό ότι οι πυροδοτούμενες από εξωβαλκανικά κέντρα μειονοτικές και εθνικιστικές εξεγέρσεις και διεκδικήσεις δημιουργούν εκ των προτέρων κλίμα ανησυχίας για τη σταθερότητα της περιοχής και τα ελληνικά συμφέροντα, αν λάβει κανείς υπόψη τη μακροπολιτική τους δυναμική εν όψει μάλιστα και των ξένων επιρροών στην Αλβανία. Το γεγονός ότι η Αλβανία γεωστρατηγικά εκτιμάται ότι αποτελεί

τον «εξώστη» των Βαλκανίων στην Αδριατική συνιστά προκλητικό παράγοντα και πιθανό φορέα ανταγωνιστικών αναταραχών στο άμεσο μέλλον, με προφανή τον αντίκτυπό τους στη γειτονική Ελλάδα.

Η αναβίωση του μουσουλμανισμού και ο έντεχνα καλλιεργούμενος σερβικός και ελληνικός «κίνδυνος» διαμελισμού της χώρας οδηγεί στη συνεχώς αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας στην Αλβανία καθώς και στους εκτός Αλβανίας μουσουλμάνους Αλβανούς του Κόσσοβου και των Σκοπίων. Για το θέμα αυτό θα γίνει εκτενής αναφορά σε επόμενο κεφάλαιο.

Το σαφώς εκδηλούμενο ποικιλοτρόπως ενδιαφέρον με συγκεκριμένες ήδη κινήσεις για οικονομική και πολιτική διείσδυση και επιρροή στην Αλβανία από άλλες δυνάμεις (Ιταλία, Αυστρία, Γερμανία, ΗΠΑ) λόγω και της γεωπολιτικής και οικονομικής της σημασίας συνιστά δεδομένο ισχυρό, το οποίο οφείλει να συνεκτιμήσει η ελληνική εξωτερική πολιτική.

Αλλά και το μέλλον της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία είναι επισφαλές μετά τον συνεχιζόμενο αφελληνισμό των μειονοτικών περιοχών στη νότια Αλβανία και τον διογκούμενο αλβανικό εθνικισμό, τον οποίο όχι μόνο δεν περιόρισε η πτώση του κομμουνιστικού καθεστώτος, αλλά αντιθέτα τον πυροδότησε υπέρμετρα.

Τέλος, είναι εμφανές ότι καλλιεργούνται στην Αλβανία σήμερα έντονες ανταγωνιστικές σχέσεις και στο θρησκευτικό πεδίο για τη διασφάλιση, μέσω της θρησκείας, πολιτικής επιρροής (μουσουλμάνοι, καθολικοί, Ουνίτες, Αλβανοί ορθόδοξοι, Βλάχοι ορθόδοξοι, Έλληνες ορθόδοξοι).

2) Η θρησκευτική διαστρωμάτωση στην Αλβανία

Όπως αναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, οι ιστορικές συνθήκες διαμόρφωσαν με το πέρασμα των αιώ-

νων θρησκευτική πανσπερμία στην Αλβανία, γεγονός που επηρέασε σημαντικά τις εξελίξεις στη χώρα αυτή.

Με τη λήξη της περιόδου της αρνησιθρησκίας που επέβαλε το 1967 με το διάταγμα 4337/67 το καθεστώς Χότζα, είναι πλέον φανερό ότι ο θρησκευτικός παράγοντας στην Αλβανία, ίσως όχι τόσο σύντομα αλλά πάντως σταθερά και αποφασιστικά, θα επηρεάσει τις μελλοντικές εξελίξεις στη χώρα αυτή.

Σήμερα, σύμφωνα με τα στοιχεία και τις εκτιμήσεις που υπάρχουν και με βάση τη θρησκευτική τους καταγωγή, οι Αλβανοί κατατάσσονται:

α) κατά ποσοστό 70% μουσουλμάνοι και μουσουλμανικής καταγωγής. Φυλετικά είναι γνήσιοι Αλβανοί και Τουρκαλβανοί (Χαλδούπηδες — απόγονοι των παλαιών τουρκικών φρουρών από την Ανατολή).

β) Κατά ποσοστό 10-12% καθολικοί και ελάχιστοι Ουνίτες (γνήσιοι Αλβανοί Γκέγκηδες στην περιοχή της Σκόδρας, Πούκα, Λέζια).

γ) Κατά ποσοστό 20% ορθόδοξοι χριστιανοί.

Φυλετικά οι 650.000 έως 700.000 ορθόδοξοι διακρίνονται:

1. 110.000 έως 120.000 Έλληνες που κατοικούν κυρίως στα 99 χωριά των περιοχών Αργυροκάστρου (Δρόπολης), Αγ. Σαράντα, Πωγωνίου και στα 4 χωριά της Χειμάρρας.

Επίσης υπάρχει και ένας άγνωστος αριθμός εγκατεστημένων Ελλήνων της διασποράς στα Τίρανα, Σκόδρα, Κορυτσά, Μπεράτι, Πρεμετή, Ελμπασάν και σ' όλες σχεδόν τις πόλεις της Αλβανίας.

2. 200.000, περίπου, Βλάχοι ορθόδοξοι εγκατεστημένοι κυρίως στην περιοχή της Κορυτσάς, πολλοί από τους οποίους με ελληνίζουσα ακόμη συνείδηση.

3. 350.000 Αλβανοί ορθόδοξοι εγκατεστημένοι κυρίως στις περιοχές της Νότιας Αλβανίας, οι οποίοι προέρχονται από τη φυλή των Τόσκηδων, με ελληνίζουσα, τουλάχιστον παλαιότερα, συνείδηση.

Είναι χρησιμότερο όμως να σταθεί κανείς σε ορισμένα ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα της θρησκευτικής διαστρωμάτωσης, όχι μόνο των Αλβανών που ζουν σήμερα στην Αλβανία, αλλά ολοκλήρου του αλβανικού έθνους, μέσα και έξω από τα σύνορα της Αλβανίας.

Τούτο ενδεχομένως να βοηθήσει στην κατανόηση ενός πιθανού αλλά ακόμη ελεγχόμενου κινδύνου, σχετικά με τον προσανατολισμό του αλβανικού εθνικισμού, ιδιαίτερα δε μετά τη συμμετοχή της Αλβανίας ως παρατηρήτριας χώρας, πρόσφατα, στη Διάσκεψη των ισλαμικών κρατών στο Ντακάρ, καθώς επίσης και μετά τις αυξανόμενες σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο σχέσεις της με την Τουρκία.

Το πρόβλημα γίνεται καλύτερα κατανοητό με την παράθεση των παρακάτω στοιχείων:

Μουσουλμάνοι

Μουσουλμάνοι Αλβανίας (το 70% περίπου του συνολικού πληθυσμού) 2.100.000

Κοσσυφοπεδίου (το 90% του συνολικού μουσουλμανικού πληθυσμού) 1.600.000

Περιοχής Σκοπίων (το σύνολο σχεδόν) 700.000

Μαυροβουνίου (το σύνολο σχεδόν) 200.000

Λοιπή Γιουγκοσλαβία (το σύνολο σχεδόν) 100.000

Σύνολο 4.700.000

Χριστιανοί

Χριστιανοί Καθολικοί Αλβανίας περίπου 300.000

Καθολικοί Κόσσοβο, Σκόπια κ.λπ. περίπου 300.000

Ορθόδοξοι Αλβανίας κ.λπ. περίπου 750.000

Σύνολο 1.350.000

Από την παραπάνω αριθμητική ανάλυση των δεδομένων σαφώς προκύπτει ότι το αλβανικό έθνος είναι μουσουλμανικής απόχρωσης με καταφανή την αριθμητική υπεροχή των μουσουλμανικών πληθυσμών έναντι των χριστιανικών, που απλώς λόγω της πολιτικής του ιδιομορφίας από το 1944 μέχρι σήμερα δεν εκφράστηκαν τα πολιτικά του χαρακτηριστικά, γεγονός όμως που δια-

φαίνεται ως σφόδρα πιθανό στο μεσοπρόθεσμο στάδιο των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων στην Αλβανία καθώς και στις περιοχές του Κόσσοβου και των Σκοπίων όπου ζουν Αλβανοί.

Η κυριαρχία του μουσουλμανικού στοιχείου στον αλβανικό εθνικισμό είναι σαφές ότι ενισχύεται και θα ενταθεί από την πολιτική επιρροή της Αγκύρας, που διαβλέπει στην Αλβανία ένα από τα ευρωπαϊκά της προγεφυρώματα με όλες τις εις βάρος της χώρας μας συνέπειες, και από τη βεβαία για πολλούς παρατηρητές στήριξη του αλβανικού μουσουλμανισμού από την ισλαμική «διεθνή» και αλληλεγγύη.

Αλλά και οι μέχρι σήμερα συγκεκριμένες εκδηλώσεις του μουσουλμανικού φανατισμού στο Κοσσυφοπέδιο, που σύντομα πιστεύεται ότι θα αφυπνίσουν στην ίδια κατεύθυνση και τους «ανενεργούς» ομοθρήσκους τους στην Αλβανία, αποτελούν πιθανό ισχυρό παράγοντα ενίσχυσης της κυριαρχίας του μουσουλμανισμού στον υπό διαμόρφωση νεοαλβανικό εθνικισμό.

Ένα στοιχείο επίσης που πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα, και που πολλοί από τους γνωρίζοντες τα αλβανικά πράγματα θεωρούν σχεδόν βέβαιο, είναι ότι θα εμφανιστεί στην πολιτική σκηνή της Αλβανίας όχι ίσως στο εγγύς μέλλον αλλά ίσως και σύντομα λόγω κυρίως της πολιτικής, κοινωνικής και οικονομικής αποσταθεροποίησης, «μουσουλμανικό κόμμα» (κατά το αλγερινό ίσως φαινόμενο), που βεβαίως θα υποστηριχθεί ποικιλοτρόπως. Εκτιμάται όμως ότι οι επιμειξίες ανάμεσα σε Αλβανούς με διαφορετική θρησκευτική καταγωγή θα αποτρέψουν ακραίες καταστάσεις.

Το τι ακριβώς σημαίνουν όλα τα παραπάνω για την Ελλάδα και πάντα ανεξάρτητα από τις όποιες διεκδικήσεις των Αλβανών εις βάρος της χώρας μας (Τσαμουριά) είναι εύκολο να κατανοηθούν, ιδιαίτερα δε αν συσχετισθούν και με τις γενικότερες μειονοτικές εκρήξεις στο χώρο της Βαλκανικής.

3) Ο ξένος παράγων στην Αλβανία σήμερα

Το τέλος της περιόδου Χότζα και του πλήρους απομονωτισμού της Αλβανίας διαδέχεται σήμερα η νέα εποχή των ξένων επιρροών στην γείτονα χώρα, επαναφέροντάς τη στην περίοδο του μεσοπολέμου, στην οποία ουσιαστικά είχε μεταβληθεί σε προτεκτοράτο της Ιταλίας.

Ο διαρρηγμένος κοινωνικός ιστός και η πλήρης οικονομική αποσύνθεση της παραγωγικής της βάσης οδηγεί πλέον στη διαπίστωση ότι η Αλβανία θα πορευθεί αναγκαστικά στο μέλλον με μια πλήρως εξαρτημένη οικονομία. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη σημαντική γεωστρατιωτική και γεωπολιτική θέση της Αλβανίας προκάλεσε, όπως ήταν φυσικό, το ενδιαφέρον ξένων δυνάμεων για πολιτική και οικονομική επιρροή και την ανάπτυξη ταυτόχρονα ισχυρών ερεισμάτων στη χώρα αυτή.

Οι χώρες που μέχρι σήμερα έδειξαν σπουδή για ανάλογο ενδιαφέρον είναι η Ιταλία, η Τουρκία, οι ΗΠΑ κατά κύριο λόγο και ακολουθούν η Γερμανία, η Αυστρία, η Γαλλία και μερικές χώρες του ισλαμικού κόσμου, αυτές κυρίως για λόγους θρησκευτικούς.

Μπορεί όμως εδώ να προχωρήσει κανείς στην εκτίμηση ότι η πολιτική ρευστότητα στην Αλβανία, μετά το δημοκρατικό της άνοιγμα, αποτελεί μέχρι σήμερα ανασταλτικό παράγοντα για την ολοκλήρωση των επιδιωκόμενων στόχων από κάθε ξένη χώρα, γεγονός που παρεμπόδισε την παγίωση, με τη μορφή της θεσμικής συνεργασίας, συγκεκριμένων μορφών επιρροής. Έτσι τα πάντα κινούνται ακόμη στο επίπεδο των υπόγειων σχέσεων με τις ανερχόμενες πολιτικές δυνάμεις στην Αλβανία.

Πολύ συνοπτικά θα καταγράψουμε στο σημείο αυτό τις συγκεκριμένες χώρες που εκδηλώνουν το έντονο ενδιαφέρον τους για την Αλβανία, τις μορφές παρέμβασης και τους στόχους που επιδιώκουν.

α) *Ιταλία*

Οι μόνιμες βλέψεις της Ιταλίας για έλεγχο του ζωτικού χώρου της Αδριατικής σχετίζονται άμεσα με τον έλεγχο και την επιρροή στο χώρο της σημερινής Αλβανίας.

Η Αλβανία μαζί με την καθολική Κροατία εθεωρούντο πάντοτε, και στην εποχή μας εντονότερα, από πλευράς Ιταλίας ως η είσοδος για πολιτική και οικονομική διείσδυση στα ταραγμένα Βαλκάνια και ιδιαίτερα στην περιοχή της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, Κόσσοβο, Σκοπίων και μέσω αυτών προς Βουλγαρία και Ρουμανία.

Η προσπάθεια της ιταλικής εξωτερικής πολιτικής ενισχύεται σημαντικά και από αντίστοιχες προσπάθειες του Βατικανού για την προώθηση του λεγόμενου «λατινογενούς τόξου» προς ανατολάς και συγκεκριμένα την ανάπτυξη της Ουνίας (βυζαντινόρυθμοι καθολικοί) στο χώρο των ορθόδοξων πληθυσμών των Βαλκανίων και μέχρι τις σημερινές ορθόδοξες Δημοκρατίες της Κοινοπολιτείας της πρώην Σοβιετικής Ένωσης (Ουκρανία, Ρωσία, Γευκορωσία, Μολδαβία κ.λπ.). Βεβαίως η πολιτική αυτή της διείσδυσης της Αγίας Έδρας ευνοείται και από τον κατακερματισμό των ορθόδοξων Εκκλησιών και την απουσία ενιαίου καθοδηγητικού κέντρου της Ορθοδοξίας σε πολιτικό επίπεδο.

Μέχρι σήμερα είναι φανερό ότι η Ιταλία έχει σχεδόν επιβάλει την παρουσία της στην Αλβανία με την προώθηση σημαντικών οικονομικών συμφωνιών στο χώρο κυρίως του τουρισμού και του εμπορίου, εκμεταλλεόμενη εκτός των άλλων και τη σημαντική ανθρωπιστική βοήθεια που χορηγεί στη χειμαζόμενη αλβανική οικονομία.

Η αξιοποίηση δε του σημαντικού αλβανικού λιμένα του Δυρραχίου από πλευράς Ιταλίας ως βασικού βαλκανικού λιμένα της για την ανάπτυξη και προώθηση των εμπορικών σχέσεων προς τα Βαλκάνια και την Ανατολή αποτελεί βασικό της στόχο. Στη λογική αυτή επέβαλε

την επιλογή του Δυρραχίου ως αφετηρία του μεγάλου διεθνούς αυτοκινητόδρομου προς την Ελλάδα (Κρυσταλλοπηγή Φλώρινας) με τελική κατεύθυνση τα Κεντρικά και τα Νοτιοανατολικά Βαλκάνια (Σκόπια, Σερβία, Βουλγαρία) προσπαθώντας να τον εντάξει στο TEM (Σύστημα Ευρωπαϊκών Αυτοκινητόδρομων).

Εκτός από τις παραδοσιακές σχέσεις των δύο αυτών χωρών και τους ιστορικούς δεσμούς τους επί αιώνες, οι δυνατότητες επιρροής της Ιταλίας στην Αλβανία στηρίζονται επίσης και στο γεγονός ότι αρκετοί ακόμη και από τη σημερινή ιντελιγκέντσια της Αλβανίας (διανοούμενοι, τεχνοκράτες κ.λπ.) έχουν έντονες τις επιδράσεις της ιταλικής κουλτούρας. Μεγάλη επίσης συμβολή έχει και το γεγονός ότι στο Βορρά της Αλβανίας (περιοχή κυρίως Σκόδρας) ζουν περίπου 300.000 καθολικοί Αλβανοί με έντονα φιλοϊταλικά αισθήματα.

Είναι φανερό ότι με την ομαλοποίηση της πολιτικής ζωής στην Αλβανία, η ιταλική επιρροή στη χώρα αυτή θα είναι περισσότερο έντονη και οι επιδιώξεις της περισσότερο εμφανείς, οι οποίες θα γίνουν ακόμη πιο απροκάλυπτες από την ενδεχόμενη γερμανική απειλή εισδοχής στο χώρο των Νοτίων Βαλκανίων ή της Αδριατικής (Κροατία).

β) Τουρκία

Δόγω της επικινδυνότητας που ενέχουν για την Ελλάδα οι συνεχώς αναπτυσσόμενες στενές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Αλβανίας και σε συνδυασμό πάντα με το μουσουλμανικό διάδρομο, που αναπτύσσεται καθ' όλο το μήκος των βορείων συνόρων μας με απόληξη στα δυτικά την Αλβανία, κρίνω σκόπιμο να αναφερθώ εκτενώς στις σχέσεις ανάμεσα στις δύο αυτές χώρες. Γι' αυτό θα επιχειρηθεί και μια μικρή ιστορική αναφορά κυρίως στην εποχή του μεσοπολέμου, αφού οι «λογι-

κές» της εποχής εκείνης αποψύχονται τόσο χαρακτηριστικά σήμερα.

Τόσο κατά την περίοδο της αλβανικής Αναγέννησης (1850-1913) όσο και μετά την για πρώτη φορά ίδρυση αλβανικού κράτους (1912-1913) ο ρόλος της Τουρκίας στα αλβανικά πολιτικά πράγματα ήταν δεδομένος καθώς φυσικά και εμφανείς οι επιδιώξεις της στη χώρα αυτή. Η απόσταση όμως που τη χώριζε από την Αλβανία συνέτεινε να μην θεωρείται η Τουρκία από τους Αλβανούς ως πιθανός κίνδυνος κατά της χώρας τους, με εδαφικές και άλλες επιβουλές, όπως θεωρούνταν πάντα η Ελλάδα.

Υστερα από μια περίοδο οδύνης του αλβανικού λαού (1944-1991) οι πολιτικές ανακατατάξεις στην Αλβανία ανεβίωσαν το έντονο ενδιαφέρον της τουρκικής πολιτικής για τη «Χώρα των Αετών».

Όπως προανεφέρθη, η πολιτική, κοινωνική και οικονομική αποσύνθεση της Αλβανίας ευνοεί την ανάπτυξη ορέξεων και σε άλλα κράτη όπως της Ιταλίας, της Αυστρίας, της Γερμανίας κ.ά. για πολιτική επιρροή και οικονομική διεύρυνση στη χώρα αυτή.

Το φαινόμενο αυτό της έντονης τουρκικής παρουσίας στην Αλβανία έχει για την Ελλάδα ένα ξεχωριστό ενδιαφέρον.

Οι ιστορικοί δεσμοί των δύο χωρών

Κατά το έτος 1912, όταν κηρύχτηκε ο πόλεμος της Σερβίας, της Ελλάδος και της Βουλγαρίας κατά των Τούρκων, η Αλβανία όχι μόνο δεν πήρε μέρος σ' αυτόν για να επιδιώξει την απολύτρωσή της, αλλά αντίθετα τάχθηκε με τους Τούρκους και πολέμησε εναντίον των Ελλήνων και των Σέρβων, ως επαρχία τουρκική.

Η Σερβία, όπως αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, κατέρχεται προς το Δυρράχιο, η δε Ελλάδα κατευθύνεται προς την Αυλώνα. Στο σημείο αυτό παρεμβαί-

νουν η Αυστρία προς τη Σερβία και η Ιταλία προς την Ελλάδα και αναστέλλουν την κατάληψη των πόλεων αυτών.

Έτσι δημιουργήθηκε το αλβανικό κράτος.

Δεν το δημιούργησε τόσο η αλβανική συνείδηση όσο οι βλέψεις και οι αντιθέσεις των Αυστριακών και των Ιταλών στην Αδριατική θάλασσα. Οι Αλβανοί, αντιληφθέντες ότι δεν μπορούν να ζήσουν μόνοι ως ανεξάρτητη τουρκική επαρχία, αποκομμένη από το τουρκικό κράτος, ζήτησαν τη δημιουργία ανεξάρτητου αλβανικού κρατιδίου και το πέτυχαν με τη συνθήκη του Λονδίνου (17/5/1913).

Ακολούθησαν τα γνωστά γεγονότα στη χώρα αυτή μέχρι το 1944, με τις γνωστές ιταλικές ραδιουργίες εις βάρος της χώρας μας σχετικά με τη Βόρειο Ήπειρο, τις μυστικές και φανερές προσεγγίσεις της Τουρκίας με τις αλβανικές κυβερνήσεις, το ρόλο των διαφόρων φυλάρχων όπως του Εσάτ Πασά Τοπτάνι και του συγγενούς του φυλάρχου, Αχμέτ Ζώγου, αργότερα αυτοαναγορευθέντος ως «βασιλέως»!

Αποτέλεσμα της ακαθόριστης αυτής κατάστασης ήταν να επιτύχει η Ιταλία, μετά την Πρεσβευτική Διάσκεψη των Παρισίων (29/7/1921) που επεδίκασε οριστικά τη Βόρειο Ήπειρο στην Αλβανία, τη δημιουργία ενός εύκολου και ευάλωτου κράτους, με περίπου 1.000.000 κατοίκους.

Ενώ καθ' όλο αυτό το διάστημα είναι γνωστές οι ιταλικές προσπάθειες προσεταιρισμού και καθυπόταξης της Αλβανίας, αντίθετα δεν έχουν ακόμη διερευνηθεί από τους ιστορικούς εις βάθος οι παράλληλες προσπάθειες της τουρκικής πλευράς για επιρροή στην Αλβανία, με στόχο βεβαίως την Ελλάδα, κατά το χρονικό διάστημα της πρώτης περιόδου της ανεξαρτησίας της (1913-1939).

Στα αρχεία του Πολεμικού Ναυτικού βρίσκεται το παρακάτω κείμενο που αποτελεί απόδειξη των προσπα-

θειών που κατέβαλλε η κεμαλική τότε Τουρκία για να αποκτήσει συμμάχους στον αγώνα εναντίον της Ελλάδος.

Πρόκειται για μια μυστική συμφωνία που υπέγραψαν εκπρόσωποι της Αλβανίας και της κυβέρνησης της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας και της οποίας το κείμενο —μεταφρασμένο στην ελληνική— έστειλε τον Νοέμβριο του 1922 από την Κωνσταντινούπολη στον ΓΕΝ ο αντιπλοίαρχος Δ. Μελετόπουλος.

Η μυστική αυτή συμφωνία έχει ως ακολούθως:

- «1. ...Η κυβέρνηση της Μ. Εθνοσυνελεύσεως της Τουρκίας θα φροντίσει ηθικώς και υλικώς όπως η Αλβανία αποκτήσει τους εθνικούς σκοπούς της.
2. Η κυβέρνηση της Μ. Εθνοσυνελεύσεως της Τουρκίας δέχεται όπως υπηρετήσουν εν τη αλβανική Κυβερνήσει οι Αλβανοί την καταγωγήν και εν τω Τουρκικώ Κράτει υπηρετούντες Αλβανοί στρατιωτικοί και δημόσιοι πολιτικοί υπάλληλοι.
3. Η αλβανική κυβέρνηση αναλαμβάνει όπως ετοιμάση εντός έτους ή ολιγώτερον σώμα στρατών εκ τριών Μεραρχιών.
4. Η επιτροπή της Εθν. Αμύνης (της) Κυβερνήσεως της Αγκύρας αναλαμβάνει όπως αποστείλη στρατιωτική αποστολήν διά την εκπαίδευσιν του άνω σώματος.
5. Η Κυβέρνησις της Αλβανίας αναλαμβάνει όπως εκ των Μεραρχιών η μία διατεθή διά τα σερβικά, η ετέρα διά τα ελληνικά σύνορα, η δε τρίτη διά την εσωτερικήν τάξιν και ασφάλειαν.
6. Η αλβανική κυβέρνηση υποχρεούται όπως διοργανώση συμμορίας και αποστείλη αυτάς εις το ελληνικόν έδαφος.
7. Η αλβανική κυβέρνηση υποχρεούται όπως επειδή τα 2/3 της Αλβανίας αποτελούνται εκ μουσουλμάνων, η Βουλή να αποτελείται 90% εκ μουσουλ-

μάνων, ουδέποτε δε θα χρησιμοποιήση εις τα υπουργεία Εξωτερικών και Εσωτερικών χριστιανούς υπουργούς, (θα) φροντίση δε συνάμα όπως βαθμηδόν εποικήση μουσουλμάνους εις τα μέρη εις α πλεονάζουν οι Έλληνες.

8. Εις την μέλλουσαν Εθνοσυνέλευσιν (θα) καθορισθή το ζήτημα του πολιτεύματος, θα ληφθή δε μέριμνα όπως εξασφαλισθή η λαϊκή κυριαρχία.

9. Εν περιπτώσει καθ' ην δεν ήθελε εξασφαλισθή η λαϊκή κυριαρχία να προβούν εις δημοψήφισμα (να εκλεγεί εις μουσουλμάνος Πρίγκηψ) προς τούτο δε θέλουσι καταβληθεί αι δέουσαι προσπάθειαι εκ μέρους των μουσουλμάνων βουλευτών και του μουσουλμανικού πληθυσμού.

10. Η αλβανική κυβέρνησις θέλει φροντίσει όπως το εμπόριον περιέλθη εις χείρας μουσουλμάνων επί τούτω δεν θέλουσι ψηφισθή ειδικοί νόμοι υπό το όνομα τούτο.

11. Κατόπιν της συνάψεως της ειρήνης κοινή συμφωνία των δύο κρατών θα διορισθή επιτροπή ήτις θέλει συνάψει προξενικάς και εμπορικάς συμβάσεις.

12. Εκτός του άρθρου 6, τα έτερα θα εφαρμοσθούν κατόπιν της συνάψεως της ειρήνης.

Εν ονόματι της Αλβανίας

Βουλευτής Δελβίνου

Πρώην Πρωθυπουργός

Σουλεϊμάν Φεχμή

Πρώην Υπουργός Στρατιωτικών

Σ/χης Σελαχεδίν

Εκ μέρους της Κυβ. Αγκύρας

Επίτροπος των Εξωτ.

Γιουσούφ Κεμάλ

Σ/χης Επιτελείου «Σαμάου»

Η μυστική αυτή συμφωνία που αποτελείται από 12

άρθρα, αναφέρεται στην προετοιμασία εκ μέρους της Αλβανίας και με τη βοήθεια της Τουρκίας σώματος στρατού, αποτελούμενου από 3 μεραρχίας (άρθρ. 3), που θα εκπαιδευόταν από τουρκική αποστολή (άρθρ. 4), μία θα κάλυπτε τα σερβικά σύνορα και μία τα ελληνικά σύνορα (άρθρο 5) καθώς και η διοργάνωση συμμοριών που θα δρούσαν στο ελληνικό έδαφος (άρθρ. 6) αποτελούσαν όρους, η εφαρμογή των οποίων θα επέφερε την ενεργοποίηση της Αλβανίας στο πλευρό της κεμαλικής Τουρκίας.

Η αλβανοτουρκική αυτή σύμπραξη θα στρεφόταν, κατά κύριο λόγο, εναντίον της Ελλάδος. Αυτό γίνεται φανερό από το άρθρο 12 με το οποίο ο σχηματισμός συμμοριών και η διείσδυσή τους στην Ελλάδα, ήταν η μόνη υποχρέωση που η αλβανική πλευρά όφειλε να εκπληρώσει αμέσως.

Με τη συμφωνία αυτή η Τουρκία επεδίωκε να γίνει η Αλβανία όχι απλά σύμμαχος αλλά μακροπρόθεσμα δορυφόρος της. Η προσπάθεια για την κατοχύρωση της υπεροχής του μουσουλμανικού στοιχείου είναι σαφής. Με το άρθρο 7 εξασφαλιζόταν η πολιτική κυριαρχία των μωαμεθανών στην Αλβανία ενώ με το άρθρο 10 αναλαμβάνόταν από την αλβανική πλευρά η φροντίδα για την οικονομική εξόντωση των χριστιανών. Στην περίπτωση άλλωστε που η λαϊκή κυριαρχία, την οποία επεδίωκε δήθεν η κυβέρνηση της Αγκύρας (άρθρο 8), δεν θα ήταν δυνατό να εξασφαλισθεί, η εκλογή μουσουλμάνου πρίγκιπα θα επισημοποιούσε την πολιτική υποβάθμιση του χριστιανικού στοιχείου (άρθρο 9).

Την ίδια περίοδο ο πρεσβευτής Ελλάδος στο Λονδίνο Δ. Κακλαμάνος έγραφε στο Βρετανό υπ. Εξωτερικών λόρδο Curzon ότι Νεότουρκοι αξιωματικοί είχαν μεταφερθεί πριν από λίγο από τη Μ. Ασία στην Αλβανία με ιταλικά ατμόπλοια.

Οι αλβανοτουρκικές σχέσεις σήμερα

Τον Οκτώβριο '91 επισκέφθηκε την Άγκυρα ο πρόεδρος της Αλβανίας Ραμίζ Αλία.

Οι δηλώσεις του στους δημοσιογράφους στα Τίρανα με την επιστροφή του ήταν χαρακτηριστικές: «η φίλη Τουρκία μάς υποσχέθηκε οικονομική βοήθεια και όχι μόνο».

Λίγες μέρες μετά επισκέπτεται τα Τίρανα ο αρχηγός του τουρκικού Επιτελείου Στρατού, και ακολουθεί η επίσκεψη του αρχηγού του Γεν. Επιτελείου του αλβανικού στρατού στην Τουρκία τις τελευταίες μέρες του Ιανουαρίου '92, κατά την οποία υπεγράφη στρατιωτική συμφωνία για την εκπαίδευση και τον εκσυγχρονισμό του αλβανικού στρατού από Τούρκους αξιωματικούς.

Όχι μόνο οι στρατιωτικές αλλά και οι πολιτικές και οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών αυξάνονται μέρα με τη μέρα και τα ερείσματα της Τουρκίας στη γείτονα χώρα ισχυροποιούνται καθημερινά.

Εκτός από τη δεδομένη αριθμητική κυριαρχία του μουσουλμανικού στοιχείου, και η κακή οικονομική κατάσταση της Αλβανίας σήμερα ευνοεί την οικονομική, άρα και πολιτική, διείσδυση της Τουρκίας και κατά συνέπεια υπάρχουν όλες οι εν δυνάμει προϋποθέσεις για την ανάπτυξη πολιτικής επιρροής της Αγκύρας που διαβλέπει στην Αλβανία ένα φιλικό προγεφύρωμα στα Νοτιοδυτικά Βαλκάνια, μέσα στην Ευρώπη και βορειοδυτικά της Ελλάδος.

Θεωρείται επίσης βεβαία η στήριξη των αλβανικών μουσουλμανικών δυνάμεων από την Ένωση Ισλαμικών Χωρών. Ήδη έγινε πρόταση τον Νοέμβριο 1991 στην Αλβανία να ενταχθεί στην Ένωση με όλα τα δελεαστικά οικονομικά ανταλλάγματα, αντέδρασαν όμως για την ώρα οι πολιτικές δυνάμεις στην Αλβανία που έχουν σαφή ευρωπαϊκό προσανατολισμό.

Ο αλβανικός μουσουλμανικός εθνικισμός ίσως δεν θα

αποτελούσε καν πρόβλημα για την Ελλάδα αν ήταν αποσυνδεδεμένος από τον κίνδυνο της τουρκικής επιρροής και απλώς κινείτο, όπως μέχρι πρόσφατα, στο πλαίσιο μιας αλβανικής ιδιομορφίας και μοναδικότητας στο χώρο αυτό.

Δυστυχώς, η τουρκική επιρροή δεν βρίσκει πρόσφορο έδαφος στην Αλβανία μόνο λόγω των ιστορικών δεσμών και του συνεκτικού στοιχείου του μουσουλμανισμού, αλλά και λόγω του γεγονότος ότι στην Αλβανία είναι ριζωμένη η πεποίθηση σ' ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού ότι οι δύο αυτοί λαοί για λόγους ιστορικούς, πολιτιστικούς, παράδοσης, σχέσεων αιώνων, θρησκευτικούς, είναι αδελφοί λαοί. Στην Αλβανία ζει ένας σημαντικός και απροσδιόριστος αριθμός Τουρκαλβανών (τουρκικές φρουρές από Ανατολία-Χαλδούπηδες) που συνέβαλαν σ' αυτή τη σχέση. Επίσης στην περιοχή Προύσσα της Τουρκίας ζουν περίπου 500.000 Αλβανοί.

Όλα τα παραπάνω στοιχεία εκμεταλλεύεται μεθοδικά και προωθεί η τουρκική προπαγάνδα.

Το πείραμα της πολιτικής εισδοχής και επιρροής της Τουρκίας στη Βουλγαρία οδήγησε, σε πρώτο στάδιο, στη γνωστή στρατιωτική συμφωνία ανάμεσα στις δύο χώρες.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι με τα σημερινά δεδομένα μπορεί να επαναληφθεί μια μυστική συμφωνία ανάμεσα στις δύο χώρες (Τουρκία-Αλβανία) όπως αυτή του 1922, κατά της Ελλάδος, χωρίς όμως και να αποκλείεται.

Ο κίνδυνος όμως να μορφοποιηθεί ένας πολιτικός θρησκευτικός άξονας καθ' όλο το μήκος των βόρειων συνόρων μας είναι ήδη ορατός.

γ) *Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής*

Η επίσκεψη Baker τον Ιούνιο του '91 στα Τίρανα μετά

και την κινητικότητα που επέδειξε το αλβανικό κοσσυφοπεδίτικο λόμπι στις ΗΠΑ σηματοδότησε μια νέα εποχή αμερικανικής επιρροής στην Αλβανία.

Το ισχυρό δεξιό Δημοκρατικό Κόμμα διαδηλώνει ανοικτά πλέον τα φιλοαμερικανικά του αισθήματα και τις σχέσεις του με τις ΗΠΑ. Είναι κοινό μυστικό στην Αλβανία ότι η στρατηγικής σημασίας αλβανική νήσος Σαζάν είναι θέμα χρόνου να παραχωρηθεί στους Αμερικανούς για στρατιωτική βάση, εφόσον επικρατήσουν οι Δεξιοί Δημοκρατικοί. Οι έρευνες για ανεύρεση νέων πηγών πετρελαίου έχουν ήδη ανατεθεί σε αμερικανικές εταιρείες.

Πολιτικά ενδιαφέρον και κρίσιμο για την Ελλάδα θέμα είναι το συμβάν κατά την επίσκεψη Baker στα Τίρανα, όπου ενώ δεν είχε καμία επαφή με το κυβερνών κόμμα, αντίθετα συναντήθηκε μόνο με τον πρόεδρο του δεξιού Δημοκρατικού Κόμματος Σαλί Μπερίσια. Βεβαίως τούτο δεν θα είχε ιδιαίτερη αξία, αν η συνάντηση δεν πραγματοποιείτο στο κεντρικό τζαμί των Τιράνων και τούτο με προφανή στόχο να υποδηλωθεί ο μουσουλμανικός χαρακτήρας της Αλβανίας, ώστε να διευκολυνθεί η τουρκική επιρροή στη χώρα αυτή.

Ως τελική εκτίμηση με βάση τα παραπάνω μπορούμε να καταλήξουμε ότι η αμερικανική πολιτική επέλεξε την Αλβανία και τη Βουλγαρία ως βασικά ορμητήρια για την πολιτική της επιρροή στα Βαλκάνια, γεγονός που θα διαφανεί κυρίως μετά την πολιτική σταθεροποίηση στην Αλβανία και σ' όλη τη Βαλκανική Χερσόνησο.

Ο ελεγχόμενος από τις Ηνωμένες Πολιτείες άξονας Πριστίνας-Τιράνων-Σκοπίων-Σόφιας-Αγκύρας αποτελεί στρατηγικό στόχο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στα Νότια Βαλκάνια, στη διαμόρφωση του οποίου σημαντικό ρόλο θα διαδραματίσει και η μέσω του μουσουλμανισμού πολιτική επιρροή της Τουρκίας στις χώρες αυτές.

4) Οι εσωτερικές εξελίξεις στην Αλβανία

Η πολιτική σύγχυση, ο διαρρηγμένος κοινωνικός ιστός, η οικονομική αποδιοργάνωση και ο εθνικιστικός δυναμισμός είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της Αλβανίας σήμερα.

Η αναζήτηση της νέας πολιτικής και κοινωνικής ισορροπίας στη χώρα αυτή παρουσιάζει όλα τα κλασικά χαρακτηριστικά των κοινωνιών που από το απολυταρχικό και συγκεντρωτικό κράτος μετασχηματίζονται βαθμιαία σε ανοικτή πολυκεντρική κοινωνία.

Η συνεχιζόμενη αποδιάρθρωση του παλαιού status, βεβαίως, απελευθερώνει νέες πολιτικές δυνάμεις, ταυτόχρονα, όμως, οι Αλβανοί αισθάνονται περισσότερο ανασφαλείς κάτω από το βάρος υπαρκτών αναγκών επιβίωσης (οικονομικών και εθνικών) και άρα ευάλωτοι σε πολιτικές επιρροές και οικονομικές εξαρτήσεις προστατευτικού χαρακτήρα άλλων τρίτων χωρών.

Το πλούσιο υπέδαφος της Αλβανίας σε χρώμιο (δευτέρα στον κόσμο), πετρέλαιο, νικέλιο, βωξίτες, καθώς και τα εκατοντάδες χιλιόμετρα ακτών που προσφέρονται για τουριστική ανάπτυξη και σε συνδυασμό όλα αυτά με την άκρως σημαντική γεωπολιτική της θέση στο χώρο της Αδριατικής, αλλά και των Βαλκανίων, την καθιστούν χώρα ελκυστική για πολιτική, θρησκευτική, οικονομική διείσδυση από διάφορες δυτικές δυνάμεις.

Στο σημείο αυτό θεωρώ χρήσιμο να παρατεθούν μερικά στατιστικά στοιχεία πληθυσμιακών και οικονομικών δεδομένων στην Αλβανία για τη συναγωγή καλύτερου αποτελέσματος.

Σύμφωνα με την απογραφή του 1987 ο πληθυσμός των μεγαλύτερων αλβανικών πόλεων είναι:

Τίρανα 225.700 κάτοικοι
Δυρράχιο 78.700
Ελμπασάν 78.300

Σκόδρα 76.300
Μπεράτι 40.500
Φίερι 40.300
Αυλώνα 67.600
Αργυρόκαστρο 26.400
Κορυτσά 61.500
Αγ. Σαράντα 14.00
Πόγραδετς 15.800

Ο συνολικός πληθυσμός της χώρας ανερχόταν το 1988 σε 3.149.000 κατοίκους.

Το 1988 η γεννητικότητα ανερχόταν στο 25,9 τοις χιλίοις ενώ η θνησιμότητα στο 5,6 τοις χιλίοις. Το 1982 η παιδική θνησιμότητα έφτανε στο 44 τοις χιλίοις.

Γλώσσα

Οι Αλβανοί διαιρούνται σε δύο κύριες ομάδες γλωσσικές. Τους Γκέγκηδες και τους Τόσκηδες, αντίστοιχα βόρεια και νότια του ποταμού Σκούμπη. Η τόσκιχη είναι η εθνική γλώσσα.

α) Οικονομικά δεδομένα

Οικονομικές πηγές

Γεωργία: Καλλιεργούνται 590.000 εκτάρια, δηλαδή το 20,5% της συνολικής επιφάνειας της Αλβανίας.

Το 13,8% είναι λιβάδια και βοσκοτόπια, το 36,4% είναι δάση.

Το 4,2% είναι δεντροφύτευση. Το υπόλοιπο έδαφος είναι ακαλλιέργητο. Από τα δημητριακά κυρίως καλλιεργούνται, στο μεγαλύτερο μέρος της Αλβανίας, το σιτάρι και το καλαμπόκι.

Σε μικρότερη έκταση καλλιεργούνται ρύζι, σίκαλη, βρόμη, κριθή.

Υπάρχει σημαντική καλλιέργεια ελιάς. Το 1988 συγκεντρώθηκαν 40.000 καντάρια λαδιού που εξήχθησαν στο εξωτερικό.

Τα αμπέλια σχεδόν αποκλειστικά καλλιεργούνται για την παραγωγή κρασιού. Από τα εσπεριδοειδή κυρίως καλλιεργούνται πορτοκάλια. Καλλιεργούνται επίσης ζαχαρότευτλα.

Καλλιεργείται ηλιόσπορος, καπνός, βαμβάκι, πατάτες, ξερά φασόλια, ντομάτες, μήλα, δαμάσκηνα.

Μια πολύτιμη πηγή εσόδων θεωρούνται τα δάση. Η ξυλεία ανερχόταν στα 2.330.000 κ.μ. το 1987.

Κτηνοτροφία: Το 1988, 672.000 βοοειδή, 2.000 ταύροι, πρόβατα 1.432.000, χοίροι 979.000, γαϊδούρια 52.000, μουλάρια 22.000, πτηνά 6.000.000.

Σημαντική παραγωγή μαλλιού, 2.100 τόνοι το 1988.

Αλιεία: Η αλιεία αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια, 12.468 τόνοι το 1987. Η λίμνη της Σκόδρας είναι ονομαστή για ένα είδος σαρδέλας.

Ορυκτός πλούτος: Την πρωτεύουσα θέση κατέχει το πετρέλαιο, 3.000.000 τόνοι 1987. Η κυριότερη περιοχή εξόρυξης του το Πάτος Διυλιστήρια υπάρχουν στο Cerrik και Ballshi. Κυρίως εξάγεται πίσσα στη Σελενίτσα, που μεταφέρεται σιδηροδρομικώς στο λιμένα της Αυλώνας.

Έχει πολύ μεγάλη παραγωγή χρωμίου 237.000 τόνοι οξειδίου του χρωμίου (1985) και σιδηροπυρίτη. Η παραγωγή χρωμίου ήταν το 1987 15.000 τόνοι.

Επίσης έχουν παραγωγή νικελίου 10.500 τόνοι, λιγνίτη 2.300.000 τόνοι, φυσικού αερίου 440.000.000 κ.μ.

Ηλεκτρική ενέργεια: Παρήχθησαν 3.840 εκατομμύρια κιλοβατώρες το 1987 εκ των οποίων οι 3.400.000.000 υδροηλεκτρική.

Βιομηχανία: Κλωστοϋφαντουργία στο Μπεράτι, Σκόδρα, Αργυρόκαστρο, Κορυτσά και Τίρανα. Εργοστάσια

παραγωγής πίσσας, ζάχαρης και εργοστάσια παραγωγής μαρμελάδας στο Ελμπασάν, Πόγραδετς, Σκόδρα. Εργ. επεξεργασίας ξύλου (Σκόδρα, Ελμπασάν), τσιμέντου στα Τίρανα, Σκόδρα, Αυλώνα (853.000 τόνοι τσιμέντου το 1986). Εργοστάσια μπίρας, αντικειμένων καουτσούκ (Δυρράχιο). Εργοστάσια καπνού στη Σκόδρα, Δυρράχιο, Ελμπασάν, Αργυρόκαστρο (6.300 εκατ. τσιγάρων το 1987).

Εμπόριο: (1981-1985) σε εκατ. δολ.

Εισαγωγές: 286,5-373,5-293,7-264,0-274,3.

Εξαγωγές: 359,7-350,7-301,7-283,5-252,4.

Εξαγωγές το 1985: καύσιμα, ορυκτά και μέταλλα 97,4 εκατ. δολ., προϊόντα διατροφής 22,3 εκατ. δολ., χημικά προϊόντα 7,3 εκατ. δολ., καπνός και ποτά 14,9 εκατ. δολ.

Πρώτη χώρα στην οποία γίνονταν εξαγωγές το 1985 η Γιουγκοσλαβία. Ακολουθούν η Τσεχοσλοβακία, η Ρουμανία, η Ιταλία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Βουλγαρία, η Ουγγαρία και τέλος η Ελλάδα πάντα τελευταία.

Συγκοινωνίες: Εμπορική Ναυτιλία: 20 καράβια με φορτίο 56.133 τόνους (1988). Σημαντικότερα λιμάνια Δυρράχιο, Αυλώνα, Αγ. Σαράντα.

Σιδηρόδρομοι 509 Km.

Οχήματα 14.700 το 1970, εκ των οποίων 3.500 καρότσες με ζώα. Δρόμοι 16.700 Km (1988).

Αεροδρόμιο στα Τίρανα.

Νοσοκομεία, κέντρα υγείας και ιατρεία 763. Ταχυδρομεία 17.600 (1983). Ραδιόφωνα 493.000, τηλεοράσεις 232.000 (1985).

Αγροτικός πληθυσμός 53,7% το 1985.

Ενεργός πληθυσμός 1.483.000, εκ των οποίων το 49,8% ασχολείται με τη γεωργία.

β) Οι πολιτικές δυνάμεις στην Αλβανία σήμερα

Η ρευστή πολιτική κατάσταση στην Αλβανία και το

μικρό χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο λειτουργεί καθεστώς δημοκρατίας δεν διασφαλίζουν απολύτως σταθερές αξιολογήσεις των κομμάτων στη χώρα αυτή.

Το βέβαιο είναι ότι απελευθερώνονται νέες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις και πιστεύω ότι μετά τις επόμενες εκλογές, οι οποίες διεξάγονται στις 22 Μαρτίου 1992, θα αρχίσει να ξεκαθαρίζει η κατάσταση και θα σταθεροποιηθούν κάποιες πολιτικές ισορροπίες στη χώρα αυτή.

Μέσα σε συνθήκες πλήρους αποδιοργάνωσης του κράτους και της κοινωνίας τα σημερινά αλβανικά κόμματα προσπαθούν να συγκροτηθούν οργανωτικά και να δώσουν το ιδεολογικό τους στίγμα. Περισσότερο ίσως από κάθε άλλη χώρα της Ανατολικής Ευρώπης τα αλβανικά κόμματα έχουν ανάγκη συμπαράστασης και βοήθειας ώστε και ο ευρωπαϊκός τους προσανατολισμός να ενισχυθεί και να συμβάλουν ως θεσμός στην κατοχύρωση της δημοκρατίας στη χώρα αυτή.

Μέχρι στιγμής στην Αλβανία αξιολογή παρουσία και δράση έχουν οι εξής πολιτικές δυνάμεις:

Σοσιαλιστικό Κόμμα:

Ιδρύθηκε το 1941 με την επωνυμία Κομμουνιστικό Κόμμα Αλβανίας. Ιδρυτής του ο Εμβέρ Χότζα. Το 1948 (1ο Συνέδριο) αλλάζει την επωνυμία σε «Κόμμα Εργασίας της Αλβανίας». Τον Ιούνιο 1991 μετονομάστη σε «Σοσιαλιστικό Κόμμα Αλβανίας».

Έχει την κλασική διάρθρωση των παρεμφερών κομμάτων, Πολιτικό Γραφείο, Γραμματεία της Κεντρικής Επιτροπής και Κεντρική Επιτροπή.

Επίσημο όργανο της Κ.Ε. του Σοσιαλιστικού Κόμματος είναι η εφημερίδα *Zeri I Popullit*.

Πρόεδρος του κόμματος ο Fatos Nano, πρώην πρωθυπουργός, καθηγητής Πανεπιστημίου (οικονομολόγος), πρώην υποδιευθυντής του Ινστιτούτου Μαρξιστικών Μελετών Αλβανίας. Προέρχεται από χριστιανική

ορθόδοξη το θρήσκευμα οικογένεια και είναι ηλικίας 40 ετών.

Γραμματέας της Κ.Ε.: Σπύρο Ντέντε, συγγραφέας, αξιωματούχος, του πρώην καθεστώτος.

Στο Σοσιαλιστικό Κόμμα λειτουργούν δύο τάσεις:

α) Του Φάτος Νάνο, με φιλελεύθερες τάσεις και σαφή ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Υποστηρίζεται από διανοούμενους που έχουν σπουδάσει στη Δυτική και Ανατολική Ευρώπη. Είναι ιδιαίτερα έξυπνος, ευέλικτος και μορφωμένος. Η νέα υπό τον Φάτος Νάνο ηγετική ομάδα προσπαθεί να απεγκλωβιστεί από τους σκληροπυρηνικούς «ενβεριστές», οι οποίοι εξακολουθούν να διατηρούν ερείσματα στο κόμμα αυτό.

Η νέα ηγεσία επιδίωξε να οδηγήσει τους «ενβεριστές» να συμπήξουν δικό τους πολιτικό σχήμα, γεγονός που ήδη επέτυχαν με την ίδρυση από αυτούς Κομμουνιστικού Κόμματος, ώστε οι ίδιοι να διαμορφώσουν το νέο αξιόπιστο και σύγχρονο σοσιαλιστικό τους κόμμα και έτσι να διατηρήσουν την επιρροή τους στον αλβανικό λαό.

β) Η τάση των συντηρητικών («ενβεριστών»), με κύριο στόχο τη διαφύλαξη του status. Αποδέχεται μεταρρυθμίσεις μέχρι του σημείου που δεν ανατρέπεται πλήρως η γραμμή Χότζα. Υποστηρίζεται κυρίως από παλαιμάχους εθνικιστές και ένα μικρό αριθμό διανοουμένων. Έχουν ακόμη κάποια ερείσματα στο στρατό και τη «Σιγκουρίμι». Η επιρροή τους στον αλβανικό λαό φθίνει συνεχώς, ιδιαίτερα μετά τις επικαλούμενες εις βάρος της χήρας Χότζα κατηγορίες, καθώς και σ' άλλους πρώην αξιωματούχους.

Δημοκρατικό Κόμμα:

Είναι το πρώτο κόμμα της αντιπολίτευσης σε πολιτική δύναμη και επιρροή.

Ιδρύθηκε στα τέλη του περασμένου χρόνου στην Αλβανία μετά το δημοκρατικό άνοιγμα στη χώρα αυτή, από τους Sali Berisha και Gramoz Pashko.

Εκδίδει εφημερίδα με τον τίτλο «Δημοκρατική Αναγέννηση». Στις εκλογές του Μαρτίου συσπείρωσε ανεξαρτήτως ιδεολογίας όλους τους αντετιθέμενους στο πρώην κομμουνιστικό καθεστώς, αφού ήταν σχεδόν το μόνο αντιπολιτευόμενο κόμμα.

Είναι συντηρητικό (δεξιό) κόμμα και έχει αναπτύξει στενότερες σχέσεις με το ελληνικό κόμμα «Νέα Δημοκρατία» καθώς και με όλα τα συντηρητικά κόμματα της Ευρώπης.

Κατατρύχεται από ανομοιογένεια αντιλήψεων και διαφορών κυρίως ως προς τον προσανατολισμό της Αλβανίας (φιλοαμερικανοί-φιλοευρωπαίοι-εθνικιστές), αλλά πάντως και αυτοί με πολλές συγχύσεις, μια και η ρευστότητα στα Βαλκάνια καθώς και οι ξένες επιρροές στη χώρα αυτή (όπως Ιταλίας, Τουρκίας, ΗΠΑ) κ.λπ. τους εμποδίζουν στη διαμόρφωση σταθερών θέσεων και προσανατολισμού.

Ηγέτες: 1. Σάλι Μπαρίσια, μουσουλμάνος, καθηγητής της Ιατρικής· έχει στενές σχέσεις με τους Κοσσοβάρους και το κοσσυφοπεδίτικο λόμπι στις ΗΠΑ (πρόεδρος του κόμματος).

2. Γκραμόρ Πάσχο, χριστιανός ορθόδοξος, καθηγητής Οικονομίας. Αντιπρόεδρος στην Κυβέρνηση Εθνικής Σταθερότητας.

3. Ι. Σελάμι, νεότερος, ανερχόμενη δύναμη.

4. Αρμπέν Ιμάμι, καθηγητής Καλών Τεχνών.

5. Φροκ Τσιούπι, καθολικός, δημοσιογράφος.

6. Ναπολέων Ρόσι, ελληνικής καταγωγής, δημοσιογράφος.

7. Έντι Ράμα, βλάχικης καταγωγής, γλύπτης.

8. Νεριτάν Τσέκα, αρχαιολόγος (φιλογερμανικών τάσεων).

Το Δ.Κ. συγκέντρωσε στις εκλογές του 1991 όλες τις αντιπολιτευόμενες δυνάμεις επειδή ήταν το μόνο αντιπολιτευόμενο κόμμα. Σήμερα, ενώ καταβάλλει κάθε προσπάθεια για τη διεύρυνση των γραμμών του, δεν

προβλέπεται κάποια θεαματική αύξηση της επιρροής του, λόγω, εκτός των άλλων παραγόντων (εσωκομματικές αντιθέσεις, άστοχες δηλώσεις ηγετών του), και της ίδρυσης νέων δυναμικών πολιτικών κομμάτων και της διαρροής προς αυτά αξιόλογων στελεχών.

Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα Αλβανίας:

Ιδρύθηκε το Μάιο του 1991, μετά τις πρώτες εκλογές του Μαρτίου '91.

Πρόεδρος του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος είναι ο Σκεντέρ Γκινούσι, καθηγητής πανεπιστημίου (μαθηματικός), με σπουδές και ντοκτορά στο Παρίσι, ετών 42. Κατάγεται από οικογένεια στρατιωτικών. Διετέλεσε υπουργός Παιδείας και είναι μέλος της Ακαδημίας Επιστημών της Αλβανίας.

Ο Σκ. Γκινούσι θεωρείται ο αρχιτέκτονας της πολιτικής λύσης για τη δημιουργία της Κυβέρνησης Εθνικής Σταθερότητας τον Ιούνιο '91, στην οποία το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα συμμετείχε με τέσσερις υπουργούς και υφυπουργούς. Αναμένεται, από πολλούς παρατηρητές, λόγω του προσωπικού του κύρους, να διαδραματίσει ρόλο στις εξελίξεις της Αλβανίας.

Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα στελεχώθηκε κυρίως από τους διανοούμενους της αλβανικής κοινωνίας (καθηγητές πανεπιστημίου, τεχνοκράτες κ.λπ.) και τώρα βρίσκεται στο στάδιο της περιφερειακής του οργάνωσης.

Ο Τεοντόρ Λιάτσο, συγγραφέας, και ο Πασκάλ Μίλο, κοσμήτορας του Πανεπιστημίου των Τιράνων, είναι από τις σημαντικότερες ηγετικές προσωπικότητες.

Το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα διακηρύσσει με κάθε τρόπο την ταύτισή του με τις ιδεολογικές αρχές της Ευρωπαϊκής Σοσιαλδημοκρατίας και τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της Αλβανίας. Επιδιώκει την ένταξή του στη «Σοσιαλιστική Διεθνή».

Όπως όλα τα αλβανικά κόμματα έτσι και το Σοσιαλ-

δημοκρατικό διαπνέεται από έντονο αντισερβισμό, κυρίως λόγω του Κόσσοβου.

4) *Ρεπουμπλικανικό Κόμμα:*

Είναι μάλλον ιταλικής επιρροής κεντροδεξιό κόμμα και έλαβε μικρό ποσοστό ψήφων στις τελευταίες εκλογές του Μαρτίου '91.

Αντίθετα με τις ηγεσίες των άλλων κομμάτων, οι δύο ηγέτες του κ. Σαμπρί Γκόντο (πρόεδρος) και Ε. Γκαμπέτα είναι σχετικά μεγάλης ηλικίας, πλην όμως λόγω του προσωπικού τους κύρους ασκούν σημαντική επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις της χώρας τους.

5) *Η ελληνική οργάνωση «ΟΜΟΝΟΙΑ»:*

Ιδρύθηκε παραμονές των εκλογών του Μαρτίου '91, έλαβε μέρος στις πρώτες εκλογές του Μαρτίου '91 και εξέλεξε πέντε βουλευτές στις μειονοτικές περιοχές. Η συμβολή της στη διατήρηση της εθνικής συνείδησης των ελληνικών μειονοτήτων καθώς και στην κατοχύρωση των αναφαίρετων δικαιωμάτων της μειονότητας σε θέματα ισοπολιτείας, παιδείας και ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Πρώτος προσωρινός πρόεδρος ο Ανδρέας Ζαρμπαλάς, δημοσιογράφος, και από τον Φεβρουάριο του '92 ο Σωτ. Κυριαζάτης.

Έχει περιφερειακές οργανώσεις σ' όλο το χώρο όπου ζει η ελληνική μειονότητα και επεκτείνεται συνεχώς εκτός από τα Τίρανα και σ' άλλες πόλεις της Αλβανίας όπου ζει ελληνικός πληθυσμός.

Η αρνητική αντιμετώπιση από αλβανικής πλευράς της δράσης της ως εθνικής πολιτικής δύναμης δημιουργεί προβληματισμούς ως προς τη διατήρηση της παρουσίας της στην αλβανική πολιτική πραγματικότητα.

γ) *Τα αιτήματα στην Αλβανία σήμερα*

Στη φάση αυτή της αβεβαιότητας και ρευστότητας οι

νέες πολιτικές δυνάμεις στην Αλβανία, κυρίως εκείνες με ευρωπαϊκή κουλτούρα και ανεξάρτητα από την κομματική και ιδεολογική ένταξή τους, προβάλλουν τα φανερά τουλάχιστον αιτήματα της νέας αλβανικής πραγματικότητας ως εξής:

1. Η ανάγκη εκδημοκρατισμού της Αλβανίας.
2. Η μετάβαση με γρήγορο ρυθμό στην οικονομία της αγοράς.
3. Η ανάγκη ανάπτυξης σχέσεων εμπιστοσύνης με όλα τα γειτονικά κράτη, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδος, χωρίς εκατέρωθεν σοβινισμούς.
4. Η προάσπιση της Αλβανίας από τις απόπειρες οικονομικής εκμετάλλευσης από ξένες χώρες λόγω της υφισταμένης πολιτικής και οικονομικής αποδιάρθρωσής της.
5. Η οικονομική βοήθεια στην Αλβανία για την έξοδο της από τη σημερινή κρίση απ' όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και την Κοινότητα.
6. Η καθιέρωση και λειτουργία ενός νέου Συντάγματος που να κατοχυρώνει τη δημοκρατική προοπτική στην Αλβανία.
7. Ο τελικός στόχος είναι η ένταξη της Αλβανίας στην ΕΟΚ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις σήμερα

1. Η ελληνική πολιτική απέναντι στην Αλβανία

Υπό το πρίσμα των παραπάνω διαπιστώσεων και δεδομένων, η ανάγκη για μια νέα πολιτική σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες προβάλλει επιτακτική, απαλλαγμένη από τα ιδεολογήματα και τις προκαταλήψεις του παρελθόντος.

Ως στόχοι και αρχές μιας νέας πολιτικής μπορούν να θεωρηθούν:

1. Η στήριξη της πορείας εκδημοκρατισμού της Αλβανίας.

2. Η στήριξη των δυνάμεων εκείνων της Αλβανίας που προωθούν τον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό.

3. Η ανάπτυξη ουσιαστικών σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δύο χώρες και προώθηση συνεργασίας στο οικονομικό-πολιτικό πεδίο στο ανώτατο δυνατό επίπεδο.

4. Ο αμοιβαίος σεβασμός των συνόρων ανάμεσα στις δύο χώρες.

5. Η ενθάρρυνση επενδύσεων στην Αλβανία σε τομείς που ενδιαφέρουν την ελληνική οικονομία, όπως εμπόριο, διασυνοριακό εμπόριο, μεταποιητικές επιχειρήσεις, τουρισμός, γεωργία, αλιεία, κτηνοτροφία κ.λπ.

Και ιδιαίτερα στις μειονοτικές περιοχές για τη στήριξη του εκεί ελληνικού στοιχείου.

6. Η ανάπτυξη πολιτιστικών και επιμορφωτικών σχέσεων και ανταλλαγών ανάμεσα στις δύο χώρες, ιδιαίτερα δε σε ό,τι αφορά στην ανάδειξη των ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων και αξιών της ελληνικής μειονότητας.

7. Οι πρωτοβουλίες της χώρας μας ως μέλους της ΕΟΚ για την προώθηση προγραμμάτων ανάπτυξης και οικονομικής βοήθειας στην Αλβανία.

8. Η προστασία των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας σύμφωνα με τις αναγνωρισμένες αρχές του Διεθνούς Δικαίου.

Οι παραπάνω αρχές και επιδιώξεις της εξωτερικής μας πολιτικής στις ελληνοαλβανικές σχέσεις τελούν υπό τις παρακάτω απαραίτητες προϋποθέσεις και όρους:

α) Ότι η Αλβανία δεν θα συμμετάσχει ή συμπλεύσει σε πρωτοβουλίες και ενέργειες της Τουρκίας, κυρίως στο χώρο της Βαλκανικής, εις βάρος του ελληνισμού και των ελληνικών συμφερόντων.

β) Ότι η Αλβανία δεν θα εγείρει εις βάρος της χώρας μας ανύπαρκτα μειονοτικά θέματα (π.χ. Τσαμουριά).

γ) Την απόλυτη προστασία των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας.

Οι αρχές αυτές και οι στόχοι με την τήρηση των παραπάνω προϋποθέσεων θα συμβάλουν αποφασιστικά αφ' ενός μεν σε μια συμφέρουσα για τις δύο χώρες και ιδιαίτερα για την Ελλάδα μόνιμη συνεργασία και αφ' ετέρου, σε σχέση με τις εξελίξεις και τις διαπλοκές στο χώρο της Βαλκανικής, στη δημιουργία ενός σημαντικού ερείσματος προστασίας του ελληνισμού, προώθησης των ελληνικών συμφερόντων, καθώς και ενός στοιχείου σταθεροποιητικού παράγοντα στην ευαίσθητη αυτή περιοχή.

Η σημερινή πολιτική της Ελλάδος απέναντι στην Αλβανία δεν περιλαμβάνει, δυστυχώς, σχεδόν τίποτε

από τις παραπάνω αρχές και στόχους και εκείνα που κυρίως τη χαρακτηρίζουν είναι:

α) Έλλειψη συγκεκριμένων πρωτοβουλιών για εμπέδωση κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργασίας ανάμεσα στις δύο χώρες.

β) Συνεχιζόμενες ενέργειες που επιτείνουν το κλίμα καχυποψίας των Αλβανών απέναντι στη χώρα μας.

γ) Καμία πρωτοβουλία για προώθηση φιλελληνικών ερεισμάτων στην Αλβανία, αντίθετα σημειώνεται παρέμβαση στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στην Αλβανία με την επιλεκτική στήριξη συγκεκριμένου κόμματος και μάλιστα σε αντίθεση με την πολιτική οργάνωση «ΟΜΟΝΟΙΑ» της ελληνικής μειονότητας.

δ) Σχεδόν καμία πολιτική ή πρωτοβουλία για την οικονομική συνεργασία των δύο χωρών και κυρίως την οικονομική και γενικότερη στήριξη της ελληνικής μειονότητας.

Είναι φανερό ότι η σημερινή ελληνική πολιτική στερείται των δυνατοτήτων εκείνων που θα προωθήσουν μια αποτελεσματική πολιτική σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δύο χώρες, διότι δεν μπορεί να απαλλαγεί από το σοβινιστικό σύνδρομο του «βορειοηπειρωτισμού», γεγονός που με τον πιο σκληρό τρόπο, περίπου επί 45 χρόνια, πλήρωσε η εγκαταλελειμμένη καθαρόαιμη ελληνική μειονότητα της Αλβανίας.

Ένα άλλο σημείο αδυναμίας και αυτοπεριορισμού του κυβερνώντος κόμματος για συγκρότηση στρατηγικής αντιμετώπισης του Αλβανικού μέσα στο γενικότερο βαλκανικό γίγνεσθαι, είναι το γεγονός ότι δεν μπορεί να απαλλαγεί από τη λογική της ενιαίας πολιτικής δράσης και παρέμβασης της ένωσης των συντηρητικών κομμάτων της Ευρώπης στο πολιτικό σκηνικό των αναβιούμενων πολιτικών Δημοκρατιών της Βαλκανικής.

2. Τα δύο σημεία τριβής

Το βορειοηπειρωτικό θέμα καθώς και το συμψηφιστικά προβαλλόμενο από τους Αλβανούς ανύπαρκτο «Τσάμικο» είναι τα δύο σημεία τριβής που δηλητηριάζουν ή εμποδίζουν την ανάπτυξη ουσιαστικών σχέσεων ειλικρινούς φιλίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στις δύο χώρες.

Μια μικρή παρουσίαση των δύο αυτών θεμάτων θεωρείται επιβεβλημένη για την κατανόηση αφ' ενός μεν της αδιέξοδης και επικίνδυνης σημερινής πολιτικής θεώρησης του θέματος αυτού και αφ' ετέρου για την κατανόηση της αναγκαιότητας μιας νέας πολιτικής, σύμφωνα με τις παραπάνω προδιαγραφείσες αρχές.

α) Βορειοηπειρωτικό θέμα

Η ελληνική εξωτερική πολιτική επιβάλλεται να επαναπροσδιορίσει το περιεχόμενο του βορειοηπειρωτικού θέματος στα σημερινά δεδομένα και να προσαρμόσει το ενδιαφέρον της στις σημερινές διαστάσεις του χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει παραιτήσεις από τα εθνικά συμφέροντα.

Μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας υπάρχει το πρόβλημα της Βορείου Ηπείρου, το οποίο είναι γέννημα της εποχής της κατάρρευσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας (ανατολικό ζήτημα-μεγαλοϊδεατισμός)

Την εποχή εκείνη, πράγματι, το αλβανικό ορθόδοξο στοιχείο των περιοχών της Νότιας Αλβανίας, καθώς και το βλάχικο ορθόδοξο στοιχείο της περιοχής Κορυτσάς λόγω της μεγάλης επιρροής της Ορθοδοξίας δεν κυριαρχούνταν από αισθήματα αλβανικής εθνικής συνείδησης και αισθάνονταν και πολιτισμικά και εθνικά περισσότερο Έλληνες παρά Αλβανοί, πολύ δε περισσότερο αφού μιλούσαν και την ελληνική γλώσσα.

Την εποχή εκείνη ο αλβανικός εθνικισμός ήταν ανεπτυγμένος μόνο στο μουσουλμανικό στοιχείο και ελάχιστα στους καθολικούς, καθώς επίσης και στην ορθόδοξη αλβανική παροικία της Κωνσταντινουπόλεως, από την οποία και ανεπήδησαν οι θιασώτες του αλβανικού εθνικισμού της εποχής εκείνης Κ. Χριστοφορίδης και αργότερα ο επίσκοπος Φαν Νόλι, μετέπειτα πρωθυπουργός και μεταφραστής των Ευαγγελίων από την ελληνική στην αλβανική γλώσσα.

Συνεπώς, οι εθνικές επιδιώξεις της χώρας μας πολύ ορθά σκόπευαν στην ενσωμάτωση και αυτού του ορθόδοξου στοιχείου με ελληνική συνείδηση έτσι και αν φυλετικά δεν εθεωρούντο καθαρόαιμοι Έλληνες, όπως εκείνοι της σημερινής μειονότητας των περιοχών Αργυροκάστρου, Δρόπολης και Αγίων Σαράντα.

Δυστυχώς, όμως, από το 1912, και κυρίως από το 1944 και μετά, οι Αλβανοί ορθόδοξοι με την ελληνική παιδεία και γλώσσα ίσως δεν υπάρχουν πια, φαίνεται δε ότι αφομοιώθηκαν από τον αλβανικό εθνικισμό.

Περίπου ίδια πορεία υπάρχει και για τους βλάχικης καταγωγής ορθόδοξους της Κορυτσάς, σε ηπιότερη, πάντως μορφή. Σχετικά με το βλάχικο στοιχείο είναι χαρακτηριστικές οι αναφορές του Ευάγγελου Αβέρωφ από το 1946.

Η δραματική για τα ελληνικά συμφέροντα μεταβολή των συνθηκών στη Βόρειο Ήπειρο φοβούμαι ότι δεν έγινε αντιληπτή από τη χώρα μας καθ' όλη τη διαδρομή από το 1912 και μετά και, δυστυχώς, εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν πολλοί ακόμη το Βορειοηπειρωτικό με τα δεδομένα και τη λογική της εποχής εκείνης. Για 45 και πλέον χρόνια ο καθαρόαιμος ελληνισμός που διασώθηκε στην Αλβανία, ξεκομμένος κυριολεκτικά από τον εθνικό κορμό, έδινε σε πείσμα των καιρών τη δική του μάχη επιβίωσης. Την ίδια στιγμή που οι εκάστοτε πολιτικές κυβερνήσεις της Ελλάδος, μπλεγμένες στον επαρχιώτικο μεγαλοϊδεατισμό τους και τα εσωτερικά

προβλήματα, στη διαμάχη εάν πρέπει ή όχι να προβούν στην άρση του εμπολέμου, από ελάχιστα έως καθόλου ενδιαφέρθηκαν για τις συνέπειες των επιλογών τους πάνω σ' αυτό το κομμάτι του ελληνισμού.

Ευρισκόμενο όχι απλά στα σύνορα δύο εμπολέμων μέχρι προσφάτως κρατών, αλλά και στα σύνορα μεταξύ δύο συνασπισμών (ΝΑΤΟ, Σ. Βαρσοβίας), δύο Εκκλησιών, δύο πολιτισμών, το ζωντανό αυτό κομμάτι του έθνους μας υπήρξε βαρόμετρο των εξελίξεων, αφού μετρούσε τους δικούς του παλμούς με τους παλμούς των ποικίλων διαπαραταξιακών σχέσεων, διαπιστώνοντας με θλίψη την ανικανότητα της Ελλάδος να του προσφέρει πέρα από τα χριστουγεννιάτικα χαιρετίσματα και κάτι πιο απτό.

Αυτό είχε και μια άλλη αρνητική παρενέργεια. Η απόλυτη ταύτιση του «Βορειοηπειρωτικού» με το «Μειονοτικό» οδήγησε και σε μια πολιτική σκληρής καταπίεσης της ελληνικής μειονότητας τις τελευταίες δεκαετίες από τον αλβανικό εθνικισμό, που αντιδρούσε εκτός των άλλων και στον χωρίς στόχους και πολιτική ανεργμάτιστο ελληνικό σοβινισμό, κάτι που δυστυχώς συνεχίζεται και στις μέρες μας.

Τις συνέπειες αυτής της εθνικής άγνοιας και απραξίας πλήρωσε ακριβά η ελληνική μειονότητα, γιατί εκτός από τη φτώχεια και την ανελευθερία πρέπει να αναζητήσουμε στο κύμα της προσφυγιάς, που με τόση αφέλεια πυροδότησε και η Ελλάδα, και τους παραπάνω πραγματικούς και ουσιαστικούς λόγους.

Η διάκριση ότι άλλο θέμα είναι το «Βορειοηπειρωτικό» και άλλο το «Μειονοτικό» (η ελληνική μειονότητα) αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεση για την αποτελεσματικότερη προώθηση και προάσπιση των εθνικών μας συμφερόντων και την προστασία του βορειοηπειρωτικού ελληνισμού.

β) Τσάμικο

Για το ανύπαρκτο θέμα της «Τσαμουριάς» που όψιμα εγείρουν οι Αλβανοί ασχοληθήκαμε στο δεύτερο μέρος του βιβλίου.

Για πρώτη φορά από το 1946 προβλήθηκε από πλευράς Αλβανίας επίσημα και συνεχίζεται μέχρι σήμερα με αμείωτη ένταση, όταν ο πρωθυπουργός της Ελλάδας επισκέφθηκε τα Τίρανα, αρχές Ιανουαρίου του 1991.

Παρά το γεγονός ότι το θέμα είναι ανύπαρκτο, αφού κανείς από τους επονομαζόμενους «Τσάμηδες» δεν ζει στη Θεσπρωτία, εν τούτοις από τις αρχές του έτους ιδρύθηκε στα Τίρανα «Πολιτικός Πατριωτικός Σύλλογος Τσαμουριάς».

Λίγες μέρες πριν τις εκλογές του Μαρτίου '91, διοργάνωσαν στα Τίρανα οι «Τσάμηδες» συνέδριο, με μεγάλη συμμετοχή, στο οποίο παρευρέθησαν εκπρόσωποι όλων των κομμάτων. Τα πολιτικά συμπεράσματα και οι αποφάσεις του συνεδρίου ήταν:

1. Η με κάθε τρόπο διεκδίκηση των δικαιωμάτων (ιδιοκτησιών — επανεγκατάσταση στη Θεσπρωτία κ.λπ.) των «Τσάμηδων» που ζουν στην Αλβανία.

2. Προσφυγές, παραστάσεις, διαβήματα κ.λπ. στους διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ, ΔΑΣΕ κ.λπ.) για την προβολή και κατοχύρωση «δικαιωμάτων» τους.

3. Προώθηση των ενεργειών για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των δήθεν Τσάμηδων που «ζουν» στη Θεσπρωτία.

4. Η προώθηση της αντιλήψεως ότι η Τσαμουριά (Θεσπρωτία) είναι εθνικός χώρος της Αλβανίας. Στο πλαίσιο αυτό κινούνται σε καθημερινή βάση με επιμονή στους διεθνείς οργανισμούς, τα δε δημοσιεύματα στον αλβανικό Τύπο και οι σχετικές δηλώσεις Αλβανών πολιτικών είναι σχεδόν καθημερινές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το αλβανικό θέμα, παρά τις ιδιαιτερότητές του στο επίπεδο των διμερών σχέσεων, είναι άμεσα αντιμετωπίσιμο και χωρίς μεγάλα προβλήματα υπό την προϋπόθεση της κατανόησης των σημερινών συνθηκών και δεδομένων που ισχύουν στις δύο χώρες.

Στο επίπεδο, όμως, της γενικότερης προβληματικής για τα Βαλκάνια, ιδιαίτερα δε συνδεδεμένο με την κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία και ακόμα ειδικότερα με την προοπτική του Κοσσυφοπεδίου, αποτελεί έναν ορατό κίνδυνο για τον ελληνισμό και η αντιμετώπισή του απαιτεί λεπτούς και αποφασιστικούς χειρισμούς στο πλαίσιο της βαλκανικής μας πολιτικής.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΚΛΕΙΩ

ΕΙΣΑΓ 435

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ
ΕΝ ΔΕΙΨΙΑΙ

ΕΤΟΣ Α. 1885. ΤΟΜ. Ι. ΑΡ. 1-24.

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'

Στατιστική πληθυσμού της Ηπείρου (1875)

I. — TABLEAU STATISTIQUE DE TOUTE L'ÉPIRE.

I. — Population grecque orthodoxe.

Éparchies	Villes	Villages	Population	Écoles	Élèves	Professeurs	Dépenses scolaires
10	19	1,320	349,440	694	24,899	780	482,340 Fr.
	1		30,000	Valaques nomades parlant grec.			
			25,000	Grecs du littoral.			
			6,500	de Dyrratzo.			
<u>10</u>	<u>20</u>	<u>1,320</u>	<u>410,940</u>	<u>694</u>	<u>24,899</u>	<u>780</u>	<u>482,340 Fr.</u>

II. — Population turque et albanaise.

Janina, Konitza, Grévéna.	15,000
Arta, Prévéza, Parga	2,700
Margariti, Philiates.	27,500
Argyrocastro, Delvino, Tépéléni	46,500
Avlona, Scrapari, Tomoritsa	27,000
Colonia et Bérate	89,000
Total	207,700
Savoir, dans l'ancienne Épire	91,700
et dans la nouvelle	116,000

Par conséquent, comme total général, nous avons :

Grecs	410,940
Turcs et Albanais.	207,700
Israélites	4,500
Total.	623,140

L'ÉPIRE ET LA QUESTION GRECQUE

D'après la religion, nous trouvons :

Grecs orthodoxes	410,940
Turcs	30,000
Begtachi, ou de la secte d'Ali	107,700
Halvetlis	70,000
Israélites	4,500
Total	623,140

II. — TABLEAU STATISTIQUE DE LA PARTIE DE L'ÉPIRE CÉDÉE A LA GRÈCE

—
Grecs.

1°	Exarchat de Metzovo	9,050
2°	Éparchie de Janina	97,735
3°	— d'Arta	27,283
4°	— de Paramythia	20,880
5°	— de Géroméri	4,500
6°	— de Paleopogoni	14,500
	Grecs	173,948
	Turcs	6,800
	Albanais	17,500
	Juifs	3,500
	Total	201,748

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

Αναλυτικά στατιστικά στοιχεία του πληθυσμού
της επαρχίας Ιωαννίνων (1875)

(Δ. Χασιώτης «Διατριβαί και υπομνήματα
περί Ηπείρου» Αθήνα 1887)

DISTRICT DE ZAGORI

Nombre	NOM DES VILLAGES	Habitants	Écoles	Professeurs	Élèves	DÉPENSE en piastres	LANGUE
1	Vovoussa . . .	260	1	1	30	4 000	grecq. et valaq.
2	Laïsta . . .	2 210	2	2	114	8 000	—
3	Palæochori . . .	254	1	1	32	1 200	grecque.
4	Lesnitsa . . .	1 600	1	1	84	4 000	grecq. et valaq.
5	Dobrinovon . . .	1 216	1	1	70	4 000	—
6	Drestenicon . . .	700	1	1	55	2 000	—
7	Macrinon . . .	500	1	1	53	2 000	grecque.
8	Tsernesi . . .	1 016	2	2	100	4 500	—
9	Dragari . . .	350	1	1	23	2 500	—
10	Doliani . . .	408	1	1	24	2 500	—
11	Greveniti . . .	1 524	2	2	110	7 650	grecq. et valaq.
12	Phlampourari . . .	750	1	1	104	6 000	—
13	Liascovetsi . . .	1 000	1	1	30	5 400	grecque.
14	Phrangades . . .	700	1	1	47	3 200	—
15	Negades . . .	608	5	2	96	15 300	—
16	Scanneli . . .	1 224	2	2	100	15 300	—
17	Tsépelovon . . .	700	3	1	67	23 800	—
18	Bagia . . .	800	2	2	124	3 500	—
19	Coucouli . . .	408	2	2	49	4 000	—
20	Capesovon . . .	408	2	2	27	17 950	—
21	Vradeton . . .	260	1	1	17	1 500	—
22	Monodendri . . .	506	3	3	100	16 700	—
23	Ano-Vitsa . . .	380	2	2	37	5 000	—
24	Cato-Vitsa . . .	266	1	1	32	3 000	—
25	Soupotseli . . .	500	2	2	32	22 000	—
26	Stolovon . . .	266	1	1	27	4 000	—
27	Cavalari . . .	160	1	1	10	1 200	—
28	Camia . . .	106	»	»	»	»	—
29	Manassi . . .	120	1	1	14	1 000	—
30	Calota . . .	500	1	1	27	2 500	—
31	Zondila . . .	1 804	1	1	100	3 000	—
32	Voultsi . . .	478	1	1	42	5 000	—
33	Dovra . . .	1 024	2	2	130	10 000	—
34	Tservari . . .	800	2	2	80	4 500	—
35	Ano-Soudena . . .	910	2	2	132	5 300	—
36	Cato-Soudena . . .	760	2	2	99	8 500	—
37	Lingiades . . .	202	1	1	13	1 600	—
		25 678	54	54	2 221	232 600	

DISTRICT DE COURRENTA

Nombre	NOM DES VILLAGES	Habitants	Écoles	Professeurs	Élèves	DÉPENSE en piastres	LANGUE
1	Zelova	335	1	1	22	2 000	grecque
2	Bestounion . .	171	1	1	22	1 600	—
3	Bestounopolon	38	»	»	»	»	—
4	Zondila	258	1	1	17	1 000	—
5	Gardicopoulon	43	1	1	15	1 000	—
6	Sadovitza . . .	452	1	1	47	1 500	—
7	Catsica	433	1	1	32	1 700	—
8	Liocou	267	1	1	14	1 000	—
9	Zagortza	310	1	1	14	1 000	—
10	Psina	255	1	1	27	1 800	—
11	Dragopsa	358	1	1	12	1 100	—
12	Mouspina	390	1	1	25	1 600	—
13	Dovron	256	1	1	14	1 150	—
14	Peration	208	1	1	17	1 200	—
15	Vagenetion. . .	140	»	»	»	»	—
16	Tsergani	206	1	1	24	1 300	—
17	Grammenon . . .	1 510	1	1	92	3 000	—
18	Coviliani	306	1	1	42	2 500	—
19	Bravori	308	»	»	»	»	—
20	Veltsista	305	1	1	42	2 500	—
21	Carytsa	361	1	1	35	1 200	—
22	Protopapa	708	1	1	40	3 000	—
23	Valatades	100	1	1	11	1 800	—
24	Vlachatonon . .	106	1	1	12	1 800	—
25	Ligopsa	458	1	1	62	2 200	—
26	Negrades	210	1	1	17	1 500	—
27	Gavrisios	110	1	1	16	1 500	—
28	Coutroulades . .	76	»	»	»	»	—
29	Neochori	90	1	1	17	1 700	—
30	Petsali	86	1	1	17	1 500	—
31	Ano-Lapsista . .	190	»	»	»	»	—
32	Cato-Lapsista . .	156	1	1	14	1 900	—
33	Rhatotovi	310	1	1	20	1 800	—
34	Stavraki	209	1	1	25	1 300	—
35	Neochoraki . . .	57	1	1	6	850	—
36	Strouni	59	»	»	»	»	—
37	Perama	253	1	1	27	1 500	—
38	Vanista	69	»	»	»	»	—
39	Disperi	92	»	»	»	»	—
40	Bragia	103	1	1	23	1 200	—
41	Babessi	83	»	»	»	»	—
42	Perilypthi	150	»	»	»	»	—
43	Pogdora	41	»	»	»	»	—
44	Perocon.	38	»	»	»	»	—
45	Ile de Janina . .	1 110	2	3	63	12 000	—
46	Zitsa	1 506	3	4	227	46 750	—
	TOTAUX.	13 180	37	39	1 110	90 300	

3° Le district de Malakassi composé de 49 villages.

DISTRICT DE MALACASSY

Nombre	NOM DES VILLAGES	Habitants	Écoles	Professeurs	Élèves	DÉPENSE en piastres	LANGUE
1	Contovraci . . .	158	1	1	12	1 200	grecque.
2	Gianista . . .	60	»	»	»	»	—
3	Clasades . . .	265	1	1	30	1 300	—
4	Goula . . .	28	»	»	»	»	—
5	Continios . . .	35	»	»	»	»	—
6	Phrastana . . .	51	»	»	»	»	—
7	Liapon . . .	248	»	»	»	»	—
8	Mongli . . .	190	1	1	25	1 300	—
9	Govretsa . . .	256	1	1	25	1 400	—
10	Masa . . .	358	1	1	12	1 300	—
11	Ardomista . . .	3 0	1	1	17	1 300	—
12	Varemadi . . .	256	1	1	12	1 200	—
13	Chouliarades . . .	660	1	1	64	1 350	—
14	Bastavetsi . . .	520	1	1	40	1 100	—
15	Crapsi . . .	1 000	1	1	106	3 000	—
16	Géracari . . .	150	1	1	14	1 100	—
17	Morkious . . .	70	»	»	»	»	—
18	Demati . . .	416	1	1	36	2 500	—
19	Petra . . .	280	»	»	»	»	—
20	Syracon . . .	3 000	2	2	352	8 000	—
21	Calarrhytes . . .	1 316	1	1	72	3 000	—
22	Matsouki . . .	350	1	1	32	1 150	—
23	Sclopou . . .	408	»	»	»	»	—
24	Dovitsana . . .	300	»	»	»	»	—
25	Palæochori . . .	566	1	1	56	1 200	—
26	Gotista . . .	1 500	1	1	74	6 000	—
27	Prosgoli . . .	1 016	2	2	50	2 220	—
28	Proslava . . .	318	1	1	25	1 100	—
29	Plessa . . .	308	1	1	36	1 000	—
30	Michalitsi . . .	516	»	»	»	»	—
31	Chrysovitsa . . .	770	1	1	50	5 000	—
32	Lesana . . .	88	»	»	»	»	—
33	Servania . . .	166	»	»	»	»	—
34	Coloniati . . .	50	»	»	»	»	—
35	Pesanon . . .	90	»	»	»	»	—
36	Cotortsi . . .	356	1	1	40	8 500	—
37	Nistora . . .	208	1	1	25	1 800	—
38	Phortossi . . .	416	1	1	35	3 400	—
39	Pateron . . .	200	»	»	»	»	—
40	Calentsi . . .	400	1	1	45	3 400	—
41	Valtsora . . .	116	»	»	»	»	—
42	Losetsi . . .	658	1	1	60	6 800	—
43	Coritiani . . .	236	1	1	30	3 400	—
44	Rhapsista . . .	150	1	1	12	1 500	—
45	Catsica . . .	408	1	1	25	1 000	—
46	Coutsolion . . .	336	1	1	30	1 150	—
47	Bradovari . . .	20	»	»	»	»	—
48	Mousakessi . . .	78	»	»	»	»	—
49	Moulitades . . .	18	»	»	»	»	—
	TOTAUX.	18 483	32	32	1 412	80 670	

L'ÉPIRE ET LA QUESTION GRECQUE

4° Celui de Tzoumerka renfermant 24 villages.

DISTRICT DE TZOUMERKA

Nombre	NOM DES VILLAGES	Habitants	Écoles	Professeurs	Élèves	dépense en piastres	LANGUE
1	Schoritsani . . .	1 516	1	1	60	2 500	grecque.
2	Scoupa . . .	500	1	1	35	1 300	—
3	Tsouvista . . .	208	1	1	20	1 180	—
4	Rhapsista . . .	616	1	1	42	1 300	—
5	Vrodon . . .	170	1	1	17	1 100	—
6	Coucoulista . . .	508	1	1	32	1 200	—
7	Giorgiana . . .	100	1	1	17	1 000	—
8	Rhomanon . . .	216	1	1	17	1 000	—
9	Rhaptani . . .	508	1	1	52	2 300	—
10	Cossovitsa . . .	266	1	1	32	1 400	—
11	Melissourgi . . .	885	1	1	82	3 500	—
12	Pramanta . . .	2 000	2	2	210	8 500	—
13	Calentini . . .	196	1	1	25	1 150	—
14	Vouga . . .	128	»	»	»	»	—
15	Loupsista . . .	708	1	1	40	1 600	—
16	Miari . . .	816	1	1	60	1 300	—
17	Théodorina . . .	800	1	1	62	1 500	—
18	Vourgareli . . .	1 200	1	1	80	2 000	—
19	Chosapsi . . .	516	1	1	30	1 300	—
20	Rhamnia . . .	258	1	1	20	1 300	—
21	Lipiana . . .	316	1	1	30	1 350	—
22	Siressi . . .	200	1	1	20	1 200	—
23	Gretsista . . .	458	1	1	35	1 300	—
24	Agnanta . . .	1 000	1	1	74	4 250	—
	TOTAUX.	14 089	24	24	1 092	42 450	

Et 5° celui de Tsarakovista avec 64 villages.

DISTRICT DE TSARAKOVISTA

Nombre	NOM DES VILLAGES	Habitants	Écoles	Professeurs	Élèves	dépense en piastres	LANGUE
1	Cryphovouni . . .	236	1	1	13	1 100	grecque.
2	Rhavenia . . .	190	1	1	13	1 100	—
3	Theriakisi . . .	256	1	1	20	1 100	—
4	Manoliasa . . .	260	»	»	»	»	—
5	Copani . . .	306	1	1	30	2 000	—
6	Mélichovon . . .	164	1	1	14	900	—
7	Linggiottissa . . .	37	»	»	»	»	—
8	Melingi . . .	510	1	1	20	4 200	—
9	Moules . . .	126	»	»	»	»	—
10	Lagatora . . .	140	1	1	15	950	—
11	Pesta . . .	266	1	1	25	1 600	—
12	Varlaam . . .	508	1	1	25	1 200	—
13	Bouratsa . . .	154	1	1	12	1 000	—
	A reporter.	3 153	10	10	187	15 150	

Nombre	NOM DES VILLAGES	Habitants	Écoles	Professeurs	Écoles	DÉPENSE en piastres	LANGUE
	Report. . .	3 153	10	10	187	15 150	grecque.
14	Sclivani. . .	552	1	1	35	1 000	—
15	Anogeon . . .	708	1	1	50	1 800	—
16	Clissoura . . .	416	1	1	27	1 200	—
17	Couclessi . . .	300	1	1	37	1 100	—
18	Mousotitsa . . .	458	1	1	40	1 350	—
19	Zoritsa . . .	326	1	1	20	2 000	—
20	Toskessi . . .	520	1	1	55	1 700	—
21	Variades . . .	328	1	1	30	1 700	—
22	Georganon . . .	436	1	1	30	1 200	—
23	Dervitsana . . .	500	1	1	30	1 700	—
24	Rhoussatsa. . .	233	1	1	25	1 050	—
25	Alpochori-Betsari . . .	208	1	1	20	1 100	—
26	Palæochori. . .	266	1	1	34	1 150	—
27	Rhomanon . . .	240	»	»	»	»	—
28	Sestrouni . . .	160	1	1	43	2 500	—
29	ArDOSI . . .	400	»	»	»	»	—
30	Moucovina . . .	180	»	»	»	»	—
31	Dragovetsi . . .	130	»	»	»	»	—
32	Livikista . . .	400	1	1	40	1 700	—
33	Elisna . . .	250	1	1	15	1 000	—
34	Grassiani . . .	184	»	»	»	»	—
35	Velanidia . . .	170	1	1	25	1 300	—
36	Copra . . .	110	»	»	»	»	—
37	Zaravoutsi . . .	200	1	1	12	1 100	—
38	Lozana . . .	57	»	»	»	»	—
39	Kerasovon . . .	83	1	1	8	1 100	—
40	Striganetsi . . .	50	»	»	»	»	—
41	Rhadovisi . . .	100	1	1	7	1 020	—
42	Tomolisa . . .	90	1	1	20	1 000	—
43	Toskesaki . . .	36	»	»	»	»	—
44	Sinikon . . .	130	1	1	12	1 050	—
45	Lalisa . . .	140	1	1	12	1 050	—
46	Vouredissa . . .	140	1	1	15	4 060	—
47	Petoussi . . .	200	»	»	»	»	—
48	Pradala . . .	160	»	»	»	»	—
49	Liviachovon . . .	238	1	1	15	920	—
50	Lippa . . .	400	1	1	20	1 200	—
51	Tseritsana . . .	400	1	1	30	1 000	—
52	Costaniani . . .	200	1	1	10	1 000	—
53	Gratsana . . .	507	1	1	35	1 160	—
54	Paoussi . . .	400	1	1	20	1 100	—
55	Tsaracovista . . .	350	1	1	60	1 700	—
56	Alpochori . . .	250	1	1	25	1 400	—
57	Dramissi . . .	309	1	1	25	950	—
58	Voutivista . . .	120	»	»	»	»	—
59	Cosmira . . .	320	1	1	25	1 130	—
60	Terovon . . .	750	1	1	45	1 100	—
61	Rhapsoi . . .	81	»	»	»	»	—
62	Plessa . . .	150	»	»	»	»	—
63	Barzi . . .	65	»	»	»	»	—
64	Eleutherochori . . .	80	»	»	»	»	—
	TOTAUX. . .	16 305	45	45	1 139	62 470	

TABLEAU SYNOPTIQUE DE L'EPARCHIE DE JANINA.

1° *La ville de Janina.*

Habitants, 17,500 dont Grecs — 10,000
 Turcs — 4,500
 Juifs — 3,000

Total. 17,500 habitants.

Écoles grecques, 11, qui sont :

1 Collège des Zossimas	— 16	professeurs	— 366	élèves
4 Écoles communales	— 18	"	— 690	"
3 Écoles de filles	— 13	"	— 421	"
2 Salles d'asyle	— 6	"	— 370	"
1 École de tisseranderie	— 2	"	— 37	"

Dépenses scolaires annuelles, 400,000 piastres ou 100,000 francs.

Établissements publics de santé et de bienfaisance entretenus par les revenus des dons de généreux Épirotes :

- 1 Hôpital de charité Hadji Costa.
- 5 Médecins publics.
- 1 Maison pour les orphelins.
- 1 Maison pour les pauvres.
- 1 Maison pour les vieillards pauvres.
- 1 Maison des enfants naturels.

Dépenses annuelles pour ces établissements, 200,000 piastres ou 50,000 francs.

2° *Les cinq districts de l'Éparchie de Janina.*

Villages, 220.

Habitants, 87,735, dont Grecs Chrétiens — 79,475
 Gréco-Valaques — 8,260

Total. 87,735 habitants.

Écoles grecques, 192.

Professeurs, 194.

Élèves, 6,974.

Dépenses annuelles en piastres, 505,760 ou 126,440 francs.

Total, ville et districts de Janina:

1 ville et 220 villages.

Habitants Grecs	—	97,475		
» Gréco-Valaques	—	8,260		
» Musulmans	—	4,500	parlant le grec seulement.	
» Juifs	—	3,000	—	—
Total.		<u>103,235</u>		

Écoles grecques, 203.

Professeurs, 249.

Elèves, 8,858.

Dépenses annuelles scolaires, 905,760 piastres ou 226,440 fr.

Dépenses annuelles pour les
autres établissements . . . . 200,000 » ou 50,000 fr.

Total des dépenses. 276,440 fr.

Πληθυσμὸς Ἑλλήνων ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ νέα Ἠπείρῳ ἦτοι
ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἠπείρῳ.

Ἐπαρχίαι 1) Ἰωαννίνων, 2) Ἄρτης, 3) Παραμυθίας, 4) Γηρομερίου, 5) Δρυϊνου-
πόλεως, 6) Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, 7) Γρεβενῶν, 8) Μετσόβου, 9) Κορυτσᾶς,
10) Βελεγράδων.

	πόλεις	κῶμαι	κάτοικοι	σχολεῖα	μαθηταὶ	δαπάνη
1)	1	220	105,096	200	8,832	6,000
2)	2	103	27,885	90	2,500	1,240
3)	4	125	20,880	49	1,304	635
4)		12	4,500	12	555	280
5)	2	158	37,350	78	3,282	3,025
6)	1	120	37,175	104	2,120	1,500
7)	1	96	35,000	39	1,610	433
8)	1	6	9,050	9	600	3,007
9)	2	141	55,467	70	2,000	1,250
10)	5	341	25,500	84	1,520	1,578
	19	1,122	357,903	735	24,323	18,938
11)			30,000	Βλαχοποιμένες ἑλληνίζοντες		
12)			25,000	Οἱ παρὰ τοὺς Ἕλληνας		
13)	1		6,500	Δυρραχίου		
	20	1,122	419,403	735	24,323	18,938

διδάσκαλοι δὲ 1000.

Πληθυσμὸς Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν κατὰ Διοικήσεις
ἦτοι Καζάδες.

Ἐν τῇ Διοικήσει Ἰωαννίνων, ἦτοι

ἐν Ἰωαννίνοις	4,000	
» Παραμυθία	4,000	
» Γριβενοίς.	3,500	
» Κονίτση καὶ Πωγωνιανῇ . . .	5,000	
» Φιλιάταις.	18,000	
		<u>35,000</u>

Ἐν τῇ Διοικήσει Ἀργυροκάστρου, ἦτοι

ἐν Ἀργυροκάστρῳ	24,000	
» Πρεμετῇ	47,000	
» Τεπελενίῳ	11,500	
» Δελδίνῳ	14,000	
		<u>96,500</u>

Ἐν τῇ Διοικήσει Πρεβέζης, ἦτοι

ἐν Πρεβέζῃ	1,000	
» Πάργα	900	
» Μαργαριτίῳ	12,000	
» Ἄρτη	800	
		<u>14,700</u>

Ἐν τῇ Διοικήσει Βερατίου, ἦτοι

ἐν Βερατίῳ	60,000	
» Αὐλώνι	18,000	
» Σκραπαρίῳ	10,000	
» Τομορίτση	5,000	
		<u>93,000</u>

Ὅλικός ἀριθμὸς	239,000
Ἐξ ὧν ἐν μὲν τῇ Παλαιᾷ Ἠπείρῳ ἔσσι . .	99,200
Ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Ἠπείρῳ	140,000

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

Της πρόσφατης βορειοηπειρωτικής ιστορίας

- 1779: Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός απαγχονίζεται στο Καλικόντασι.
- 1878, Φεβρουάριος: Επανάσταση Βορείου Ηπείρου (Β.Η.). Απελευθερώνονται τα χωριά Μετόχι, Τσούκα, Δίβρη, Λυκούρσι. Οι Τούρκοι καίνε τη Μονή Αγ. Σαράντα και το Λυκούρσι.
- 1912, 3 του Μάρτη: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει το Δέλβινο.
- 1912, 5 του Νοέμβρη: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει την Χειμάρρα.
- 1912, 23 του Νοέμβρη: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει τους Αγ. Σαράντα.
- 1912, 7 του Δεκέμβρη: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει την Κορυτσά.
- 1913, Φλεβάρης: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει το Λεσκοβίκι, Πρεμετή.
- 1913, 3 του Μάρτη: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει το Αργυρόκαστρο.
- 1913, 5 του Μάρτη: Ο ελληνικός στρατός απελευθερώνει την Κλεισούρα, Τεπελένι.
- 1913, 17 του Δεκέμβρη: Οι 6 Μεγάλες Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία) υπογράφουν το χωρισμό της Ηπείρου σε Νότιο και Βόρειο: Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας.

- 1914, Γενάρης: Η Ελλάδα υποχρεώνεται ν' αποσύρει το στρατό της απ' την Β.Η., την οποία είχε απελευθερώσει το 1912-13.
- 1914, 17 του Φλεβάρη: Αυτονομιστική Επανάσταση.
- 1914, Φλεβάρης: Κήρυξη Αυτονομίας Β.Η. Έναρξη Επαναστατικού Αγώνα και συγκρότηση Προσωρινής Κυβέρνησης ΑΥΤΟΝΟΜΗΣ Β.Η.:
Πρωθυπουργός: Γ.Χ. Ζωγράφος και υπουργοί: Μητροπολίτης Δρυινουπόλεως Βασίλειος, Μητροπολίτης Κορυτσάς Γερμανός, Μητροπολίτης Βελάς και Κονίτσης Σπυρίδων, Ι. Παρμανίδης, Δ. Δούλης, Α. Καραπάνος.
- 1914, 17 του Μάη: Υπογράφηκε στην Κέρκυρα το Πρωτόκολλο με το οποίο αναγνωριζόταν διεθνώς η ελληνικότητα της Β.Η., εξασφαλιζόταν η Τ.Α. και εχορηγούντο στους Έλληνες της Β.Η. όλα τα προνόμια —(εκκλησιαστικά, εκπαιδευτικά).
- 1914, 18 του Οκτώβρη: Επανήλθε ο ελληνικός στρατός στη Β.Η.
- 1915, 31 του Μάη: Εκλέγονται οι πρώτοι βουλευτές για το ελληνικό κοινοβούλιο.
- 1915, Δεκέμβρης: Βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα και Β.Η.: Εκλέγονται 11 βουλευτές από το Αργυρόκαστρο και 7 από την Κορυτσά. Κατά την είσοδό τους στην Ελληνική Βουλή οι συνάδελφοί τους τους υποδέχτηκαν με ζητωκραυγές.
- 1917, 3 του Ιούνη: Ο Ιταλός φρούραρχος Αργυροκάστρου κηρύσσει την Αλβανική Ανεξαρτησία και ο Γάλλος διοικητής Κορυτσάς την Αλβανική Δημοκρατία.
- 1919, 29 του Ιούλη: Συμφωνία Βενιζέλου-Τιτόνι για καθορισμό συνόρων Ελλάδας-Αλβανίας με παραχώρηση Β.Η. στην Ελλάδα.
- 1920, 13 του Γενάρη: Το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο αποφάσισε την παραχώρηση της Β.Η. στην Ελλάδα. Από έλλειψη στρατιωτικών δυνάμεων δεν προ-

- έβη σε άμεση ενέργεια. Η Ιταλία πρόλαβε και κατάγειλε τη Συμφωνία Βενιζέλου-Τιτόνι.
- 1920, 5 του Μάη: Η Αλβανία αναγνώρισε τα δικαιώματα της Ελλάδας στη Β.Η. με τη Συμφωνία της Καπετίτσας.
  - 1920, Μάης: Πρωτόκολλο Καπετίτσας: Η Αλβανία δεσμεύεται ότι τα ελληνικά σχολεία και οι εκκλησίες θα λειτουργούν ελεύθερα.
  - 1920, 17 του Μάη: Η Γερουσία των ΗΠΑ αναγνωρίζει την ελληνικότητα της Β.Η.
  - 1920, Μάης: Η Γερουσία των ΗΠΑ εκδίδει ψήφισμα: να παραχωρηθεί η Β.Η. στην Ελλάδα.
  - 1921, 21 του Οκτώβρη: Η Αλβανία δηλώνει στην ΚΤΕ ότι αναλαμβάνει να σεβαστεί τα δικαιώματα του ελληνικού πληθυσμού στη Β.Η.
  - 1921, 9 του Νοέμβρη: Η Ιταλία επανέφερε σε ισχύ το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, (Πρεσβευτική Διάσκεψη των Παρισίων).
  - 1923: Έγινε ο καθορισμός των συνόρων Ελλάδας-Αλβανίας με αυθαίρετη επέμβαση της Ιταλίας.
  - 1935: Για την ελεύθερη και ακώλυτη λειτουργία των ελληνικών μειονοτικών σχολείων: Προσφυγή στην Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) και στο Διαιτητικό Δικαστήριο της Χάγης. Δικαίωσή τους στη συνεδρίαση της 23.9.1935.
  - 1937 Εφαρμογή από την Αλβανική Κυβέρνηση της απόφασης του Διαιτητικού Δικαστηρίου της Χάγης.
  - 1946 Παραπομπή της προσφυγής της Ελληνικής Κυβέρνησης για το βορειοηπειρωτικό ζήτημα στο Συμβούλιο των 4 Υπουργών Εξωτερικών των κρατών που ενίκησαν στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (ΗΠΑ, ΕΣΣΔ, Μ. Βρετανία, Γαλλία). Εγγραφή της υπόθεσης για το μέλλον μετά τη λήξη του αυστριακού και του γερμανικού ζητήματος.
  - 1947 Ξανακλείνουν τα ελληνικά μειονοτικά σχολεία
  - 1960 Συζήτηση Σ. Βενιζέλου-Χρυστόφ.

- Ο Σ. Βενιζέλος σε επίσκεψή του στη Μόσχα ανακινεί το θέμα της Αυτονομίας της Β.Η. και αποσπά υπόσχεση από τον Χρυστόφοφ ότι τούτο θα τεθεί στην προσεχή συνάντηση των εκπροσώπων του Συμφώνου της Βαρσοβίας. Η απομάκρυνση μετά από λίγο διάστημα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Αλβανίας από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας ακυρώνει την υπόσχεση.
- 1960, Μάης: Αγόρευση Γεωργ. Παπανδρέου στη Βουλή: «Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα είναι διεθνώς εκκρεμές. Η διεκδίκησή μας για τη Β.Η. είναι ιερή και απαράγραπτη»
  - 1967, Νοέμβρης: Με το διάταγμα 4337, η θρησκεία στην Αλβανία τίθεται εκτός νόμου.
  - 1975, Σεπτέμβρης: Το αλβανικό καθεστώς επιβάλλει την αλλαγή χριστιανικών ονομάτων και τοπωνυμιών σε αλβανικά.
  - 1987, Αύγουστος: Δήλωση της ελληνικής κυβέρνησης για άρση του εμπολέμου.
  - 1991, Ιούνης: Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας στην Αλβανία! Απαγορεύουν τη συμμετοχή στην κυβέρνηση της Δημοκρατικής Ένωσης ΟΜΟΝΟΙΑ παρ' όλο που αυτή εξέλεξε 5 βουλευτές στην αλβανική Βουλή.
  - 1991, Ιούνης: Είσοδος της Αλβανίας στη ΔΑΣΕ
  - 1991, Ιούλης: Ο πατριαρχικός έξαρχος κ.κ. Αναστάσιος επισκέπτεται την Αλβανία και έρχεται σε επικοινωνία με την Ορθοδοξία.
  - 1991, Ιούλης: Το αλβανικό κοινοβούλιο ψηφίζει νόμο που απαγορεύει τη δράση (λειτουργία) εθνικών-θρησκευτικών-τοπικιστικών κομμάτων: Στόχος η διάλυση της ΟΜΟΝΟΙΑΣ.
  - 1991, Σεπτέμβρης: Η ΔΑΣΕ επισκέπτεται τη Β.Η. Οι Βορειοηπειρώτες ζητούν ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.
  - 1992, Φεβρουάριος: Το αλβανικό κοινοβούλιο ψηφίζει νέο εκλογικό νόμο, με τον οποίο αποκλείεται οριστικά η ΟΜΟΝΟΙΑ από τις εκλογές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Christopher Cviic «Remaking the Balkans», London 1991.
2. V. Hahn «Albanesische Studien».
3. Δημητρίου Χασιώτου «Διατριβαί και υπομνήματα περί Ηπείρου», Αθήνα 1879.
4. Παναγιώτου Κ. Κουγέτα «Πραγματεία, τοπογραφική, ιστορική και εθνολογική Αλβανίας και Ηπείρου», Εκδ. «ΕΣΤΙΑ», Αθήνα 1905.
5. Rene Rux «La malheureuse Epire», Παρίσι 1914.
6. Μανώλη Τριανταφυλλίδη «Η γλώσσα μας στα σχολεία της Μακεδονίας», Αθήνα 1916.
7. Νικολάου Ανδριώτη «Γλώσσα και έθνος», Θεσσαλονίκη 1963.
8. Α. Καραμόπουλου «Αφιέρωμα στην Ήπειρο», 1956.
9. Stefanaq Pollo-Arben Puto «Ιστορία της Αλβανίας», Εκδόσεις «Εκδοτική Ομάδα».
10. Χρ. Β. Παπασταύρου «Η Ελλάς και η Β. Ήπειρος», Αθήνα 1945.
11. Χρ. Σούλη «Η εθνολογική σύσταση της Ηπείρου» (Υπόμνημα στις ιταλογερμανικές αρχές κατοχής), Γιάννενα 1944.
12. V. Bergard «Τουρκία και Ελληνισμός», Εκδόσεις Τροχαλία 1987.
13. Κοσμά Θεσπρωτού-Αθανασίου Ψαλλίδα «Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου», εκδ. «Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών», Ιωάννινα 1964.

14. Instituto Geografico de Agostini Novara-Servizzio statistico R.P.Sh Tirana, 1988.
15. Αλεξ. Κ. Παπαδόπουλου «Αλβανική Αναγέννηση», περιοδικό ΤΕΤΡΑΔΙΑ, Αθήνα 1991.
16. Αλεξ. Κ. Παπαδόπουλου «Ο Άξονας Τουρκίας-Αλβανίας», περιοδικό «ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ», 1991.
17. Αρ. Κόλλια «Οι Αρβανίτες και η καταγωγή των Ελλήνων», Αθήνα 1985.
18. Αχ. Λαζάρου «Περιπέτειες ελληνικής γλώσσας».
19. Α. Κεραμόπουλου «Τα ονόματα Αλβανός και Αρβανίτης», αφιέρωμα στη μνήμη του Χρ. Σούλη (1892-1951), Αθήνα 1956.
20. Δημ. Ευαγγελίδη «Οι αρχαίοι κάτοικοι της Ηπείρου», Εκδ. Ε.Η.Μ. Γιάννενα 1962.
21. Rouqueville «Voyage dans la Grece».
22. Π. Αραβαντινού «Χρονογραφία της Ηπείρου», 1856 τόμος Α'.
23. Ήττον Ουίλλιαμ «Ιστορικός, πολιτικός και σύγχρονος Πίναξ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας», Παρίσι 1801.
24. Βασίλη Κρασίτη «Οι Μουσουλμάνοι Τσάμηδες στη Θεσπρωτία».
25. Ν. Χάμμοντ «Ηπειρος», 1971.
26. Σπυρίδωνος Τρικούπη «Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως».
27. Ι. Κερσόπουλου «Chronologie Athenese», Αθήνα 1937.
28. Στράβωνος «Ηπειρωτικά», εκδ. Ηλ. Δικαίος, Αθήνα 1917.
29. Χρ. Σούλη «Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια», τόμος 5ος.
30. Εμμ. Πρωτοψάλτη «Το βορειοηπειρωτικό ζήτημα», 1978.
31. Αποστόλου Παπαθεοδώρου «Αυτονομιστικοί Αγώνες της Β. Ηπείρου 1914», Αθήνα 1985.

32. Κ. Σκενδέρη «Ο Βορειοηπειρωτικός Αγών», Αθήνα 1929.
33. Σεβαστιανού, μητροπολίτου Δρυινουπόλεως, «Η Εσταυρωμένη Βόρειος Ήπειρος».
34. Φ. Οικονόμου «Η Εκκλησία εν Βορείω Ηπείρω», Αθήνα 1969.
35. Αποστόλου Γκλαβίνα «Η Ορθόδοξη Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Αλβανίας», Θεσσαλονίκη 1985.
36. Γ. Παπαδόπουλου «Η εθνική ελληνική μειονότητα εις την Αλβανία και το σχολικόν αυτής ζήτημα (ιστορικό Αρχείο 1921-1979), Γιάννενα 1981.
37. Απ. Παπαθεοδώρου «Η παιδεία στη Β. Ήπειρο μετά το '21».
38. Εφημερίδα «Πρόοδος» των αποδήμων Γκρίκας-Ψάκκας Θεσπρωτίας.
39. Δημ. Μιχαλόπουλου «Πρακτική 5ου Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου», Θεσσαλονίκη 1984.
40. Τίτου Γιοχάλα «Λεξικό Μάρκου Μπότσαρη», εκδόσεις Ακαδημίας Αθηνών.
41. Arben Puto: L'indépendance Albanigie et la diplomatie des grandes puissances (1912-1914).
42. Louis Jaroy «L' Albanie inconnue».
43. Gilbert Mury «Albane terre de l'homme nouveau», 1972 Paris, Deuxieme edition.
44. Emmanuel Zakhos «Albanie» petit planet, Paris 1972, edition seuil.
45. Georges Castellan «L'Albanie», Paris 1930.
46. Χ. Χρυσοβέργη «Η εκ Παρισίων ανταπόκρισις 'Των Καιρών' και τα Ιωάννινα», Αθήνα 1880.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Οι αλβανικές διεκδικήσεις

κατά της Ελλάδος. 17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η αλβανική Αναγέννηση

(1850-1913). 29

1. Η Αλβανία στην ιστορία ως φυλή και ως έθνος. . . 29

2. Οι πρόδρομοι του αλβανικού διαφωτισμού. 34

3. Η περίοδος της ολοκλήρωσης
της πολιτιστικής αναγέννησης στην Αλβανία. . . 37

4. Ο ρόλος του ελληνικού πολιτισμού και
της ελληνικής γλώσσας
στην αλβανική Αναγέννηση. 42

5. Το πολιτικό κίνημα της αλβανικής
Αναγέννησης μέχρι την ανεξαρτησία (1912-13). . . 53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Το νεοσύστατο αλβανικό

κράτος (1912-1913). 57

1. Συνοπτική ιστορική διαδρομή. 57

2. Η προσάρτηση της Αλβανίας στην Ιταλία (1939) 63

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η γεωγραφική διάσταση και

η εθνολογική σύσταση της Ηπείρου. 71

Εισαγωγικά. 71

1. Τα όρια της Ηπείρου. 74

2. Η εθνολογική σύσταση της Ηπείρου. 83

3. Ο εθνολογικός χαρακτήρας των Ηπειρωτών
κατά τους αρχαίους ιστορικούς και συγγραφείς. . . 85

4. Η στατιστική του πληθυσμού της Ηπείρου. 88

5. Ο εξισλαμισμός περιοχών της Ηπείρου. 94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Η ιστορική πορεία των

Γραμμάτων στην Ήπειρο	99
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Οι αλβανικές διεκδικήσεις εις βάρος της Ηπείρου κατά τη διάρκεια της ιταλογερμανικής κατοχής	109
1. Αλβανοτσάμηδες	111
2. Κουτσόβλαχοι	117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η δημιουργία του βορειοηπειρωτικού ζητήματος	120
1. Η ιταλοαυστριακή αντίθεση	120
2. Η αλβανική πολιτική στη Β. Ήπειρο	121
3. Ο ελληνισμός της Β. Ηπείρου	127
4. Η εθνολογική σύσταση της Β. Ηπείρου	129

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
Η ΑΛΒΑΝΙΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ
ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Η αλβανική παρουσία στα ταραγμένα Βαλκάνια	135
1. Ο αλβανικός εθνικισμός	139
2. Η θρησκευτική διαστρωμάτωση στην Αλβανία ..	143
3. Ο ξένος παράγων στην Αλβανία σήμερα α) Ιταλία, β) Τουρκία, γ) Ηνωμ. Πολιτείες	147
4. Οι εσωτερικές εξελίξεις στην Αλβανία α) οικονομικά δεδομένα β) οι πολιτικές δυνάμεις σήμερα, γ) τα αιτήματα στην Αλβανία σήμερα ..	158
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Οι ελληνοαλβανικές σχέσεις σήμερα	168
1. Η ελληνική πολιτική απέναντι στην Αλβανία ..	168
2. Τα δύο σημεία τριβής	171
α) Βορειοηπειρωτικό θέμα	171
β) «Τσάμικο»	174
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	175

Επιμέλεια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσα

Αλέξανδρος Κ. Παπαδόπουλος

Γεννήθηκε στο Γιρομέρι Φιλιππών Θεσπρωτίας το 1949. Σπούδασε στην Αθήνα Νομικά και Πολιτικές Επιστήμες και είναι δικηγόρος Αθηνών. Έχει διατελέσει γενικός γραμματέας του Δ.Σ. του «Εθνικού Θεάτρου» και πρόεδρος της ΕΡΤ-2.

Είναι βουλευτής Θεσπρωτίας του ΠΑΣΟΚ.

«... Μοιάζει κάπως παράδοξο –κι όμως δεν είναι– πως το βιβλίο αυτό λέει τόσα για την Αλβανία κι όμως για θέμα που έχει την Ελλάδα. Κι ακόμα ελάχιστα μιλά για την Ιστορία της Αλβανίας, παρά ιστορεί τον εθνικισμό των Αλβανών. Και τούτο έχει το λόγο του, αφού κάθε στρεβλός, τυφλός κι ανόητος εθνικισμός κάνει την Ιστορία ιστόρημα, το μύθο μύθευμα και το λόγο λόγια.

» Κι ακόμα πιο παράδοξο είναι πως, ενώ κάποιοι λόγιοι Αλβανοί σκόπιμα προσπάθησαν να βλάψουν την Ελλάδα, κάποιοι δικοί μας λόγιοι, δίχως να θέλουν, τα κατάφεραν να τη βλάψουν. Εκείνοι παραχάραξαν την Ιστορία μας, οι άλλοι την καπηλεύτηκαν. Εκείνοι έγραψαν την Ιστορία λάθος, οι άλλοι έπραξαν ιστορικό λάθος.

Φαίνεται πως το 'χει η μοίρα μας να υπερασπίζουμε τούτο τον τόπο από τους εχθρούς μας, για να μπορούμε να τον ρημάζουμε μονάχοι μας».

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ